

VZDELÁVANIE PRE 21. STOROČIE

VÝCHODISKÁ ZMIEN V KURIKULE
ZÁKLADNÉHO VZDELÁVANIA

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ŠTÁTNY
PEDAGOGICKÝ
ÚSTAV

VZDELÁVANIE PRE 21. STOROČIE

Východiská zmien v kurikule základného vzdelávania

Riaditeľka:

Mgr. Miroslava Hapalová

Autorský tím**Vedúci autorského tímu a editori:**

Prof. PhDr. Branislav Pupala, CSc.

Mgr. Petra Fridrichová, PhD.

Autori:

prof. PaedDr. Ľudmila Liptáková, CSc.

prof. PhDr. Oľga Zápotočná, CSc.

doc. Mgr. Radoslav Rusňák, PhD.

doc. PaedDr. Martin Klimovič, PhD.

Mgr. Ivana Vaľková, PhD.

Mgr. Monika Siriková

PhDr. Janka Pířová, PhD.

PaedDr. Anita Halászová

Mgr. Karol Csiba, PhD.

Mgr. Eva Španová, PhD.

PaedDr. Katarína Bockaničová, PhD

prof. PhDr. Gabriela Lojová, PhD.

prof. PaedDr. Silvia Pokrivčáková, PhD.

prof. Zuzana Straková, PhD.

Mgr. Anna Krnáčová

prof. PaedDr. Katarína Žilková, PhD.

prof. Mgr. Tibor Marcinek, Ph.D.,

RNDr. Andrej Blaho, PhD.

doc. RNDr. Ľubomír Salanci, PhD. doc.

RNDr. Zuzana Kubincová, PhD.

doc. PaedDr. Viliam Kratochvíl, PhD.

RNDr. Peter Likavský, CSc.

Mgr. Zuzana Danišková, PhD.

doc. PhDr. Andrej Rajs ký, PhD.

doc. ThDr. Tibor Reimer, PhD.

Mgr. Daniela Veselá

Mgr. Marek Bubeník

doc. PaedDr. Katarína Kotuláková, PhD.

doc. RNDr. Peter Demkanin, PhD.

doc. PaedDr. Jana Fančovičová, PhD.

prof. PhDr. Ľubomír Held, CSc.

doc. PaedDr. Kristína Žoldošová, PhD.

prof. Ladislav Čarný, akad. mal.

PaedDr. Renáta Pondelíková, PhD.

PaedDr. Ján Husár, PhD.

Mgr. Lenka Lipárová, PhD.

Mgr. at. MgA. Roman Gajdoš, PhD.

Mgr. Miloš Kmeť, PhD.

doc. PhDr. Adriana Récka, PhD.

Mgr. Lucia Bokesova

PaedDr. Anna Derevjaníková, PhD.

Mgr. Pavel Martinka, PhD.

PaedDr. Martina Krušínská, PhD.

Mgr. Martina Procházková, PhD

PaedDr. Lubomír Žáčok, PhD.

doc. PaedDr. Ján Stebila, PhD.

Mgr. Barbara Basarabová, PhD.

Ing. Petra Kvasnová, PhD.

Mgr. Peter Kalčevský

Ing. Beáta Ľubová, PhD.

doc. Dana Masaryková, PhD.

doc. PaedDr. Miroslav Nemec, PhD.

PaedDr. Jaroslava Argajová

PaedDr. Monika Popluhárová

Mgr. Dušan Noga

Jazyková úprava:

Mgr. Peter Dráľ, MA

Mgr. Anna Dráľová

Grafická úprava:

Mgr. art. Katarína Cermanová

OBSAH

Predhovor	5
<u>Východiská zmien v kurikule základného vzdelávania</u>	7
Dôvody pre tvorbu nového kurikula základného vzdelávania	9
Kurikulum pre základné vzdelávanie, ktoré je pilierom všeobecného vzdelávania	12
Cieľ kurikulárnej zmeny, vízia a zámery základného vzdelávania	12
Ciele základného vzdelávania	15
Princípy a charakteristiky kurikula základného vzdelávania	17
Štátny vzdelávací program v troch vzdelávacích cykloch ako nástroj na pružnejšie reagovanie na učebné predpoklady a potreby žiakov	19
Vzdelávacie oblasti ako základné jednotky obsahu vzdelávania a nástroje zmysluplného učenia sa	21
<u>Charakteristika a ciele vzdelávacích oblastí pre základné vzdelávanie</u>	23
Vzdelávacie oblasti a ich poňatie	24
<u>Jazyk a komunikácia</u>	26
Slovenský jazyk a literatúra, jazyk a literatúra národnostnej menšiny	30
Slovenský jazyk ako druhý/cudzí jazyk	44
Slovenský jazyk a slovenská literatúra	44
Kurzy štátneho jazyka pre deti cudzincov	50
Jazykový kurz pre žiakov plniacich si povinnú školskú dochádzku mimo územia Slovenskej republiky	54
Cudzie jazyky	57
<u>Matematika a informatika</u>	65
Matematika	65
Informatika	79
<u>Človek a príroda</u>	86
<u>Človek a spoločnosť</u>	100
<u>Človek a svet práce</u>	113
<u>Umenie a kultúra</u>	121
Hudobná výchova	123
Výtvarná výchova	132
<u>Zdravie a pohyb</u>	143

Predhovor

Deti súčasnosti žijú v odlišnom svete, ako žili detstvo ich rodičia a iné generácie pred nimi. Majú iné skúsenosti, iné podnety a stoja pred nimi iné výzvy. Sú obklopené množstvom informácií, pohlcuje ich digitálny priestor, zažívajú skúsenosti izolácie aj globálnych hrozieb. Okrem nových rizík však pred nimi stoja aj nové príležitosti. Väčšina z nich má virtuálny prístup k celému svetu, môžu poznať ďaleko viac, ako sme ešte prednedávnom mohli poznať my dospelí, žijú v globalizovanom svete a čaká ich budúcnosť, ktorá bude dynamická, no súčasne aj relatívne málo predvídateľná.

S týmto všetkým musí počítať aj vzdelávanie a škola, a je to aj dôvod, prečo naprieč celým svetom môžeme vidieť, že vzdelávacie systémy sa dynamicky reformujú, adaptujú svoju misiu, menia svoje kurikulum, organizáciu a metódy práce. Deje sa to rôznym spôsobom, spoločným menovateľom je však túžba, aby škola dala dnešným deťom také vzdelanie, ktoré bude v súlade s ich skúsenosťou a životnou perspektívou, s ohľadom na svet, v ktorom sa narodili, v ktorom rastú a ktorý je ich zázemím.

Slovenský vzdelávací systém nemôže stáť bokom od týchto výziev a príležitostí. Hoci sme za posledné desaťročia urobili viacero krokov, ktoré mali školy a vzdelávanie zlepšiť, vieme, že vlastne žiadny z nich nepriniesol zásadnú zmenu v kvalite vzdelávania. Málo sme sa dotkli kľúčového prvku vzdelávacieho systému, ktorým je základná škola určená práve na to, aby všetkým deťom dala skutočné základy vzdelania štartujúce ich ďalší život, perspektívu a životnú dráhu.

Dostávame sa na začiatok dlhej cesty, na ktorej by sme všetci spolu mali začať budovať základnú školu v kontúrach, ktorá zodpovedá súčasným výzvam a potrebám. Takú, ktorá všetkým deťom, bez ohľadu na odlišnosti v ich rodinnom a sociálnom zázemí či v materinskom jazyku, poskytne pevné piliere ich rozvoja vo všetkých základných oblastiach gramotnosti a ktorá v prepojení kultúrneho dedičstva s nástrojmi a výzvami súčasného sveta pripraví deti byť aktívnymi, zodpovednými a spôsobilými občanmi v ich vlastnom živote.

Jednou z hlavných podmienok budovania kvalitnej základnej školy je, aby mala moderný a súčasným potrebám vyhovujúci vzdelávací program – kurikulum. Už nejde o to, aby sme len inovovali tie predchádzajúce. Je potrebné kurikulum postaviť na nových a premyslených princípoch, určiť v ňom jasné ciele základného vzdelávania, dať mu dizajn, ktorý bude

vhodný na to, aby školy mali vytýčený spoločný vzdelávací základ, ale aj dostatok autonómie pri koncipovaní vlastnej práce a zohľadňovaní individuálnych odlišností žiakov, ktorí ju navštevujú. To je základným predpokladom, aby všetky deti mohli získať také základné vzdelávanie, aké dnes naozaj potrebujú.

Pri tvorbe takéhoto programu musíme ísť krok za krokom a takpovediac od začiatku. Musíme si jasne povedať, čo chceme od základného vzdelávania očakávať, musíme si znovu povedať a zhodnúť sa na tom, ako a čím jednotlivé súčasti základného vzdelávania prispievajú k tomu, aby toto vzdelávanie dávalo deťom zmysel a vyhovovalo dnešným potrebám. V takmer dvojročnej práci sme sa v širokých odborných tímoch, obsiahlych konzultáciách, za podpory výskumu a medzinárodnej spolupráce dopracovali k vytvoreniu nových východísk pre koncipovanie základného vzdelávania v našom školskom systéme, aby sme postupom času mohli vidieť, že základné vzdelávanie mení svoju podobu a poskytuje deťom také vzdelanie, ktoré naozaj potrebujú.

Tieto východiská sú obsiahnuté v predloženej publikácii. Na ich základe sa tvorí nový vzdelávací obsah, ktorý bude pripravený k školskému roku 2023/2024, aby sa v priebehu ďalších štyroch rokov postupne dostal do všetkých základných škôl v našej krajine a aby sme postupom času mohli vidieť, že základné vzdelávanie mení svoju podobu a poskytuje deťom také vzdelanie, ktoré dnes naozaj potrebujú.

Miroslava Hapalová
riaditeľka Štátneho pedagogického ústavu

VÝCHODISKÁ ZMIEN V KURIKULE ZÁKLADNÉHO VZDELÁVANIA

VÝCHODISKÁ ZMIEN V KURIKULE ZÁKLADNÉHO VZDELÁVANIA

Štátny pedagogický ústav začal od roku 2021 pracovať na tvorbe nového rámca štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie. Vytvorenie a zavedenie nového programu je prioritou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a je dôležitou úlohou a výzvou obsiahnutou v Pláne obnovy a odolnosti SR, ktorým vláda SR smeruje a aktivizuje reformy v našej krajine v najbližších rokoch.

Na pozadí materiálu stoja poznatky a idey formulované napríklad v dokumente Učiace sa Slovensko, empirické zistenia získané cez občianske iniciatívy a projekty ako napríklad projekt To dá rozum. Opiera sa o širokú škálu poznatkov základného pedagogického výskumu, v súčasnosti je sprevádzaný projektom základného výskumu VEGA Štruktúra národných školských systémov a súčasná kurikulárna politika: rozpory foriem a programov vzdelávania. Má tiež cieľenú medzinárodnú expertnú podporu v rámci získaného spoločného projektu Svetovej banky a Európskej komisie.

Cieľom navrhovaných zmien je **výrazné zlepšenie a posilnenie základného vzdelávania vo vzdelávacom systéme, prispôsobenie cieľov, obsahu a foriem vzdelávania potrebám súčasnej a perspektívnej spoločnosti a súčasnej i nastupujúcej generácii detí, zlepšenie výsledkov vzdelávania žiakov v základných oblastiach gramotností, zabezpečenie spravodlivosti, rovnosti a prístupnosti vo vzdelávaní a vybudovanie takého systému základných škôl, kde každá škola bude schopná vytvárať podmienky na kvalitné vzdelávanie.**

Komplexnosť kurikula základného vzdelávania je vyjadrená prostredníctvom súboru dokumentov, ktoré budú prispievať a podporovať naplnenie vízií, zámerov a cieľov reformy:

- **Východiská zmien kurikula základného vzdelávania** obsahuje východiská reformy základného vzdelávania, víziu a zámerly plánovaných zmien v základnom vzdelávaní, pomenúva a rozpracúva princípy vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích oblastiach;
- **Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie** spracovaný v zmysle platnej legislatívy;
- **Sprievodca hodnotením vzdelávacích výsledkov žiakov a vyhodnocovania štandardov** pre každú vzdelávaciu oblasť a predmety;
- **Sprievodca tvorby edukačných a didaktických materiálov;**
- **Sprievodca pre étos a kultúru školy ako komunity;**
- **Sprievodca pre prispôsobenie vzdelávacích štandardov podľa potrieb žiakov.**

Dôvody pre tvorbu nového kurikula základného vzdelávania

Tvorba nového rámca štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie vychádza zo skutočnosti, že **Slovensku sa doposiaľ nepodarilo zrealizovať naozaj systémové reformné opatrenia, ktoré by viditeľne zlepšili kvalitu celého systému všeobecného vzdelávania vrátane základnej školy.** Posledný pokus o reformu z roku 2008 síce zmenil administráciu vzdelávacích programov, umožnil tvorbu vzdelávacieho programu na úrovni školy, no v mnohých prípadoch táto zmena znamenala len formálny a byrokratický akt. Táto reforma sa ne sústredila na systémovú zmenu cieľov a obsahu vzdelávania v celom systéme všeobecného vzdelávania, ani na úrovni jednotlivých škôl naprieč školskou sústavou, teda ani na úrovni základných škôl. Inovácie štátnych vzdelávacích programov pre základné školy realizované v roku 2015 nepriniesli zásadný rozdiel v implementácii zmien do pedagogickej praxe.

Zmena štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie nie je jedinou, je však veľmi dôležitou podmienkou celkového zlepšenia kvality vzdelávania. Dôležitou preto, že má možnosť koncepcne nastaviť zrozumiteľné a dosiahnuteľné ciele základného vzdelávania, že na ich základe dokáže vymedziť postupnosť krokov, ako k týmto cieľom smerovať, premyslieť a vybrať zodpovedajúci obsah a nastaviť učebné procesy, ktoré k týmto cieľom povedú. A to tak, aby základné vzdelávanie mohlo dôkladne využiť a nadviazať na to, čo deti dosiahli v rámci predškolského vzdelávania a aby súčasne získali solídny východiskový základ pre ďalšie vzdelávanie na stredných školách a v rámci celoživotného vzdelávania a učenia sa.

Príprava nového štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie, absolvovaním ktorého sa dosiahne primárne a nižšie stredné vzdelanie, nadväzuje na už vykonané čiastočné opatrenia vo vzdelávacom systéme, ktoré sa uskutočnili v posledných rokoch. V roku 2016 sa vytvoril nový *Štátny vzdelávací program predprimárneho vzdelávania v materských školách*, ktorý vytvára podmienky na prepojenie so štátnym vzdelávacím programom pre základné vzdelávanie.

Za hlavné nedostatky existujúcich vzdelávacích programov pre základné vzdelávanie, ktoré bránia rozvoju jeho kvality, ako aj uplatňovaniu princípov inkluzívneho vzdelávania, možno považovať najmä tieto skutočnosti:

- Existujúce ciele vzdelávania formulované v štátnych vzdelávacích programoch sú skôr deklaratívne ako merateľné a sú formálne vo vzťahu k vlastnému obsahu vzdelávania. Neexistuje ani jasne deklarovaná misia základného vzdelávania.
- Platné štátne vzdelávacie programy pre základné školy sú výrazne orientované **na osvojovanie si veľkého množstva faktov**, ktoré sú smerované len na ukladanie vedomostí do krátkodobej pamäte žiakov. Osvojovaným vedomostiam **chýba ukotvenosť v širších súvislostiach a ich vzťah k životným zručnostiam a skúsenostiam**. Vznikla veľká nevyváženosť medzi získavanými vedomosťami a spôsobilosťami, ktoré sú významné a určujúce pre súčasný život detí, ich svet a súčasnú kultúru. Existujúci obsah neposkytuje širší priestor hodnotovému vzdelávaniu, mysleniu v komplexnejších súvislostiach, nepodporuje dostatočne digitálne zručnosti, neukotvuje vyváženosť duševného a telesného rozvoja žiakov a zabúda na ich spokojnosť a celkovú pohodu. Väčšina doterajších výziev a čiastkových aktivít na posilnenie čitateľskej gramotnosti, hodnotového vzdelávania, podpory kritického myslenia, prírodovedného vzdelávania, podpory digitálnych zručností nebola v doterajších čiastkových úpravách kurikula systematicky zapracovaná.
- Vážnym obmedzujúcim problémom je aj to, že **existujúce štátne vzdelávacie programy jednotlivých stupňov vzdelávania nevedú k celostnému vzdelávaniu**. Nie sú medzi sebou dostatočne prepojené, nesledujú rovnakú líniu a spoločné ciele. Na úrovni tvorby štátnych vzdelávacích programov nebola zabezpečená koordinácia cieľov a obsahu vzdelávania naprieč oblasťami, vzdelávacou sústavou a celou vzdelávacou dráhou žiaka.
- Rovnako je dlhodobým nevyriešeným problémom vnútorná súdržnosť obsahu vzdelávania. **Vyučovacie predmety v základnej škole nie sú vzájomne dostatočne zosúladené**, typická je izolovanosť jednotlivých predmetov v rámci ročníka, ale aj naprieč ročníkmi. Obsah vzdelávania je tak skôr mozaikou izolovaných predmetov a vzájomne nesúvisiacich poznatkov ako zrozumiteľným celkom. Žiaci to pociťujú tak, že nevidia zmysel toho, čo sa učia, učitelia sa sťažujú na slabú medzipredmetovú koordináciu obsahu vzdelávania.
- Štátne vzdelávacie programy **diktujú veľmi detailne a zväzujúco organizáciu vzdelávania v jednotlivých predmetoch**. Školy a učitelia sú potom orientovaní na to, že musia odučiť presne predpísané učivo v presne stanovenom čase a nemôžu zohľadňovať reálne potreby a možnosti učenia sa žiakov, nezostáva im priestor na podporu vlastnej aktivity žiakov na vyučovaní a vytvárať podmienky na rozvíjanie ich komplexných spôsobilostí.

Súčasný ŠVP nevytvára dobrý predpoklad pre tvorbu kvalitných školských vzdelávacích programov.

- Štátom stanovené **programy znemožňujú prispôbovať vzdelávanie individuálnym potrebám žiakov**, oslabujú možnosti inkluzívneho vzdelávania a diferencovaných prístupov a od všetkých žiakov očakávajú v krátkych etapách rovnaké výstupy bez ohľadu na ich situáciu a možnosti. U mnohých žiakov tento prístup spôsobuje pocit vzdelávacieho neúspechu, márnosti učenia sa a dokonca stojí aj za vážnym problémom veľkého počtu žiakov opakujúcich ročník. To sa deje z veľkej časti práve preto, že vzdelávací program nedostatočne zohľadňuje individuálne potreby žiakov, ich schopnosti a učebné tempo. Vzdelávanie kvôli tomu nie je dostatočne flexibilné.

Dôvodov na to, že k revidovaniu kurikula pre základné vzdelávanie je potrebné pristúpiť systémovo, principiálne a od základov, je teda viacero a sú závažné. To, že k tejto úlohe sa v súčasnosti pristupuje s veľkou dávkou zodpovednosti a s víziou skutočnej zmeny znamená, že nepríde len k úpravám, zmenám, uberaniu či pridávaniu vzdelávacích štandardov v rámci existujúcich vzdelávacích programov. Rovnako dôležité je, že sa **nanovo zadefinuje vízia, zámery a ciele základného vzdelávania** ako celku a nanovo sa vymedzí základné posolstvo, rámec a ciele jednotlivých vzdelávacích oblastí, ktoré sú obsahovým rámcom základného vzdelávania.

Výsledky zmien v základnom vzdelávaní by sa po celoplošnom ukončení implementácie mali prejavíť:

- 1 **Zlepšením výsledkov vzdelávania žiakov** v základných oblastiach gramotností (čitateľská, matematická, prírodovedná, finančná a ďalšie) **nad úroveň priemeru krajín OECD.**
- 2 **Znížením podielu žiakov v rizikových úrovniach** v oblasti čitateľskej gramotnosti v národných aj medzinárodných testovaniach 15-ročných žiakov **o 10 %.**
- 3 **Znížením vplyvu socio-ekonomického statusu na výsledky** v základných gramotnostiach v národných aj medzinárodných testovaniach 15-ročných žiakov **na úroveň priemeru krajín OECD.**
- 4 **Zvýšením motivácie k učeniu** sa prírodovedných predmetov, matematiky a motivácie k čítaniu **na úroveň priemeru krajín OECD.**

Kurikulum pre základné vzdelávanie, ktoré je pilierom všeobecného vzdelávania

Cieľ kurikulárnej zmeny, vízia a zámery základného vzdelávania

Základným cieľom zmeny kurikula² základného vzdelávania je, aby každý žiak bez rozdielu mal príležitosť:

- **získať základné vzdelanie v súhre a vzájomnej prepojenosti všetkých vzdelávacích oblastí** a vo vyváženej podpore kognitívneho, fyzického, emocionálneho, sociálneho a duchovného vývinu;
- **porozumieť svetu a svojmu miestu vo svete ako súčasti lokálneho a globálneho prostredia;**
- **rozvinúť schopnosť učiť sa, nadobudnúť a nestratiť vnútornú motiváciu pre vzdelávanie, osvojiť si zručnosti potrebné pre život a perspektívne pracovné uplatnenie a celoživotné učenie sa;**
- **dostať individuálnu podporu** a možnosť rozvinúť osobné kapacity a potenciál;
- **rozvinúť charakterové vlastnosti** a získať pevný hodnotový a morálny základ svojej osobnosti.

² Kurikulum sa v tomto zmysle chápe cez 4 dimenzie - ideovú, obsahovú a organizačnú, metodickú. Predkladaný materiál predstavuje ideovú dimenziu kurikula, na ktorú bude nadväzovať obsahová a organizačná (štátny vzdelávací program obsahujúci vzdelávacie štandardy a RUP) a metodické materiály (metodická dimenzia).

Dosiahnutie týchto cieľov reformy je podmienené podporou základnej školy ako inštitúcie, ktorá poskytuje primárne a nižšie stredné vzdelanie, aby:

- bola spoľahlivým, stabilným a silným článkom vzdelávacieho systému v rámci všeobecného vzdelávania;
- mohla poskytnúť kvalitné základné vzdelanie všetkým deťom v najbližšom mieste, v ktorom sa nachádzajú,
- dobre a plynulo nadviazala na to, s čím deti do školy prichádzajú z predchádzajúceho predprimárneho vzdelávania,
- vytvorila pevné základy pre ďalšie štúdium a odborné vzdelávanie na vyšších stupňoch,
- posunula ťažisko vzdelávania z odovzdávania vedomostí smerom k rozvoju spôsobilostí žiakov.

Nositeľom plánovaných zmien je učiteľ s rozvinutými profesijnými kompetenciami, s vytvorenými materiálnymi a technickými podmienkami, s potrebnou metodickou podporou. Zároveň, cieľom zmien v kurikule základného vzdelávania je, aby každý učiteľ mal možnosť:

- vyučovať v širších súvislostiach a do hĺbky v kooperácii s ďalšími učiteľmi všetkých predmetov a podporiť tak žiakovo vnímanie zmysluplnosti učenia sa;
- vytvárať učebné prostredie a uplatňovať také pedagogické prístupy, ktoré zodpovedajú potrebám rôznych skupín žiakov;
- podporiť každého žiaka vo vnímaní jeho potenciálu v úzkej spolupráci s ostatnými pedagogickými zamestnancami, školským podporným tímom a všetkými pracovníkmi školy, so zákonnými zástupcami dieťaťa, štátnymi a neštátnymi inštitúciami a členmi miestnej komunity;
- využívať podporu pedagogických lídrov pri implementácii očakávaných zmien vo svojej vlastnej praxi,
- byť súčasťou pracoviska, kde sú rešpektované jeho práva.

Pri zmene kurikula základného vzdelávania sa sledujú, uplatňujú a zdôrazňujú tieto **idey**:

1 Základné vzdelávanie je kľúčový prvok vzdelávacieho systému

Základné vzdelávanie je kľúčovým prvkom vzdelávacieho systému a na ňom sa buduje základ osobnej, sociálnej, hodnotovo-kultúrnej a profesijnej spôsobilosti každého človeka. Základné vzdelanie smeruje k tomu, aby:

1.1 rozvíjalo gramotnosť žiaka

Základné vzdelávanie premyslene buduje základy komplexných spôsobilostí každého žiaka v súlade s potrebami súčasnej spoločnosti, jej perspektívami, so zohľadnením regionálnych aj globálnych spoločenských požiadaviek a potrieb.

1.2 formovalo hodnotovo-kultúrny rámec žiaka

Základné vzdelávanie formuje a rozvíja charakter žiaka v súlade s etickými hodnotami, podporuje utváranie pozitívnych osobných identít každého žiaka.

1.3 vytváralo predpoklady pre ďalší rozvoj

Základné vzdelávanie poskytuje žiakom šance nájsť a rozvinúť svoj potenciál, dobre sa zorientovať v živote, pochopiť a začať pracovať na svojich perspektívach v osobnom, občianskom i profesijnom živote.

2 Pre poskytovateľov základného vzdelávania je referenčnou inštitúciou základná škola, ktorá

2.1 je vnútorne ucelená inštitúcia

Poskytuje vzdelávanie v komplexnosti, nadväznosti, súdržnosti a prepojenosti vo vzťahu k všeobecným cieľom a zámerom základného vzdelávania ako celku.

2.2 vytvára podmienky na rozvoj každého žiaka

Zohľadňuje potenciál a individuálne potreby každého žiaka, aby profitoval zo vzdelávania v maximálne nožnej miere v kognitívnej, hodnotovo-postojovej, fyzickej, emocionálnej, sociálnej a duchovnej oblasti, osobitne v prípade, ak pochádza zo znevýhodneného prostredia alebo má individuálne výchovno-vzdelávacie potreby vyplývajúce zo znevýhodnenia alebo nadania.

2.3 má spoločenskú zodpovednosť

Je miestom utvárania a rozvíjania kultúrnej identity a kontinuity, miestom sprostredkovania, budovania a rozvíjania etických hodnôt a zručností súčasnej civilizácie, miestom utvárania osobných pozitívnych identít každého žiaka a učiteľa. Je tiež miestom a integrátorom miestneho života schopného prepojiť záujmy a aktivity rôznych subjektov regiónu v prospech rozvoja žiakov i života všetkých aktérov.

2.4 disponuje potrebnými odbornými kapacitami

Pôsobí s potrebným kvalifikačným zázemím, s odbornou podporou pri profesijnom rozvoji učiteľov a ďalších zamestnancov a práci so žiakmi a štát jej v tomto zmysle zabezpečuje všetky podmienky a potrebné rámce. Tak sa môže rozvíjať a konať ako inštitúcia s vysokou mierou autonómie.

2.5 má demokratickú pracovnú kultúru

Podporuje svojich pracovníkov v smere ich osobného rastu a umožňuje participáciu rodičov a verejnosti na svojej činnosti.

Ciele základného vzdelávania

Kurikulárna zmena sleduje skvalitnenie základného vzdelávania v tom duchu, aby sa v plnom rozsahu platilo:

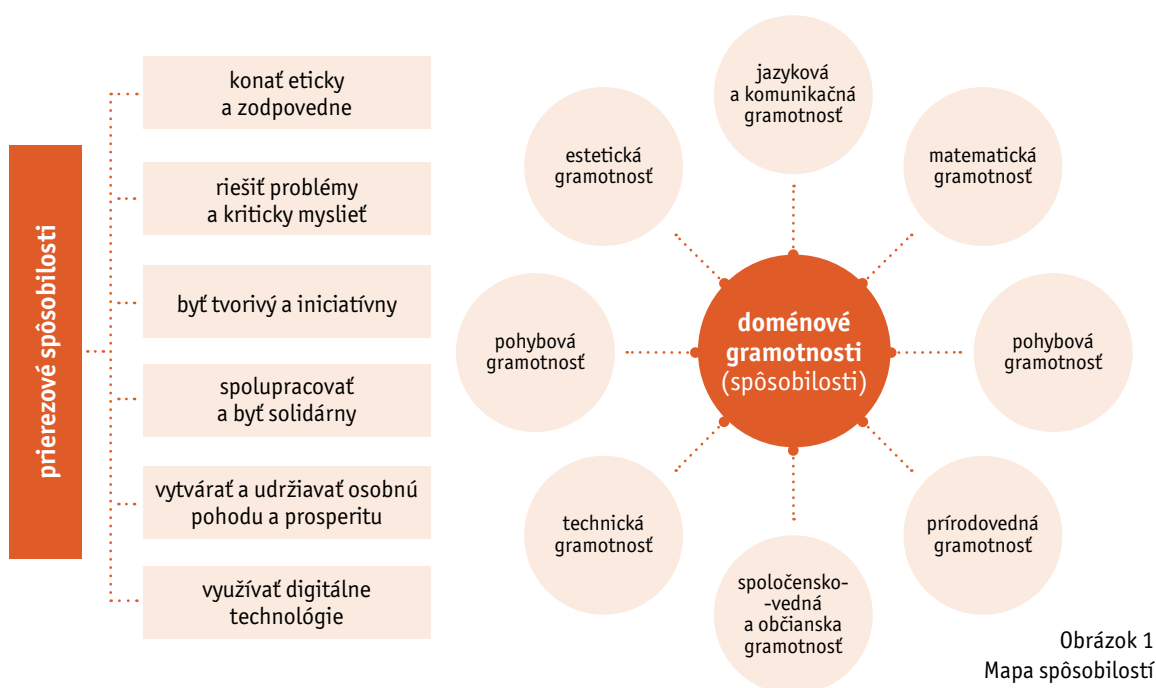
Základné vzdelávanie poskytuje ucelené a komplexné základy všeobecného vzdelania, ktoré dáva všetkým žiakom predpoklady na porozumenie životu, osvojenie nástrojov učenia sa a základnej orientácie vo svete. Poskytuje základy kultúrnej gramotnosti a podporuje motiváciu k ďalšiemu vzdelávaniu a celoživotnému učeniu sa.

Cieľom základného vzdelávania je aby každý žiak:

- 1** získal rozvinutú všestrannú a funkčnú gramotnosť v súlade s požiadavkami spoločnosti, vedel ju uplatniť v každodennom osobnom a spoločenskom živote a pri napĺňaní svojich osobných, vzdelávacích, kultúrnych a sociálnych potrieb,
- 2** mal vybudovaný základný hodnotovo-kultúrny rámec svojej osobnosti, ktorý ho orientuje a sprevádza pri plánovaní a dosahovaní individuálnych životných cieľov, ako aj pri participácii na širších spoločenských, kultúrnych a globálnych aktivitách,
- 3** získal reálne vedomie o vlastnom osobnostnom potenciáli pre svoj ďalší vzdelávací rast a celostný rozvoj.

Hlavné ciele sa dosahujú prostredníctvom jednotlivých vzdelávacích oblastí, kultúry a étosu školy, systematickým rozvíjaním prierezových spôsobilostí, ako aj v spolupráci s externým prostredím a neformálnym vzdelávaním.

Obrázok 1
Mapa spôsobilostí

V konkrétnom a úplnom vyjadrení je cieľom základného vzdelávania to, aby žiak po jeho absolvovaní bol schopný:

- **vyjadrovať a interpretovať** pojmy a vzťahy medzi nimi, myšlienky, pocity a potreby, fakty a názory ústnou a písomnou formou v slovenskom a v materinskom jazyku (ak je odlišný od slovenského jazyka) v rôznorodých situáciách a príležitostiach;
- **komunikovať** v aspoň jednom cudzom jazyku na požadovanej úrovni;
- **používať a hodnotiť texty** rôznej povahy za účelom ich využitia pri ďalšom učení sa a vo vyhodnocovaní informácií v rôznych životných situáciách;
- **rozvíjať a používať matematické a logické myslenie**, princípy a postupy na riešenie rôznych problémov v každodennom živote a v ďalšom štúdiu a na argumentáciu svojich myšlienok,
- **zodpovedne a bezpečne využívať digitálne technológie** a médiá na vzdelávanie, komunikáciu a vnímať ich prínos k inováciám, uvedomovať si príležitosti aj riziká, ktoré predstavujú;
- **vysvetliť prírodné javy, spoločenské a historické udalosti** pomocou základných vedomostí, metód vedeckého bádania a odvodiť závery podložené dôkazmi;
- **používať technické nástroje a prístroje** na realizáciu návrhov a inovácií, overenie hypotéz a na prijatie rozhodnutia alebo záveru s využitím technológií;
- **zúčastňovať sa na občianskom a sociálnom živote** na základe poznania aktuálneho diania, historických súvislostí, spoločenských a kultúrnych a náboženských špecifik;

- **aktívne pristupovať k riešeniu problémov** a prijímať rozhodnutia na základe poznatkov, zručností a hodnôt z oblastí prírodných, spoločenských, humanitných vied a umenia,
- **vnímať a využívať** rôzne druhy umenia ako spôsob vyjadrenia a chápať miestne, regionálne, národné, európske a globálne prejavy kultúry,
- **konať vedome** v súlade s poznatkami o zdravom životnom štýle a jeho dopade na fyzické a duševné zdravie,
- **robiť informované rozhodnutia o ďalšom vzdelávaní** a životnej budúcnosti vrátane profesijného smerovania, poznať a prijímať svoj potenciál aj limity,
- **spolupracovať** s ostatnými ľuďmi, byť solidárny a preferovať konsenzuálne riešenia v konfliktných situáciách,
- **používať kritické myslenie** založené na poznatkoch a etických hodnotách,
- **konať v súlade s hodnotami** smerujúcimi k ochrane životného prostredia a trvalo udržateľného života,
- **konať na základe poznania spoločenských a právnych noriem**, ľudských práv a v súlade s demokratickou kultúrou spoločnosti.

Zámery a ciele sú spoločné pre základné vzdelávanie ako celok, vytvárajú rámec pre formulovanie cieľov pre jednotlivé vzdelávacie oblasti a následne aj pre vymedzenie vzdelávacích štandardov. Nové kurikulum súčasne dáva priestor, aby sa na úrovni základných škôl mohli zohľadňovať:

- **aktuálna vývinová úroveň žiaka**,
- **rozmanitosť medzi žiakmi** vo vzdelávacej, osobnostnej a sociálnej oblasti,
- **podmienky školy s ohľadom na charakteristiky sociálneho zázemia** a špecifik žiackej, učiteľskej a rodičovskej komunity.

Princípy a charakteristiky kurikula základného vzdelávania

Kurikulum základného vzdelávania musí byť postavené tak, aby uvedené vízie, zámery a ciele dokázalo spoľahlivo sledovať a naplňovať. To bude možné, ak kurikulum bude:

- súdržné, ucelené a graduujúce,
- spoločné, inkluzívne a adaptabilné,
- komplexné a vyvážené.

Súdržnosť, ucelenosť a gradácia znamená, že kurikulum základného vzdelávania je jeden ucelený a celistvý program, ktorý je od začiatku do konca nasmerovaný k stanoveným cieľom základného vzdelávania, je vnútorne konzistentný a gradujúci. Program sa na štátnej úrovni vnútorne štruktúruje v troch vzdelávacích cykloch. V nich sa gradačne a špirálovito špecifikujú vzdelávacie ciele jednotlivých vzdelávacích oblastí, aby postupne, premyslene, v nadväznosti a kumulatívne smerovali k finálnym cieľom základného vzdelávania.

To, že kurikulum je **spoločné, inkluzívne a adaptabilné** znamená, že v rámci uceleného kurikula základného vzdelávania sme schopní prispôbiť vzdelávanie na potreby každého žiaka a nevyčleňovať žiadneho zo základného nasmerovania a hlavných cieľov základného vzdelávania. Kurikulum je inkluzívne v tom, že rozoznáva a váži si odlišnosť každého žiaka, akceptuje rozmanitosť potrieb, nadania, aspirácií a očakávaní všetkých žiakov. Cieľom **inkluzívneho kurikula** je vytvoriť žiakom podmienky pre budovanie sebaúcty a sebahodnoty, ako aj pocit spolupatričnosti v škole a v spoločnosti a rešpekt k rozmanitosti. Za týmto účelom bude kurikulum špecifikovať akceptovateľnú mieru prispôsobenia vzdelávacích štandardov pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami pre úspešné absolvovanie jednotlivých vzdelávacích cyklov a dosiahnutie nižšieho stredného vzdelania. Pre žiakov s takým stupňom zdravotného znevýhodnenia alebo kombináciou zdravotných znevýhodnení, ktoré napriek poskytnutiu maximálnej podpory zo strany školy a centier poradenstva a prevencie nenaplnia prispôsobené vzdelávacie štandardy bude kurikulum špecifikovať samostatne definované elementárne vzdelávacie ciele.

Komplexnosť a vyváženosť znamená, že kurikulum dáva príležitosť na kvalitné vzdelanie a rozvoj vo všetkých vzdelávacích oblastiach, že je v rovnováhe osvojovanie vedomostí, spôsobilostí a zručností, že je v rovnováhe psychická i telesná aktivita žiakov, že sa dbá na pohodu, vyrovnanosť a spokojnosť každého žiaka. Znamená to tiež, že **kurikulum je relevantné k času, miestu, prostrediu, aktuálnym spoločenským výzvam a k perspektívam žiakov**. Je dostatočne široké z hľadiska pokrytia jednotlivých oblastí ľudskej kultúry a dostatočne hlboké, aby vždy žiakom umožňovalo uvedomenie si súvislostí a vnímanie zmysluplnosti toho, čo sa učia.

Premietnutie princípov a charakteristík kurikula základného vzdelávania zo štátnej na školskú úroveň bude zabezpečené prostredníctvom súboru ďalších dokumentov, predovšetkým Sprievodcom pre étos a kultúru školy ako komunity, Sprievodcom pre prispôsobenie vzdelávacích štandardov podľa potrieb žiakov a ďalšími sprievodnými metodickými materiálmi pre jednotlivé vzdelávacie oblasti. Súčasťou Sprievodcu pre étos a kultúru školy bude predstavenie konceptu aktívnej školy. Priestor na viac pohybových aktivít bude vytváraný aj v mimovyučovacom čase (napr. pred vyučovaním počas prestávok aj v popoludňajšom čase), pričom kľúčovou úlohou bude zabezpečenie rovnováhy psychickej a telesnej aktivity.

Štátny vzdelávací program v troch vzdelávacích cykloch ako nástroj na pružnejšie reagovanie na učebné predpoklady a potreby žiakov

Uplatnenie vyššie uvedených princípov vedie k tomu, že vnútorná štruktúra kurikula základného vzdelávania, ktorá umožňuje postupné stupňovanie a zároveň reflektuje potrebnú rôznorodosť vzdelávacích ciest žiakov, je usporiadaná do troch po sebe idúcich a na seba naväzujúcich vzdelávacích cyklov.

V cykloch sa stanovujú očakávané učebné výstupy žiakov v jednotlivých vzdelávacích oblastiach a ich súčastiach (výkonové štandardy na konci každého cyklu) a stanovuje sa tiež obsah vzdelávania (obsahové štandardy). Gramotnosť je chápaná v širokom slova zmysle a zahŕňa všetky druhy gramotností viažuce sa na jednotlivé vzdelávacie obsahy (čitateľská a literárna gramotnosť, matematická gramotnosť, prírodovedná gramotnosť, občianska gramotnosť, vizuálna gramotnosť, pohybová gramotnosť a ďalšie).

Školský vzdelávací program sa na základe týchto cyklov vymedzuje a pripravuje na jednotlivé ročníky, kde je však vďaka cyklom možná flexibilita a adaptabilita pri tvorbe školského kurikula s ohľadom na konkrétne podmienky školy a jednotlivých žiakov.

Usporiadanie cieľov a obsahu vzdelávania vo vzdelávacích cykloch na úrovni štátneho vzdelávacieho programu vychádza zo stanovených princípov kurikula, takže vzdelávacie cykly:

- sú nástrojom na ucelené nastavenie cieľov a obsahu základného vzdelávania na úrovni štátneho vzdelávacieho programu,
- umožňujú pružne prispôbiť vzdelávací obsah do ročníkov tak, aby zohľadňovali učebné predpoklady a potreby žiakov,
- znižujú riziko opakovania ročníka a sú prevenciou pred predčasným ukončením povinnej školskej dochádzky,
- umožňujú lepšie vyhodnocovať a posudzovať komplexné učebné výstupy žiakov na konci každého cyklu,
- zabezpečujú plynulý a mäkký prechod z primárneho do sekundárneho vzdelávania,
- vytvárajú lepšiu príležitosť pre adaptáciu žiakov na rozmanité zmeny.

Štátny vzdelávací program štruktúrovaný do troch cyklov a ciele a obsah vymedzené pre každú vzdelávaciu oblasť vytvárajú možnosti pre flexibilnejšie časové dotácie pre vzdelávacie oblasti a predmety. Rámcové vymedzenie časovej dotácie pre vzdelávaciu oblasť **umožňuje a podporuje aj iné formy vyučovania**, akými je napríklad blokové alebo projektové vyučovanie. Podnieti a umožní sa tak pružná organizácia vzdelávania, ktorá bude vyhovovať potrebám žiakov a dosahovaniu komplexných cieľov.

Vzdelávacie oblasti ako základné jednotky obsahu vzdelávania a nástroje zmysluplného učenia sa

Pre ciele a obsah funkčného, zmysluplného a uceleného všeobecného vzdelávania je dôležité, aby sa naprieč vzdelávacími stupňami vymedzili jasne stanovené vzdelávacie oblasti, ktoré sa od materskej po strednú školu postupne prehĺbujú a vnútorne diferencujú. Vzdelávacie oblasti zabezpečujú celú šírku všeobecného vzdelávania a určujú jeho dráhu a smerovanie.

Vzdelávacia oblasť je základná jednotka obsahu vzdelávania a prostredníctvom nej sa aj postupne vymedzujú a naplňajú ciele všeobecného vzdelávania. Vzdelávacie oblasti základného vzdelávania nadväzujú na rovnaké vzdelávacie oblasti v predprimárnom vzdelávaní a sú nasledovné:

Jazyk a komunikácia

Človek a svet práce

Matematika a informatika

Umenie a kultúra

Človek a spoločnosť³

Zdravie a pohyb

Človek a príroda

Jednotlivé vzdelávacie oblasti sú koncipované tak, že sú na úrovni cieľov a obsahu vzájomne prepojené a navzájom sa podporujú. **Ciele vzdelávacích oblastí sú vymedzené ako spôsobilosti na konci jednotlivých vzdelávacích cyklov.** Vymedzené ciele sú ďalej špecifikované cez detailnejšie vzdelávacie štandardy, ktoré vedú k ich dosiahnutiu.

Vzdelávacie oblasti sú v rámci štátneho vzdelávacieho programu rozpracované na jednotlivé vyučovacie predmety. Tam, kde je to žiaduce z dôvodu rozvíjania konkrétnych spôsobilostí žiakov, je vzdelávacia oblasť identická s predmetom, čo je spravidla v prvých dvoch vzdelávacích cykloch.

Členenie vzdelávacej oblasti na konkrétne predmety bude špecifikované v rámci štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie v rámcovom učebnom pláne. Najmä

³ Súčasťou vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť je aj etická výchova a náboženská výchova vyučované v alternácii ako povinne voliteľné predmety.

v prvom vzdelávacom cykle sa uprednostňuje a vytvára možnosť na to, aby bol obsah vzdelávania integrovaný a učitelia mali možnosť pružnej organizácie vzdelávania, ktorá nemusí byť založená výlučne na predmetovo-hodinovom systéme, ale napríklad na blokovom či projekto-
vom vyučovaní. V treťom cykle bude vytvorená možnosť obsah vzdelávania integrovať tak, že bude identický so vzdelávacou oblasťou alebo sa bude naďalej štruktúrovať do samostatných predmetov, aby si školy vybrali možnosť, ktorá viac vyhovuje ich vízií a cieľom. K naplneniu idey celostného vzdelávania vo všetkých cykloch vzdelávania bude prispievať súbor podpor-
ných metodických materiálov, ktoré vzniknú ku každej vzdelávacej oblasti.

CHARAKTERISTIKA A CIELE VZDELÁVACÍCH OBLASTÍ PRE ZÁKLADNÉ VZDELÁVANIE

VZDELÁVACIE OBLASTI A ICH POŇATIE

Súčasťou materiálu je predstavenie základného poňatia jednotlivých vzdelávacích oblastí základného vzdelávania, z ktorého sa budú následne vytvárať jednotlivé detaily a súčasti nového štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie.

Spracovanie vzdelávacích oblastí je výsledkom práce predmetových komisií v rámci novej Ústrednej komisie pre predprimárne a základné vzdelávanie, ktoré na spracovaní materiálu pracovali v priebehu druhého polroka 2021 s cieľom vytvorenia kompaktného celku východísk pre ďalšie rozpracúvanie štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie.

Každá jedna vzdelávacia oblasť je spracovaná tak, že vymedzuje:

- **Charakteristiku, zameranie a ciele vzdelávacej oblasti**
- **Komponenty vzdelávacej oblasti** – teda základné obsahové súčasti a dimenzie, ktoré príslušná vzdelávacia oblasť obsahuje a v ktorých sa bude vo vzájomných súvislostiach detailizovať a rozpracúvať
- **Ciele vzdelávacej oblasti pre jednotlivé vzdelávacie cykly** vo vzťahu k vymedzeným komponentom

Celý materiál je východiskom nového moderného štátneho kurikula pre základné vzdelávanie. Je výsledkom rozsiahlych konzultácií a verejných prezentácií, ktorých sa na prelome rokov 2021 a 2022 zúčastnilo viac ako 3 000 účastníkov. Niektoré z častí tohto dokumentu sú súčasťou nového štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie. Ten obsahuje rámcový učebný plán základného vzdelávania rozdelený na jednotlivé cykly⁴, špecifikuje učebné výstupy (výkonové štandardy) a konkretizuje obsahy (obsahové štandardy) pre jednotlivé

⁴ Pozn.: časové dotácie pre vzdelávacie oblasti vo všetkých vzdelávacích cykloch budú korešpondovať s rámcovým učebným plánom podľa štátnych vzdelávacích programov pre primárne a nižšie stredné vzdelávanie (ŠPÚ, 2015)

vzdelávacie oblasti a vyučovacie predmety a určuje aj minimálne učebné výstupy pre potreby žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

Súčasťou kurikula v jednotlivých vzdelávacích oblastiach sa stávajú tiež východiská a základné princípy hodnotenia výsledkov vzdelávania, princípy organizácie vzdelávacieho prostredia a dizajnu vzdelávacích aktivít, ako aj prispôsobenie vzdelávacích štandardov podľa potrieb žiakov. Pomenujú sa aj presahy jednotlivých oblastí do iných, aby základné vzdelávanie naozaj vytváralo zmysluplný a kompaktný celok.

JAZYK A KOMUNIKÁCIA

Slovenský jazyk a literatúra

Jazyk národnostnej menšiny a literatúra

Slovenský jazyk ako druhý jazyk

Vyučovací predmet slovenský jazyk a slovenská literatúra

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

Skúsenosti s úrovňou jazykovej pripravenosti absolventa základnej školy na ďalšie štúdium a na život poukazujú na rezervy súčasného vyučovania prvého (zväčša materinského) jazyka. Odborné analýzy a výskumy potvrdzujú nižšiu obľúbenosť vyučovacieho predmetu a upozorňujú na to, že vo vyučovaní prvého jazyka je nutné posilniť jeho poslanie pri príprave žiaka na komunikáciu a vzdelávanie.

Úspešné komunikovanie v rôznych prostrediach a situáciách a úspešné učenie sa v akomkoľvek vyučovacom predmete alebo mimo školy je totiž viazané na primerané ovládanie hovorenej a písanej formy jazyka. Na to je potrebné, aby sa miesto encyklopedických poznatkov o jazyku a literatúre vyučovanie viac zameriavalo na zmysluplné využitie osvojených poznatkov v komunikačnej praxi pri porozumení textu a pri jeho tvorení. Zároveň je dôležité, aby vyučovanie jazyka a literatúry viac ako doteraz reagovalo na potreby žiaka v dnešnej a v budúcej dobe. Znamená to napríklad aj prácu s novými druhmi tlačенých a digitálnych textov a ich rôznymi funkciami (konverzačná, informačná, vzdelávacia, presvedčacia, zážitková a pod.).

U žiakov žijúcich v dvojazyčnom prostredí prax ukazuje, že ak je materinský jazyk v školskom prostredí podporovaný a rozvíjaný paralelne so štátnym (slovenským) jazykom, žiak dosahuje lepšie učebné výsledky a úspechy v škole, čím sa zvyšuje jeho motivácia vzdelávať sa. Preto sa v novom obsahu vzdelávania bude viac zohľadňovať vzťah materinského a štátneho jazyka, aby sa odstraňovali jazykové bariéry pri vzdelávaní a sebarozvoji žiaka. Z uvedených dôvodov je nevyhnutné zmeniť pohľad na zmysel vyučovania jazyka a literatúry. Hlavným zmyslom vyučovania prvého (materinského) jazyka a slovenského (štátneho) jazyka ako druhého jazyka je vytváranie príležitostí pre každého žiaka na poznávanie a prežívanie sveta prostredníctvom jazyka a na funkčné využitie komunikačných zručností v rôznych prostrediach a situáciách.

Ciele a obsah vyučovania prvého jazyka sa zmenia tak, aby sa vytvoril priestor na získavanie zmysluplných poznatkov a spôsobilostí, ktoré žiak prakticky využije v živote: vie čítať a písať s porozumením, vyjadriť sa, komunikovať v rôznych situáciách, pozná a rešpektuje kultúru a jazyk iných národností, vie pracovať s rôznymi druhmi textov a s informáciami z rozličných médií.

Dôležitou zmenou bude väčšia previazanosť učiva medzi jednotlivými vzdelávacími cyklami.

S cieľom posilniť komunikačné zameranie vyučovacieho predmetu sa učivo bude členiť podľa piatich základných komunikačných oblastí:

- 1 porozumenie počúvaného a čítaného textu**, ktorý je zdrojom informácií (vecná recepcia);
- 2 porozumenie a prežívanie literárneho textu** (zážitková recepcia);
- 3 vecné a sociálne primerané vedenie dialógu** v súkromí a na verejnosti (komunikačná interakcia);
- 4 kultivovanie súvislého hovoreného prejavu** (hovorená produkcia);
- 5 rozvíjanie pisateľských zručností** (písaná produkcia).

Pre každú z piatich komunikačných oblastí je dôležité, aby si žiak osvojil a rozvíjal **čitateľskú a pisateľskú gramotnosť**, preto sa v novom obsahu vyučovacieho predmetu zdôrazňuje aktívne a uvedomené používanie čítania a písania v rôznych situáciách a na rôzne účely. Pre každú z piatich komunikačných oblastí sú dôležité **jazykové znalosti** (napr. znalosti pravopisných pravidiel a pravidiel výslovnosti, slovnej zásoby, rôznych druhov viet a ich spájania v texte atď.), ktoré sú oporou pri praktickom rozvíjaní komunikačných zručností žiaka. Významnou súčasťou nového chápania vyučovacieho predmetu je aj dôraz na formovanie **pozitívnych postojov žiaka** k svojmu materinskému jazyku a zároveň poznávanie jazykových a kultúrnych odlišností ako predpoklad rešpektovania iných jazykov a kultúr. Takéto chápanie je kultúrne citlivejšie voči špecifickým potrebám žiakov všetkých jazykových menšín.

Pri osvojovaní si slovenského (štátneho) jazyka ako druhého jazyka sa vychádza z princípu opory o prvý (materinský) jazyk. Východiskom vyučovacieho predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra je komunikatívne vyučovanie. Špecifikácia cieľov, výber a štruktúracia učebného obsahu sa riadia princípmi vyučovania cudzích jazykov s prihliadnutím na vývinové špecifiká žiakov. Vo vyučovaní tohto vyučovacieho predmetu, podobne ako v cudzích jazykoch,

sa uplatňuje **činnostne zameraný prístup**. Zdôrazňuje sa aktívne a zmysluplné používanie jazyka, pri ktorom sa rozvíja počúvanie s porozumením, hovorenie, čítanie s porozumením a písanie.

Po zavedení plánovaných zmien sa predpokladajú tieto výsledky:

- a** zvýšenie záujmu a motivácie žiakov učiť sa prvý (materinský) jazyk, keďže vyučovanie bude väčšmi podporovať ich prirodzený záujem o komunikačné činnosti hovorenia, písania, počúvania a čítania;
- b** zvýšenie záujmu a motivácie žiakov učiť sa slovenský (štátny) jazyk ako druhý jazyk, keďže obsah, metódy, formy, ale aj tempo vyučovania bude prispôsobené jazykovým zručnostiam žiakov s dôsledným uplatnením komunikačného princípu;
- c** zlepšenie úrovne čitateľskej a pisateľskej gramotnosti žiakov, keďže sa tejto oblasti bude vyučovanie venovať systematickejšie a intenzívnejšie;
- d** zlepšenie jazykových predpokladov žiaka na komunikáciu a vzdelávanie, pretože jazykové znalosti sa budú užšie prepájať s ich využitím pri porozumení a tvorení textov;
- e** väčšie zohľadnenie aktuálnosti komunikačných potrieb žiaka, pretože práca s textom bude zahŕňať aj nové druhy tlačených a digitálnych textov v ich rôznych funkciách;
- f** väčšie zohľadnenie rôznorodosti komunikačných potrieb žiaka, pretože vyučovanie bude viac rešpektovať individuálne vzdelávacie potreby a záujmy žiaka;
- g** uvoľnenie časovej kapacity učiteľa na vedenie dialógu so žiakom o materinskom jazyku, o iných jazykoch a kultúrach, o prežívaní literárneho textu a jeho hodnotových posolstvách;
- h** zlepšenie nadväznosti učiva medzi prvým a druhým stupňom základnej školy a medzi jednotlivými vzdelávacími cyklami;
- i** posilnenie prepojenia vyučovania jednotlivých jazykov (prvého jazyka, druhého jazyka, cudzích jazykov) a odstraňovanie jazykových bariér pri vzdelávaní žiaka a jeho sebarozvoji.

Slovenský jazyk a literatúra, jazyk a literatúra národnostnej menšiny

Charakteristika, zameranie a ciele vzdelávacej podoblasti

Vyučovanie prvého jazyka (v medzinárodnej terminológii L_1)⁶ vo vyučovacom predmete **slovenský jazyk a literatúra a jazyk a literatúra národnostnej menšiny** je dôležité pre prípravu žiaka na komunikáciu a vzdelávanie. Zároveň je dôležité pre osobnostný a sociálny rozvoj a pre posilňovanie pozitívneho vzťahu žiaka k prvému (materinskému) jazyku. Vyučovanie prvého jazyka žiakovi pomáha pri formovaní jeho jazykovej a kultúrnej identity a súčasne podporuje chápanie jazykovej a kultúrnej rôznorodosti.

Vyučovanie prvého jazyka odráža funkcie, ktoré jazyk v spoločnosti a v živote jednotlivca plní. Ide predovšetkým o dorozumievaciu (komunikačnú) funkciu a poznávaciu (kognitívnu) funkciu. Zároveň ide o estetickú funkciu jazyka a o jeho reprezentatívnu funkciu vo vzťahu k národu, k etniku a ku kultúre.⁷

Na základe toho je poslaním vyučovacieho predmetu:

- 1 **rozvíjať komunikačné zručnosti** (hovorenie, počúvanie, čítanie, písanie) s oporou o poznávanie jazykového systému;
- 2 **využívať jazyk pri poznávaní sveta** prostredníctvom porozumenia textu;
- 3 **sprostredkúvať estetickú skúsenosť s literárnym textom** a podporovať jej využitie pri kultúrnom a hodnotovom sebarozvoji;
- 4 **formovať pozitívne postoje k jazyku** ako k spoločenskej, kultúrnej a individuálnej hodnote;
- 5 **podporovať medzijazykové a medzikultúrne porozumenie;**
- 6 **využívať funkcie jazyka pri osobnostnom a sociálnom sebarozvoji.**

⁶ Prvý jazyk sa nemusí vždy zhodovať s materinským jazykom, najmä ak žiak žije vo viacjazyčnom prostredí. Napríklad, materinským jazykom žiaka je vietnamský jazyk, ale slovenský jazyk aktívne ovláda a od začiatku školskej dochádzky sa v slovenskom jazyku ako v prvom jazyku vzdeláva. K terminológii pri označovaní jazykov pozri: Key Competences for Lifelong Learning in the European Schools; dostupné na: <https://www.eursec.eu/BasicTexts/2018-09-D-69-en-1.pdf>; The International Association for Research in L_1 Education; dostupné na: <https://www.arle.be/index.html>.

⁷ Funkcie jazyka uvádzame podľa Ondruš, Š. & Sabol, J. (1981). Úvod do štúdia jazykov. Bratislava: SPN.

Nevyhnutnou podmienkou plnenia uvedeného poslania vyučovacieho predmetu je osvojenie si **čitateľskej a pisateľskej gramotnosti** a jej postupné rozvíjanie. Osvojovanie si elementárnej gramotnosti na začiatku primárneho vzdelávania nadväzuje na gramotnostné aktivity v predprimárnom vzdelávaní (rozvíjanie porozumenia počúvaného textu, prezeranie obrazových kníh, porovnávanie hovorenej a písanej reči). Okrem toho nadväzuje na prirodzené skúsenosti dieťaťa s gramotnostným kontextom z rodinného alebo iného mimoškolského prostredia, respektíve kompenzuje nedostatok takejto skúsenosti. Na konci primárneho a v priebehu nižšieho sekundárneho vzdelávania je cieľom rozvíjať funkčnú gramotnosť, teda používanie čítania a písania pri napĺňaní rôznych učebných a životných potrieb. Obdobie nižšieho sekundárneho vzdelávania sa zároveň zameriava na postupné rozvíjanie komplexnej gramotnosti, t. j. na využívanie gramotnostných schopností žiaka pri náročnejších tlačенých aj digitálnych textoch, pri spracúvaní a vyhodnocovaní informácií z rôznych informačných zdrojov, pri rozvoji kritického a analytického myslenia a schopnosti riešiť problémy. Takto sa žiak pripravuje na pokračovanie rozvíjania komplexnej gramotnosti vo vyššom sekundárnom vzdelávaní.

Rozvíjanie gramotnosti žiaka má prierezový charakter, t. j., **nie je obsahom len vyučovania prvého jazyka**, ale aj ďalších jazykov a ostatných vyučovacích predmetov. Vyučovanie prvého jazyka má však pri rozvíjaní gramotnosti **ústredné postavenie** a jeho úlohou je naučiť žiaka stratégiám porozumenia a tvorenia textu, ktoré potom využije pri učení sa ostatných obsahových oblastí a v ďalších životných situáciách.

Na základe uvedených východísk vymedzujeme **všeobecné ciele vzdelávacej oblasti**

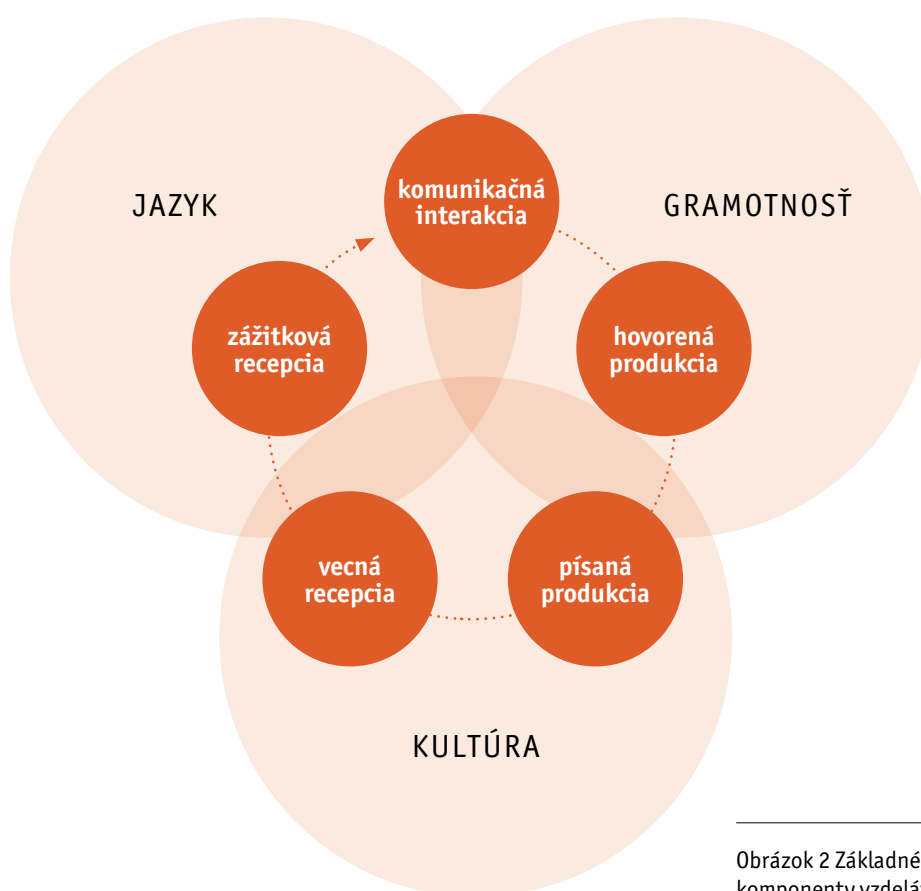
Jazyk a komunikácia, podoblasti prvého jazyka vo vyučovacích predmetoch *slovenský jazyk a literatúra* a *jazyk a literatúra národnostnej menšiny*:

- 1 Používať čítanie a písanie, v spojitosti s ostatnými komunikačnými zručnosťami**, v rôznych komunikačných kontextoch pri napĺňaní poznávacích, vzdelávacích, sociálnych a osobnostných potrieb v súlade so spoločenskými a kultúrnymi očakávaniami.
- 2 Rozvíjať jazykové znalosti⁸** a uplatňovať ich pri medziľudskej komunikácii a pri porozumení a tvorení textov s ohľadom na rozličné komunikačné a vzdelávacie ciele.

⁸ Pod jazykovými znalosťami rozumieme znalosti o jazyku, ktoré sa žiaci učia v škole a ktoré nadväzujú na ich doterajšie spontánne znalosti z praktického používania jazyka. Jazykové znalosti sa týkajú jednotlivých oblastí jazyka, ako je zvuková a pravopisná oblasť, slovná zásoba, slovtvorba, tvary a ohýbanie slov, vyjadrovanie obsahov a komunikačných zámerov prostredníctvom výpovedí a pod.

- 3 **Poznávať a interpretovať rôzne druhy estetických a vecných textov** ako predpoklad emocionálneho, hodnotového, kognitívneho, sociálneho a kultúrneho rozvoja.
- 4 **Rozvíjať schopnosť argumentácie** a použitia argumentov v diskusiách na aktuálne spoločenské témy.
- 5 **Porozumieť významu** a hodnote jazyka pri formovaní národnej, etnickej, kultúrnej a osobnostnej identity.
- 6 **Rešpektovať jazykovú a kultúrnu rôznorodosť** v lokálnom a globálnom kontexte.

Komponenty vzdelávacej podoblasti

Obrázok 2 Základné a prienikové komponenty vzdelávacej oblasti

Jazyk. Každá obsahová jednotka vyučovania prvého jazyka by mala sprostredkovať poznávanie jazykových prostriedkov, pravidiel a komunikačných noriem, a to v takej podobe, akú vyžaduje funkcia jazyka, na ktorú sa daná vyučovacia jednotka zameriava. Napríklad, pri recepcii umeleckého textu je možné poznávať estetickú funkciu jazykových prostriedkov; recepcia vecného textu ponúka príležitosť na uvedenie si toho, ako prostredníctvom znalosti slovnej zásoby môžeme textu lepšie porozumieť; pri produkcii písaného textu zase potrebujeme znalosti pravopisných pravidiel; pri kultivovaní hovoreného prejavu znalosti noriem spisovnej výslovnosti; alebo pri snahe porozumieť jazykovej rôznorodosti môže poslúžiť porovnávanie komunikačných zvyklostí vo viacerých jazykoch (napr. spôsob nadväzovania kontaktu, využívanie gest a pod.). Pri poznávaní jazyka je potrebné zohľadniť dosiahnutú úroveň jazykových schopností žiaka. Napríklad, pri rozširovaní slovnej zásoby sa zameriame na tie významové skupiny slov alebo slovných druhov, ktoré nie sú zatiaľ v slovníku žiakov daného veku dostatočne zastúpené. Úlohou jazykového vzdelávania je rozvíjať prirodzenú jazykovú skúsenosť žiaka a kultivovať jeho používanie jazyka vzhľadom na rozličné komunikačné situácie. Poznávanie jazyka a jazykového systému nie je konečným cieľom vyučovania, ale oporou pri komunikačnom, kognitívnom, sociálnom a kultúrnom rozvíjaní žiaka. **Vo vyučovaní prvého (materinského) jazyka nie sú dôležité encyklopedické poznatky o jazyku, ale podnecovanie žiaka k premýšľaniu o svojom vlastnom jazyku a o jeho úlohe pri napĺňaní rozličných komunikačných potrieb.**

Gramotnosť. Každá obsahová jednotka vyučovania prvého jazyka je nevyhnutne spojená s gramotnostným kontextom. Rozvíjanie gramotnosti žiaka sa v základnej škole začína osvojovaním elementárnej gramotnosti, ktorá spočíva v schopnosti dekodovať grafické znaky a kódovať do nich hovorenú reč (tzv. technika čítania a písania) a v schopnosti porozumieť čítanému a písanému textu. Nadväzujeme pritom na gramotnostný základ žiaka získaný v predškolskom veku. Na osvojenie elementárnej gramotnosti nadväzuje získanie funkčnej gramotnosti, t. j. schopnosti používať čítanie a písanie v rozličných životných a učebných situáciách. Nasleduje rozvíjanie komplexnej gramotnosti, ktorá zahŕňa aj také nové druhy gramotnosti, ako je multimodálna gramotnosť (porozumenie a produkovanie komunikátov⁹, kde sa kombinujú aspoň dva rôzne znakové systémy, napr. verbálny text, statický alebo dynamický obraz, zvuk, pohyb a pod.) alebo multimediálna gramotnosť založená na schopnosti spracúvať a využívať informácie získané súčasne z viacerých druhov médií (tlačené, audiovizuálne, digitálne médiá). Súčasťou osvojovania nových gramotností je aj schopnosť žiaka používať jednoduché digitálne technológie a nástroje na komunikáciu. V treťom cykle

⁹Termín komunikát používame v súlade so súčasnou stylistickou teóriou vtedy, keď chceme zdôrazniť, že vznik textu ovplyvňujú komunikačné faktory (napr. prostredie, zámer, forma a pod.), alebo keď ide o kombinovanie verbálneho textu s obrazovou, zvukovou, pohybovou či inou zložkou.

vzdelávania k tomu pribúda aj schopnosť upraviť existujúce časti digitálneho obsahu a vytvoriť nový a originálny digitálny obsah. **Rozvoj gramotnosti je kľúčový pre schopnosť kritického a analytického myslenia žiaka.**

Kultúra. Jazyk a gramotnosť sú vždy späté s istou kultúrou – od národnej, etnickej, regionálnej, lokálnej, skupinovej až po individuálnu. Z toho dôvodu je kultúra tretím rámcovým a prienikovým komponentom kurikula vyučovania prvého jazyka. Osobitný význam má zohľadňovanie kultúrneho komponentu vo vzťahu k formovaniu žiaka ako **kultivovaného používateľa jazyka**, ktorý vie primerane používať jednotlivé jazykové variety (spisovný jazyk, bežný hovorený jazyk, slang, nárečia a pod.) podľa typu komunikačnej situácie a rešpektuje pritom sociokultúrne zvyklosti (napr. rozdiel medzi verejnou a súkromnou komunikáciou, medzi bežnou a odbornou komunikáciou a pod.). Dôraz na vhodné používanie prvého (materinského) jazyka podľa situácie alebo funkcie komunikácie umožní žiakovi lepšie chápať aj kultúru používania iných jazykov. Kultúrny komponent je neodlučiteľne spojený s **kultivovaním žiaka ako recipienta literárneho textu a iných druhov umenia**, ktoré vedie k postupnému formovaniu jeho kultúrnej gramotnosti a k vnímaniu kultúrnej rozmanitosti.

Jazykové, gramotnostné a kultúrne rozvíjanie žiaka sa prelína s piatimi navzájom súvisiacimi komponentmi kurikula, ktoré vymedzujeme podľa **piatich spôsobov (modalít) komunikácie**:

- 1 **komunikačná interakcia,**
- 2 **hovorená produkcia,**
- 3 **písaná produkcia,**
- 4 **vecná recepcia,**
- 5 **zážitková recepcia.**

Uvedené spôsoby vychádzajú zo štyroch základných komunikačných zručností (hovorenie, počúvanie, čítanie, písanie), zohľadňujú dva základné jazykové procesy (repciu a produkciu textu), zámer komunikátu (interakčný, informačný, zážitkový) a formu komunikátu (hovorená a písaná forma, resp. jej prieniky).

Komponent **komunikačná interakcia** zahŕňa rozvíjanie schopnosti žiaka **vecne a sociálne primerane vstupovať do medziľudskej komunikácie a rešpektovať pritom komunikačného partnera**. Rozvíjanie tejto schopnosti vyžaduje primerané využívanie komunikačných prostriedkov, a to jazykových (slová a ich tvary, spojenia slov, vety), poprijazykových (zvukové alebo grafické prostriedky, mimika, gestá) a mimojazykových (napr. empatia). Rozvíjanie komunikačnej interakcie v škole sa týka najmä verejného, ale aj súkromného, formálneho aj

neformálneho komunikačného prostredia a zahŕňa tak hovorenú, ako aj písanú interakciu (napr. kontakt, reakcia, hovorená konverzácia, písaná konverzácia prostredníctvom digitálnych médií atď.). Dôležitou súčasťou interakcie je efektívna komunikácia myšlienok a potrieb, kladenie otázok a aktívne počúvanie (čítanie) replík komunikačného partnera.

Komponent **hovorená produkcia** zahŕňa rozvíjanie schopnosti žiaka tvoriť (produkovať) rôzne typy hovoreného komunikátu a vyjadrovať pritom rozličné komunikačné zámery (napr. informovať, objasniť, argumentovať, presvedčiť, zaujať, pobaviť atď.). Hovorená produkcia je dialógom, kde hovoriaci je aktívnejší ako adresát, ale takisto vyžaduje rešpektovanie komunikačného partnera, či už vo formálnom alebo menej formálnom vzťahu. Z toho dôvodu je dôležité aktívne počúvanie hovoreného prejavu a jeho porozumenie. Osobitne dôležitá je **príprava žiaka na verejnú hovorenú komunikáciu rečníckeho typu**, predovšetkým **rozvíjanie schopnosti argumentácie**. Rozvíjanie hovorenej produkcie vyžaduje primerané používanie komunikačných prostriedkov hovorenej reči (jazykové prostriedky, zvukové prostriedky, gestá, mimika atď.), s dôrazom na uplatňovanie pravidiel spisovnej výslovnosti.

Komponent **písaná produkcia** zahŕňa rozvíjanie schopnosti žiaka tvoriť rôzne typy písaného komunikátu, vyjadrovať pritom rozličné komunikačné zámery a využívať rôzne spôsoby rozvíjania témy alebo ich kombináciu (slohové postupy: informačný, rozprávací, opisný, výkladový, úvahový). Predpokladom rozvíjania písanej produkcie je osvojenie elementárnej pisateľskej gramotnosti, t. j. zvládnutie kódovania hovorenej reči do grafickej podoby, pričom od začiatku nácviku písania je potrebné zdôrazňovať význam a účel písaného textu. V oblasti písanej produkcie sa rozlišujú viaceré účely písania: administratívne, odborné, presvedčacie, ale aj personálne alebo tvorivé písanie ako prostriedok sebayjadrenia žiaka. Pri rozvíjaní písanej produkcie zdôrazňujeme procesný prístup, ktorého súčasťou je dôsledná práca s fázami textotvorného procesu (od motivácie, invencie, osnovy až po štylizáciu konceptu a dôraz na jeho obsahovú, kompozičnú a jazykovú úpravu). Inými slovami, **dôležitejším ako výsledný písaný produkt žiaka je osvojovanie si postupov a stratégií tvorby písaného textu**. Nevyhnutnou súčasťou písanej produkcie je primerané využívanie jazykových prostriedkov a uplatňovanie osvojených pravopisných pravidiel. V rámci tohto komponentu je žiaduce funkčne kombinovať písaný text s obrazovou alebo zvukovou zložkou, s cieľom rozvíjať schopnosť žiaka vyjadrovať obsahy a komunikačné zámery aj multimodálnym spôsobom.

Komponent **vecná recepcia** zahŕňa rozvíjanie schopnosti žiaka chápať vecný text, t. j. dekodovať ho (čítanie a rozoznávanie slov, uvedomovanie si vzťahu hlásky a písmena, analýza a syntéza častí slova), porozumieť doslovným (explicitným) informáciám v texte a vyvodzovať z textu ďalšie (implicitné) informácie. Procesy dekodovania sú neoddeliteľné od procesov porozumenia. Pri čítaní nadväzujeme na skúsenosť žiaka s porozumením počúvaného textu. Osobitnú pozornosť treba venovať **procesom vyvodzovania informácií z textu (inferenciám)**,

ich prepojení s doterajšími znalosťami a skúsenosťami žiaka a sledovaniu porozumenia samotným žiakom. Podľa veku a nadobudnutých spôsobilostí žiaka sa dôraz kladie na inferencie potrebné pri základnom porozumení textu a na inferencie, ktoré porozumenie textu obohacujú a prehľbujú. Spoločným účelom vecných textov je získavanie informácií, možno ich však rozlišovať podľa použitého slohového postupu, podľa komunikačného zámeru, podľa spojitosti (lineárne a nelineárne texty), podľa percepcie (počúvané alebo čítané texty) alebo podľa kombinácie znakových systémov (multimodálne texty) a využívania viacerých médií (multimediálne texty). **Systematická a dôkladná práca s porozumením textu žiaka pripraví na analýzu informácií, ich kritické hodnotenie a na rozlišovanie kvality informačných zdrojov.**

Komponent **zážitková recepcia** stavia na procesoch dekodovania a porozumenia textu, ktoré uvádzame pri vecnej recepcii, zásadná odlišnosť je však v účele čítania, ktorým je v tomto prípade **čítanie pre potešenie a získanie emocionálno-estetickéj skúsenosti**. Predpokladom estetického zážitku a radosti z čítania je **hlĺbkové porozumenie textu**, preto je aj pri umeleckom texte dôležité podporovať vytváranie rôznych druhov inferencií a formulovať podnety aj na dosahovanie vyšších úrovní porozumenia textu. Interpretačné aktivity pri recepcii umeleckého textu navyše prinášajú do jazykového vzdelávania aj možnosti **výchovného pôsobenia** na žiaka a prispievajú k ovplyvňovaniu jeho konania, postojov či hodnôt. Intenzívne čitateľské zážitky majú potenciál **kultivovať žiaka ako recipienta umenia vôbec** a prispievať k formovaniu jeho kultúrnej gramotnosti. Zážitková recepcia sa týka nielen verbálnych textov, ale aj obrazovo-textových kníh alebo multimediálnych komunikátov. Obsah literárneho komponentu vyučovania prvého jazyka je štruktúrovaný primerane veku a nadobudnutým spôsobilostiam dieťaťa podľa tematického, žánrového alebo autorského kritéria, so zdôrazňovaním estetickéj a hodnotovej stránky literárneho diela. Výber umeleckých textov v rámci vyučovania jednotlivých jazykov reflektuje predovšetkým národnú alebo etnickú literatúru, ale zároveň zohľadňuje estetické a kultúrne hodnoty inonárodnej a svetovej literatúry.

V novej koncepcii vyučovania prvého jazyka zdôrazňujeme **výraznejšie prepojenie jazykovej, komunikačno-slohovej a literárnej zložky** vyučovacieho predmetu. Konkrétna podoba integrovaného prístupu závisí od veku a spôsobilostí žiakov, od edukačného cieľa a obsahu a od ďalších podmienok edukačného prostredia (napríklad od špecifických vzdelávacích potrieb žiakov).

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

Každý vzdelávací cyklus má hlavný cieľ, ktorý sa ďalej špecifikuje prostredníctvom **piatich komponentov kurikula** (*komunikačná interakcia, hovorená produkcia, písaná produkcia, vecná recepcia, zážitková recepcia*), s rešpektovaním troch **prienikových komponentov** (*jazyk, gramotnosť, kultúra*). Vzdelávacie cykly sú súhrnne pomenované podľa hlavného cieľa (*úroveň gramotnosti*). Ide o rámcové vymedzenie cieľov, ktoré sa následne budú konkretizovať pri tvorbe obsahových a výkonových štandardov. Pri vymedzovaní vzdelávacích štandardov je potrebné rešpektovať špecifiká jednotlivých jazykov. V rámci procesu vyučovania prvého jazyka zdôrazňujeme **orientáciu na žiaka a činnostný prístup** pri nadobúdaní jazykových znalostí a pri rozvíjaní komunikačných zručností.

1 Prvý vzdelávací cyklus – uvádzanie do gramotnosti (elementárna gramotnosť)

Hlavným cieľom prvého cyklu je vytváranie základov čitateľskej a pisateľskej gramotnosti v nadväznosti na predchádzajúce skúsenosti žiaka s gramotnostným kontextom. Dôraz sa pritom kladie na dekódovanie (tzv. techniku čítania) a porozumenie čítaného textu; na kódovanie (tzv. techniku písania) a chápanie písania ako nástroja vlastného sebavyjadrenia. Zámerom je pomocou všetkých dostupných prostriedkov utvárať čitateľské a pisateľské návyky žiaka a vychovávať ho ako čitateľa a pisateľa. Osvojenie elementárnej gramotnosti je zároveň predpokladom osobnostného a sociálneho rozvíjania žiaka.

Komunikačná interakcia

- Rozvíjať zručnosti komunikačnej interakcie v základných žánroch sociálneho kontaktu (nadviazanie kontaktu, požiadanie o informáciu, poskytnutie informácie, ospravedlnenie, vyjadrenie emócie a potreby atď.).
- Pozorne počúvať komunikačného partnera a reagovať na jeho repliky s rešpektom a zdvořilosťou.
- Porovnávať rozdiely komunikačných zvyklostí (konvencií) pri súkromnej a verejnej hovorenej interakcii.
- Hovorená produkcia
- Produkovať primerané typy hovoreného komunikátu a vyjadrovať pritom rôzne komunikačné zámery.
- Poznávať rozdiely medzi hovorenou rečou v súkromnom a verejnom komunikačnom prostredí.
- Rozvíjať zručnosti v príprave a prednese jednoduchého rečníckeho prejavu (napr. príleži-

tostné žánre ako privítanie, blahoželenie). Uplatňovať pritom súhrn jazykových a popriajazykových komunikačných prostriedkov a pravidiel spisovnej výslovnosti.

Písaná produkcia

- Osvojiť si elementárnu pisateľskú gramotnosť v nadväznosti na skúsenosti získané v predškolskom veku.
- Využiť osvojené pisateľské zručnosti pri produkcii písaného komunikátu, s dôrazom na informačné písanie (oznam, poznámky a pod.) a sebaujadrovacie písanie (najmä prostredníctvom rozprávania).
- Poznávať základné žánre písanej reči (vrátane žánrov kombinujúcich jazykovú a obrazovú zložku, napr. pozvánka, informačný plagát a pod.).
- Získať pravopisné zručnosti pri uplatňovaní pravopisných pravidiel, s dôrazom na fonetický, čiastočne etymologický a sémantický pravopis.

Vecná recepcia

- Osvojiť si elementárnu čitateľskú gramotnosť a nadväzovať pritom na skúsenosti s počúvaním čítaného textu získané v predškolskom veku (vrátane prezerania obrazových kníh).
- V nadväznosti na porozumenie počúvaného textu rozvíjať porozumenie pri vlastnom čítaní.
- Vytvárať inferencie potrebné na základné porozumenie textu.
- Svoje porozumenie zároveň monitorovať (sám žiak kontroluje, či textu rozumie) a komunikovať prípadné neporozumenie.
- Využiť osvojené čitateľské zručnosti pri recepcii lineárneho a nelineárneho vecného textu a pri recepcii multimodálnych komunikátov (napr. obrázkové encyklopédie, edukačné videá a pod.).
- Pri recepcii textu využívať a prostredníctvom nej obohacovať znalosti o význame a pragmaticke jazykových prostriedkov (význam slov, vzťahy medzi slovami, odborné slová, expresívne slová, frazémy, obsah vety a jej komunikačný zámer atď.).

Zážitková recepcia

- Prežívať estetický zážitok a radosť z čítania vekovo primeraných literárnych textov na základe ich porozumenia a interpretácie.
- Vyjadriť emocionálne prežitie literárneho textu verbálnym aj neverbálnym spôsobom. Porovnávať jazykové prostriedky bežného a umeleckého vyjadrenia.
- Poznávať základné žánre literatúry pre deti (rozprávka, povesť, riekanka a pod.) a základné komponenty umeleckého textu (napr. postava, dej, verš, rým a pod.).

- V rámci recepcie textu sa oboznamovať s vybranými literárnymi dielami a ich autormi, najmä z národnej umeleckej tvorby.
- Využívať pritom skúsenosti z mimoškolského čítania a z vlastného výberu žánrov a obsahov.
- Premýšľať o téme, obraznosti a odkazoch literárneho textu v kontexte vlastných skúseností.
- Zdieľať estetickú skúsenosť a potešenie z recepcie umeleckého textu s ostatnými a využiť ju vo vlastných komunikačných a tvorivých aktivitách.

2 Druhý vzdelávací cyklus – zvládnutie základov gramotnosti (funkčná gramotnosť)

Hlavným cieľom druhého cyklu je rozvíjanie gramotnosti v prepojení s obsahmi ostatných vzdelávacích oblastí a s dôrazom na mnohoraké využívanie čítania a písania v rôznych kontextoch. Dôležitou súčasťou rozvíjania funkčnej gramotnosti je osvojovanie efektívnych stratégií práce s textom a nadobúdanie metakognitívnych skúseností, t. j. skúseností s vlastným premýšľaním o procese čítania a písania. V druhom cykle je dôležité aj rozvíjanie schopnosti vyhľadávať argumenty v textoch na aktuálne spoločenské témy, rozlišovať medzi faktami a domnienkami, formulovať vlastný názor a používať argumenty v diskusií.

Komunikačná interakcia

- Rozvíjať zručnosti komunikačnej interakcie v súkromnom a vo verejnom komunikačnom prostredí (hovorená aj písaná interakcia) a uplatňovať pritom vecnosť, sociálnu primeranosť a rešpektovanie komunikačného partnera.
- Rozvíjať pozorné a aktívne počúvanie.
- Pri interakcii vhodne uplatňovať súhru jazykových, poprijazykových a mimojazykových prostriedkov.
- Rozlišovať používanie spisovného jazyka a ďalších variet jazyka (bežného hovoreného jazyka, nárečí, slangu a pod.) podľa typu komunikačnej situácie.
- Uvedomovať si špecifiká dvojjazyčného prostredia a dvojjazyčnosti žiakov.
- Hovorená produkcia
- Rozvíjať schopnosť produkovať hovorené komunikáty vo verejnom komunikačnom prostredí.
- Vyjadrovať pritom rôzne komunikačné zámery (informovať, objasniť, vyjadriť názor, presvedčiť, zaujať a pod.).
- Rozvíjať zručnosti v príprave a prednese primeraného rečníckeho prejavu, so zameraním na jeho informačnú funkciu (napr. sprevádzanie návštevy po škole, obci a pod.).
- Vhodne pritom používať komplex jazykových, poprijazykových a mimojazykových prostriedkov a dodržiavať pravidlá spisovnej výslovnosti.

Písaná produkcia

- Rozvíjať schopnosť využívať písanie ako prostriedok učenia sa a na ďalšie komunikačné účely.
- Rozširovať poznanie žánrov písanej reči a pripravovať sa na produkciu písaných komunikátov objektívneho typu (jednoduché administratívne a odborné texty, napr. vypisovanie formulárov, zhrnutie informácií a pod.).
- Využívať písanie na vlastné sebaujdenie pri osobnom (personálnom) alebo tvorivom písaní.
- Kombinovať jazykovú a obrazovú zložku pri produkcii primeraných multimodálnych komunikátov (napr. plagáty, prezentácie a pod.).
- Získať pravopisné zručnosti pri uplatňovaní pravopisných pravidiel, so zameraním na vybrané javy etymologického, sémantického, morfemického a interpunkčného pravopisu.
- Vecná recepcia
- Rozvíjať schopnosť využívať čítanie pri získavaní a využívaní informácií v procese učenia sa a v ďalších komunikačných situáciách.
- Porozumieť rôznym typom vecného textu (vrátane počúvaného, nelineárneho alebo multimodálneho textu – napr. tlačené a digitálne encyklopédie, odborné prezentácie, inštruktážne videá, webové stránky a pod.).
- Vytvárať pritom inferencie nevyhnutné na základné porozumenie textu, ale aj také, ktoré porozumenie textu prehľbujú a obohacujú.
- Pri recepcii textu využívať a prostredníctvom nej si obohacovať znalosti o význame, forme a pragmatike jazykových prostriedkov (morfologických, slovotvorných, lexikálnych a syntaktických).
- Poznávať stratégie porozumenia textu, vlastné porozumenie monitorovať (sám žiak kontroluje, či textu rozumie) a úspešne ho ovplyvňovať.
- Využívať pritom aj skúsenosti z mimoškolského čítania a počúvania rôznych textov.

Zážitková recepcia

- Prežívať estetický zážitok a radosť z čítania vekovo primeraných literárnych textov na základe ich prehľbeného porozumenia a interpretácie.
- Vytvárať pritom inferencie obohacujúce porozumenie textu a prepájajúce textové významy so skúsenosťami žiaka.
- Poznávať estetickú funkciu jazykových prostriedkov.
- Rozširovať poznanie žánrov literatúry pre deti a mládež (vrátane hybridných, napr. obrázkový príbeh, a synkretických, napr. komiks) a štruktúrno-výrazových komponentov umeleckého textu (napr. rozprávač, téma, zápleтка, personifikácia atď.).
- Ako súčasť recepcie textu rozširovať poznanie literárnych diel a ich autorov, a to z národnej, inonárodnej a svetovej umeleckej tvorby.

- Využívať pritom skúsenosti z mimoškolskej recepcie literárnych textov a z vlastného výberu žánrov a obsahov.
- Premýšľať o hlbších symbolických významoch a hodnotách v literárnom texte a konfrontovať ich s vlastnou životnou skúsenosťou.
- Zdieľať estetickú skúsenosť z recepcie aj náročnejšieho umeleckého textu s ostatnými a využiť ju vo vlastnej hovorenej alebo písanej produkcii.

3 **Tretí vzdelávací cyklus** – zvládnutie základov gramotnosti (komplexná gramotnosť)

Hlavným cieľom tretieho cyklu je rozvíjanie sociálne a kultúrne významných gramotnostných schopností žiaka, ktoré sú dôležité v súčasnej informačnej spoločnosti. Dôraz sa pritom kladie na postupné využívanie čoraz širšieho spektra mimoučebnicových textov a multimediálnych komunikátov, so zámerom vyhľadávať, triediť a kriticky hodnotiť informácie a informačné zdroje. S tým súvisí rozvíjanie argumentačných zručností a schopnosti riešiť problémy. Zároveň je úlohou tretieho cyklu rozvíjať emočnú sebareguláciu žiaka, prevenciu konfliktov, pochopenie ich príčin a rozvíjať efektívnu spoluprácu a komunikáciu v kolektíve.

Komunikačná interakcia

- Prehľbovať zručnosti komunikačnej interakcie (hovorenej a písanej) vo verejnom komunikačnom prostredí a uplatňovať pritom zásady kooperácie a zdvorilosti.
- Prehľbovať schopnosť aktívneho a kritického počúvania komunikačného partnera.
- Rozvíjať argumentačné zručnosti primerané veku a spôsobilostiam žiaka.
- Uvedomovať si a prakticky využívať argumentačnú funkciu komunikačných prostriedkov (napr. príklady, fakty, prirovnania, dôraz, gestá a pod.).
- Uvedomovať si špecifiká viacjazyčného prostredia a používania viacerých jazykov.
- Poznávať a porovnávať sociokultúrne konvencie v rôznych jazykoch (napr. kontaktné prostriedky, tykanie – vykanie, symbolika gest, farieb a pod.).

Hovorená produkcia

- Produkovať hovorené komunikáty využiteľné ako prostriedok vzdelávania a pri plnení ďalších komunikačných cieľov.
- Poznať a produkovať primerané hovorené žánre verejného komunikačného prostredia (vrátane multimodálnych komunikátov, ako odborné obrazové prezentácie, vlogy a pod.).
- Pripraviť a predniesť primerané rečnícke prejavy presvedčacieho (persuazívneho) typu.
- Uvedomovať si a využívať argumentačnú a sugestívnu funkciu jazykových, poprijazykových

a mimojazykových prostriedkov (zámerné opakovanie, enumerácie, frazémy, rečnícke otázky, apely, plastika tela, empatia a pod.).

- Kultivovať obsahovú, výrazovú a prednesovú stránku verejného hovoreného prejavu a uplatňovať pritom spisovné jazykové normy.

Písaná produkcia

- Produkovať písané a multimodálne komunikáty využiteľné ako prostriedok vzdelávania a pri plnení ďalších komunikačných cieľov.
- Poznať a produkovať primerané žánre administratívnej, odbornej a mediálnej komunikačnej sféry (vrátane webových žánrov, ako blogy, diskusie a pod.).
- Rozvíjať pritom vysvetľovacie a argumentačné zručnosti. Využívať písanie na vlastné seba-vyjadrenie pri osobnom (personálnom) a tvorivom písaní.
- Uplatňovať stratégie produkovania písaného textu (napr. používanie grafických schém) a sebaregulačné techniky (vlastné premýšľanie o procese písania, najmä pri úprave a korektúre textu).
- Pri produkovanií textov aplikovať znalosti o jazykových prostriedkoch a ich funkcií v jednotlivých žánroch písanej reči.
- Uplatňovať pritom pravopisné pravidlá v rámci všetkých pravopisných princípov.

Vecná recepcia

- Rozvíjať zručnosti pri získavaní informácií z rôznych informačných zdrojov (tlačené, digitálne, audiovizuálne) v rámci administratívnej, odbornej a mediálnej komunikačnej sféry.
- Rozvíjať porozumenie textov z oblasti finančnej gramotnosti (napr. účet, faktúra a pod.).
- Na základe dôkladného porozumenia textu, prostredníctvom vytvárania rôznych typov inferencií, vyhodnotiť spoľahlivosť a pravdivosť informácií.
- Vedieť informácie spracovať a využiť pri vzdelávaní a pri plnení ďalších komunikačných cieľov.
- Uplatňovať stratégie porozumenia textu a metakognitívne procesy plánovania, monitorovania a efektívnej regulácie porozumenia.
- Analyzovať úlohu jazykových prostriedkov (morfologických, slovotvorných, lexikálnych a syntaktických) pri porozumení textu.
- Porovnávať obsahové, kompozičné a jazykové odlišnosti komunikátov podľa rôzneho komunikačného zámeru.

Zážitková recepcia

- Obohacovať estetickú skúsenosť a imagináciu z recepcie literárnych textov a multimediálnych umeleckých žánrov.

- Vytvárať pritom inferencie prehlbujúce porozumenie textu a prepájajúce textové významy so skúsenosťami žiaka.
- Analyzovať estetickú funkciu jazykových prostriedkov v žánrovo rôznorodých literárnych textoch.
- Rozširovať poznanie žánrov literatúry pre deti a mládež (aj prostredníctvom najnovších titulov) a štruktúrno-výrazových komponentov umeleckého textu (napr. kompozícia literárneho diela, druhy rýmu, básnické prostriedky atď.).
- V rámci recepcie textu rozširovať poznanie literárnych diel a ich autorov.
- Uvedomovať si pritom príslušnosť literárnych diel ku kultúre národa, etnika alebo k svetovému kultúrnemu dedičstvu, s dôrazom na hodnotu tolerancie a inklúzie.
- Využívať pritom skúsenosti z mimoškolskej recepcie estetických komunikátov a z vlastného výberu žánrov a obsahov.
- Premýšľať o hodnotových odkazoch literárneho textu a spirituálnej stránke literárneho diela.
- Zdieľať estetickú, hodnotovú a názorovú skúsenosť z recepcie umeleckého diela s ostatnými a využiť ju vo vlastných tvorivých aktivitách.

Rámcová charakteristika cieľov vyučovania prvého jazyka nadväzuje na ciele a zámery vytýčené pre kurikulárnu reformu celého základného vzdelávania, najmä v týchto bodoch: jasné vymedzenie obsahu vyučovacieho predmetu vo vzťahu k rozvíjaniu čitateľskej a pisateľskej gramotnosti; využitie čítania a písania pri učení sa rôznych obsahov a pri využívaní nových digitálnych foriem komunikácie; dôraz na praktické používanie jazyka pri napĺňaní komunikačných a vzdelávacích potrieb žiaka; dôraz na premýšľanie o jazyku a o jeho úlohe pri tvorení a porozumení rôznych druhov textu, ako aj pri riešení problémov; využitie estetickú skúsenosti s literárnym textom pri rozvíjaní kultúrnej gramotnosti; formovanie pozitívneho vzťahu k hodnote jazyka a chápanie jazykovej a kultúrnej rôznorodosti. Ciele zohľadňujú kognitívne a jazykové predpoklady žiaka a jeho reálne komunikačné a vzdelávacie potreby. Vymedzenie cieľov vzdelávania v troch vzdelávacích cykloch zdôrazňuje špirálovitú postupnosť a vzájomnú previazanosť učiva.

Vzdelávacia podoblasť prvého jazyka úzko súvisí s podoblasťou slovenského jazyka ako druhého/cudzieho jazyka, ako aj s podoblasťou cudzích jazykov. Vzájomné prepojenie vyučovania jednotlivých jazykov je zvlášť dôležité, ak žiaci žijú v dvoj- alebo vo viacjazyčnom prostredí. Okrem toho plní vyučovanie prvého jazyka podpornú funkciu vo vzťahu k ostatným vzdelávacím oblastiam, pretože rozvíja jazykové schopnosti, ktoré žiak potrebuje pri učení sa.

Slovenský jazyk ako druhý/cudzí jazyk

Slovenský jazyk definujeme ako druhý alebo cudzí jazyk podľa postavenia v hierarchii vyučovacích predmetov. **Slovenský jazyk ako druhý jazyk** sa vyučuje v rámci povinného vyučovacieho predmetu **slovenský jazyk a slovenská literatúra** v školách s iným vyučovacím jazykom, ako je štátny jazyk. **Slovenský jazyk ako cudzí jazyk** sa vyučuje v rámci **kurzov štátneho jazyka pre deti cudzincov**¹¹. Špecifické postavenie má slovenský jazyk v rámci **jazykového kurzu** pre žiakov, ktorí si plnili povinnú školskú dochádzku mimo územia Slovenskej republiky a nedostatočne ovládajú slovenský jazyk.

Slovenský jazyk a slovenská literatúra

Charakteristika, zameranie a ciele vzdelávacej oblasti

Slovenský jazyk a slovenská literatúra (ďalej SJSJL) má v štruktúre vyučovacích predmetov špecifické postavenie, ktoré sa odzrkadľuje v jeho koncepcii a v obsahu. Východiskom vyučovacieho predmetu SJSJL je komunikatívne vyučovanie, komunikačný prístup k tvorbe koncepcie a stratégie vyučovania. Pre vyučovanie SJSJL je kľúčovým pojmom **komunikačná kompetencia**, ktorá znamená schopnosť účastníka komunikácie porozumieť a tvoriť lexikálne a gramaticky správne vety a schopnosť interakcie v bežných sociálnych situáciách v súlade s normami slovenského jazyka. Základným atribútom komunikácie je veku a spôsobilostiam primeraná zmysluplná komunikácia z perspektívy žiaka. Špecifikácia cieľov, výber a štruktúracia učebného obsahu a modelovanie procesu vo vzdelávacích štandardoch sa riadia princípmi vyučovania cudzích jazykov, s prihliadnutím na vývinové špecifiká žiakov. Vo vyučovaní SJSJL, podobne ako v cudzích jazykoch, sa uplatňuje **činnostne zameraný prístup**, ktorý zohľadňuje poznávacie, emocionálne i vôľové možnosti žiaka a zároveň sa využíva na rozvoj osobnostných, sociálnych

¹¹ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (§ 146 ods. 1) vymedzuje deti cudzincov ako: a) deti osôb, ktoré sú občanmi iného štátu alebo osôb bez štátnej príslušnosti, s povoleným pobytom na území Slovenskej republiky; b) deti žiadateľov o udelenie azylu na území Slovenskej republiky; c) deti Slovákov žijúcich v zahraničí; d) deti ako žiadatelia o udelenie azylu; e) deti ako cudzinci, ktorí sa nachádzajú na území SR bez sprievodu zákonného zástupcu.

a sebarozvojových kompetencií. Zdôrazňuje sa aktívne a zmysluplné používanie jazyka, pri ktorom sa rozvíja počúvanie s porozumením, hovorenie, čítanie s porozumením a písanie.

Pri osvojovaní si **slovenského jazyka ako druhého jazyka (L₂)** sa vychádza z princípu **opory o materinský (prvý) jazyk (L₁)**. Najmä v začiatkoch učenia sa jazyka sa využíva rovnaká alebo málo odlišná slovná zásoba materinského jazyka. Obsah, metódy, formy, ale aj tempo vyučovania je potrebné prispôbiť jazykovým zručnostiam žiakov, s dôsledným uplatnením komunikačného princípu v rámci vyučovacieho predmetu. Zároveň sa musí rešpektovať a využívať jazykový kód osvojený žiakmi v ich materinskom jazyku a súčasne rešpektovať aj osvojený jazykový kód v slovenskom jazyku získaný žiakmi prirodzeným osvojovaním si slovenského jazyka v dvojjazyčnom prostredí.

Východiskovou stratégiou výučby je komunikatívne vyučovanie založené na princípe cieľavedomosti, podriadenosti jazykových prostriedkov nácviku komunikačných zručností, s prihliadaním na funkčnosť pri výbere jazykových prostriedkov. Osobitný zreteľ sa kladie na kontextualizáciu, kontrastívnosť, dlhodobosť, autentickosť komunikačných procesov a praktický nácvik kľúčových situácií, s ktorými sa žiaci stretávajú v škole aj mimo nej. Komunikačný prístup k tvorbe obsahu a procesu vyučovania, učenia sa a osvojovania slovenského jazyka sa riadi princípom tematického modelovania jazyka. Vzhľadom na ciele komunikatívneho vyučovania treba dbať o to, aby sa náročnosťou učebného obsahu a nevhodnými edukačnými technikami nevytvárala psychická bariéra pri používaní slovenského jazyka.

Komplexný cieľ vyučovania SJSL určuje na jednej strane modernizácia vyučovania SJSL, na strane druhej náročné požiadavky spoločnosti z hľadiska politického, spoločenského a jazykového. Tento cieľ zahŕňa predovšetkým praktické, aktívne ovládanie jazyka, poznanie kultúrnych hodnôt slovenského národa na záse primeranosti veku a spôsobilostiam žiakov.

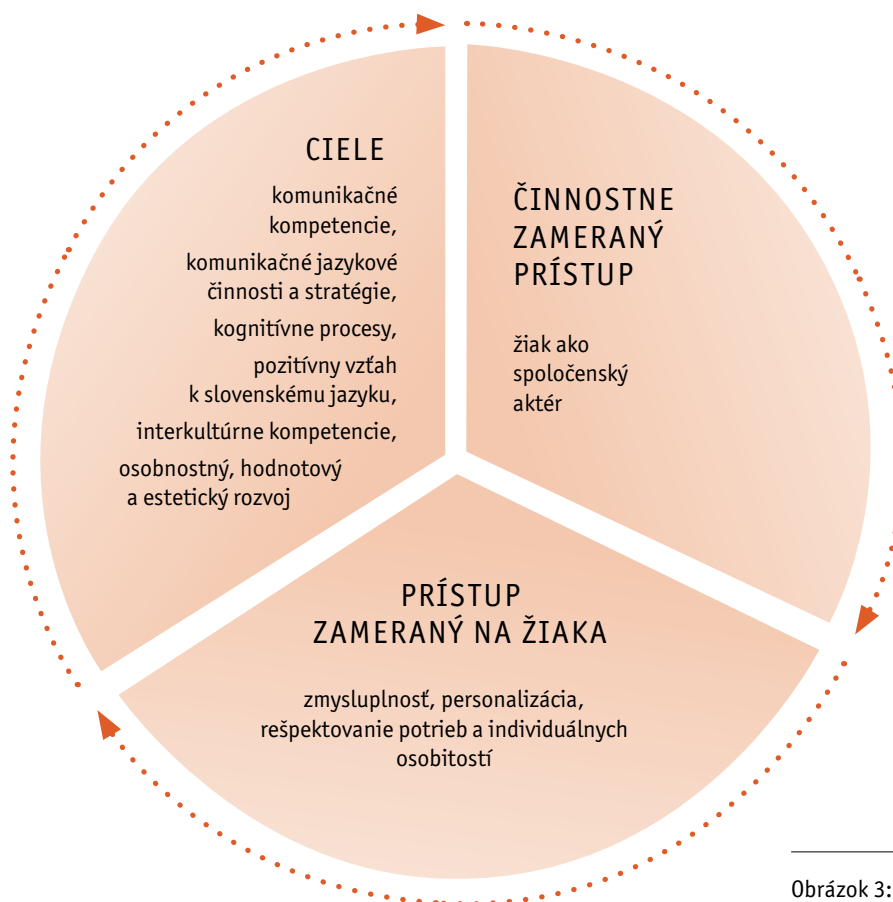
Na základe komplexného cieľa vymedzujeme **všeobecné ciele vzdelávacej podoblasti**:

- 1 Formovať u žiakov pozitívne postoje a pozitívny vzťah k slovenskému jazyku a jeho učeniu sa.**
- 2 Rozvíjať interkultúrne kompetencie žiakov a pripravovať ich na život v plurikultúrnej a mnohojazyčnej spoločnosti.**
- 3 Motivovať žiakov využívať základné kultúrne nástroje na kultivovanú komunikáciu, postupne rozlišovať rôzne súčasti kultúry, rozvíjať kultivovanú vizuálnu, sluchovú, jazykovú a pohybovú gramotnosť a tvorivosť.**

- 4 Rozvíjať u žiakov **povedomie vlastnej kultúrnej identity**.
- 5 Viesť žiakov k **pochopeniu významu kultúrnych a umeleckých pamiatok** na Slovensku.
- 6 Využívať **komunikačnú a kognitívnu funkciu jazyka pre rozvoj** osobnostných, sociálnych a sebarozvojových kompetencií/spôsobilostí.

Cieľové komponenty vyučovania SJSL sú:

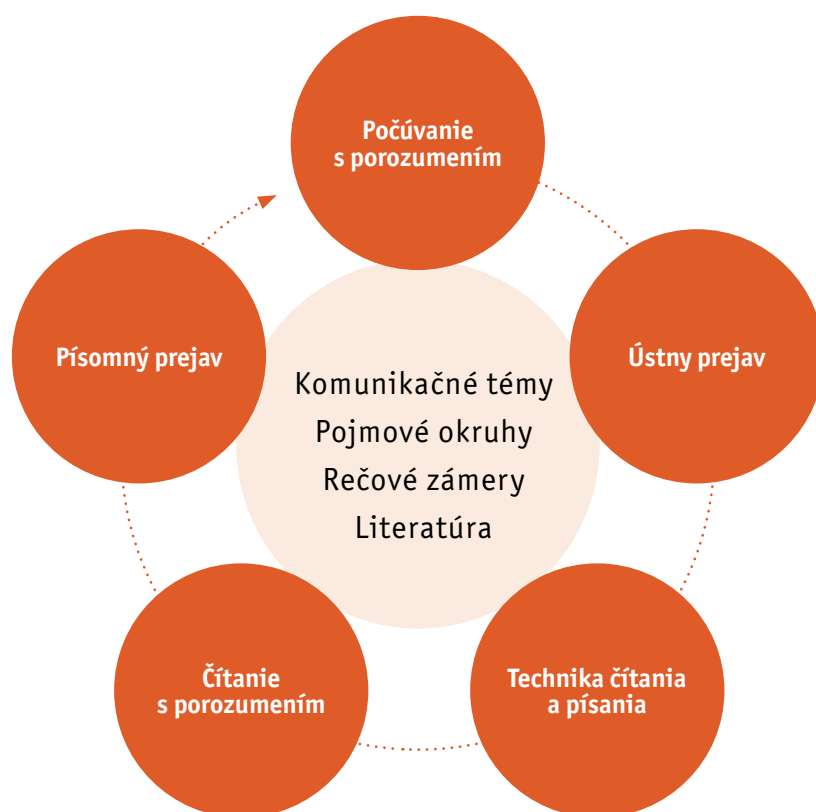
- 1 **produktívno-receptívne ovládanie slovenského jazyka;**
- 2 **informatívny aspekt** – vedomosti o slovenčine a vedomosti všeobecnovzdelávacieho charakteru;
- 3 **formatívna funkcia** – rozvoj psychických poznávacích procesov.

Obrázok 3: Názorné zobrazenie zamerania a cieľov vzdelávacej podoblasti – SJSL

Komponenty vzdelávacej podoblasti

Špecifické ciele SJSL definujú získané kompetencie žiakov v počúvaní s porozumením, hovorení, čítaní s porozumením a v písaní na jednotlivých stupňoch vzdelávania, prihliadajúc na jazykové prostredie školy, jazykové schopnosti, osvojený jazykový kód a vek žiakov.

Obrázok 4: Názorné zobrazenie komponentov vzdelávacej podoblasti – SJSL

Hlavnými piliermi sú **komunikačné témy, pojmové okruhy a rečové zámery**, ktoré vychádzajú zo Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky (ďalej SERR).

Literatúra zahŕňa čítanie a interpretáciu pôvodných slovenských literárnych textov.

Počas celého obdobia učenia sa jazyka sa kladie dôraz na rozvíjanie **počúvania s porozumením**. Od začiatku osvojovania rečových zručností prebieha nácvik správnej artikulácie a spisovnej výslovnosti. Úlohou čítania je osvojiť si **techniku čítania** a zručnosť **čítania s porozumením**; zvýšená pozornosť sa venuje hlasnému čítaniu, čítaniu s porozumením v slovenskom jazyku a rozvíjaniu slovnej zásoby. Pri čítaní s porozumením sa zdôrazňuje globálne porozumenie textu, vyhľadanie základných informácií, spracovanie textu na základe pomocných otázok, s využitím osvojenej slovnej zásoby. V rámci **písania** sa výučba zameriava na osvojenie si slovenských písmen a pravopisných zručností. V procese osvojovania tvorby **ústnych a písomných**

prejavov formou praktických cvičení na úrovni lexikálneho osvojenia sa žiaci oboznamujú aj s gramatickými javmi nevyhnutnými pre správne ústne a písomné vyjadrovanie. Gramatické javy sa precvičujú v rámci komunikačných tém.

Vyššia úroveň osvojenia slovenského jazyka sa dosahuje využívaním vzťahov medzi jednotlivými vzdelávacími oblasťami, konkrétnych každodenných situácií, názorným vyučovaním a tvorivou aplikáciou získaných poznatkov.

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

1 Prvý vzdelávací cyklus

- Zaujímať sa o učenie sa slovenského jazyka.
- Pochopiť odlišnosti a rovnosti medzi jazykmi primerane svojmu veku a schopnostiam.
- Pochopiť a používať bežné, jednoduché pokyny v slovenskom jazyku.
- Porozumieť pozdravom v slovenskom jazyku.
- Osvojiť si ortoepické, ortografické a gramatické pravidlá potrebné na veľmi jednoduchú ústnu a písomnú komunikáciu v slovenskom jazyku.
- Dorozumievať sa v rámci vybraných komunikačných tém a v každodenných praktických situáciách na primeranej úrovni veku a schopnostiam.
- Komunikovať svoje emócie a potreby (a emócie druhých), porozumieť významu toho, čo je komunikované, klásť otázky.
- Čítať a odpisovať krátke texty zložené z jednoduchých rozvitých viet bez neznámych slov.
- Aplikovať jednoduché informácie z jednotlivých vzdelávacích oblastí.

2 Druhý vzdelávací cyklus

- Globálne porozumieť súvislým textom a kratším literárnym ukážkam, ktorých obsah, štýl a jazyk sú primerané jazykovej úrovni a skúsenostiam žiaka.
- Vyjadriť myšlienky a stanoviská (ústne a písomne) v rôznych sociálnych situáciách v rámci komunikačných tém.
- V danej komunikačnej situácii dodržiavať správnu výslovnosť, zrozumiteľne artikulovať, primerane gestikulovať, používať vhodnú mimiku a vhodný spoločenský tón v súlade s cieľom komunikácie a prostredím.

- Vyjadriť pochopenie pre komunikáciu druhých, reflektovať svoje konanie, primerane svojmu veku a schopnostiam konštruktívne komunikovať a držať sa témy rozhovorov.
- Osvojiť si ortoepické, ortografické a gramatické pravidlá potrebné na ústnu a písomnú komunikáciu.
- Pracovať s vecným a umeleckým textom.
- Oboznamovať sa s dielami slovenskej literatúry pre deti a mládež.
- Vyjadriť svoj názor na prečítaný text, jasne sformulovať svoj čitateľský zážitok.

3 Tretí vzdelávací cyklus

- Samostatne, správne a plynule čítať s porozumením veku a spôsobilostiam primerané texty.
- Globálne pochopiť podstatu textov s menším počtom neznámych slov.
- Pracovať s vecným a umeleckým textom.
- Komunikovať (ústne a písomne) primerane veku a schopnostiam, analyticky a kriticky vyhodnocovať text.
- Jednoduchým spôsobom opísať problém, vyjadriť a obhájiť svoj názor na určitú tému.
- Samostatne pracovať so slovníkmi, príručkami, lexikónmi a encyklopédiami.
- Využívať jazyk na efektívnu spoluprácu a nenásilnú komunikáciu.

Kurzy štátneho jazyka pre deti cudzincov

Charakteristika, zameranie a ciele vzdelávacej oblasti

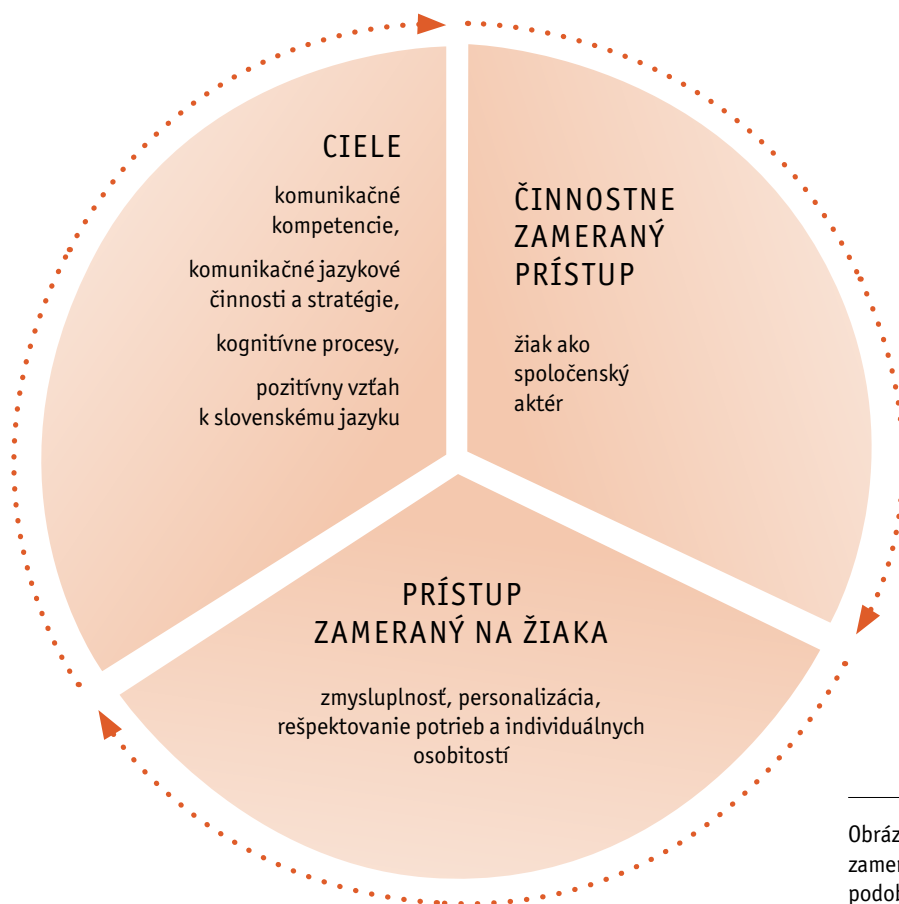
Pre deti cudzincov sa na odstránenie jazykových bariér organizujú **základné a rozširujúce kurzy štátneho jazyka**.

Pri realizácii kurzov štátneho jazyka sa uplatňuje model vzdelávania podľa komunikačných úrovní, ktorý vychádza zo Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky (SERR). Cieľom **základného a rozširujúceho kurzu štátneho jazyka** je naučiť žiakov komunikovať v slovenskom jazyku, dorozumievať sa v bežných komunikačných situáciách, ako aj v situáciách typických pre školské prostredie. Zároveň rozvíjať komunikačné kompetencie a komunikačné jazykové činnosti a stratégie na komunikačnej úrovni A1 a A2, pričom sa kladie dôraz na praktické využitie osvojených kompetencií, efektívnu komunikáciu a **činnostne zameraný prístup**. V súlade s ním sa na učenie jazyka nahliada ako na komplexný proces, v ktorom žiak vystupuje ako používateľ jazyka a zároveň ako spoločenský aktér.

Vo vyučovaní sa uplatňuje **prístup zameraný na žiaka**, v ktorom sú aspekty výučby determinované potrebami žiakov, rešpektovaním ich vývinových a individuálnych osobitostí. Obsah vzdelávania je modifikovateľný a personalizovaný tak, aby reflektoval každodenný život a svet, v ktorom žiaci žijú.

Všeobecné ciele kurzov štátneho jazyka pre deti cudzincov:

- 1 Systematicky a komplexne rozvíjať komunikačné kompetencie žiakov v slovenskom jazyku.
- 2 Systematicky a komplexne rozvíjať komunikačné jazykové činnosti a stratégie žiakov (produkcia, recepcia, interakcia a mediácia).
- 3 Formovať pozitívne postoje a pozitívny vzťah k slovenskému jazyku a jeho učeniu sa.
- 4 Rozvíjať interkultúrne kompetencie žiakov a pripravovať ich na život v plurikultúrnej a mnohojazyčnej spoločnosti.
- 5 Rozvíjať u žiakov povedomie vlastnej kultúrnej identity.
- 6 Využívať komunikačnú a kognitívnu funkciu jazyka pre rozvoj osobnostných, sociálnych a sebarozvojových kompetencií/spôsobilostí.

Obrázok 5: Názorné zobrazenie zamerania a cieľov vzdelávacej podoblasti – kurzy štátneho jazyka

Komponenty vzdelávacej podoblasti

Komponenty kurzov štátneho jazyka sú v súlade s komponentmi vzdelávacej oblasti *Jazyk a komunikácia – cudzie jazyky*.

Obrázok 6: Názorné zobrazenie komponentov vzdelávacej podoblasti – kurzov štátneho jazyka

Komunikačné kompetencie zahŕňajú jazykové kompetencie, pragmatické kompetencie a sociolingválne kompetencie.

Jazykové kompetencie predstavujú poznanie a aktívne používanie jazykových prostriedkov na fonetickej, lexikálnej, morfolologickej a syntaktickej úrovni tak, aby žiak dokázal komunikovať v súlade s príslušnou komunikačnou úrovňou (A1, A2).

Pragmatické kompetencie umožňujú žiakovi využívať znalosti jazyka v priamej komunikácii, efektívne porozumieť ústnemu a písomnému prejavu a produkovať súvislé a zrozumiteľné prehovory alebo písané texty na príslušnej komunikačnej úrovni (A1, A2).

Sociolingválne kompetencie sa viažu na správne používanie jazyka v prepojení na spoločenské konvencie, sociokultúrne podmienky a rôzne funkčné štýly a umožňujú tak vhodne a efektívne komunikovať s ľuďmi z iných kultúr, rešpektovať kultúrne rozdiely a odlišné zvyky.

Komunikačné jazykové činnosti a stratégie (produkcia, recepcia, interakcia a mediácia) predstavujú základný štrukturálny prvok výkonových štandardov zo slovenského jazyka ako cudzieho jazyka. Umožňujú žiakovi riešiť rôznorodé komunikačné situácie. Obsahujú rozličné typy činností, ktoré sa navzájom striedajú a prelínajú.

Ciele vzdelávania v jednotlivých úrovniach kurzu

- 1 Efektívne používať všeobecné kompetencie, ktoré nie sú charakteristické pre jazyk, ale sú nevyhnutné pre rôzne činnosti, vrátane jazykových.
- 2 Využívať komunikačné jazykové činnosti a stratégie tak, aby sa realizoval komunikačný zámer vymedzeným spôsobom.
- 3 V recepcných komunikačných jazykových činnostiach (počúvanie s porozumením, čítanie s porozumením) prijať a spracovať rôzne druhy prehovorov alebo textov ako poslucháč alebo čitateľ.
- 4 V produkčných komunikačných jazykových činnostiach (ústny prejav, písomný prejav) tvoriť hovorený alebo písaný text, ktorý je určený pre jedného alebo viacerých poslucháčov/čitateľov.
- 5 V interakčných komunikačných jazykových činnostiach aktívne vstupovať do komunikačnej situácie.

Úroveň A1

- Porozumieť jednoduchým počutým textom, známym každodenným výrazom a konkrétnym informáciám o témach v oblastiach záujmu.
- Nadviazať a udržať základnú spoločenskú konverzáciu (vyjadrenie pozdravu, rozlúčky, predstavenia sa, poďakovania a ospravedlnenia).
- Klásť otázky a odpovedať na otázky o osobných údajoch, známych ľuďoch a miestach.
- Používať základný repertoár slovnej zásoby a vetných štruktúr pri komunikácii týkajúcej sa osobných údajov a potrieb v rámci každodenných situácií.
- Komunikovať jednoduchým spôsobom, ak druhá osoba hovorí pomaly a zreteľne a je pripravená pomôcť pri vyjadrení sa.

Úroveň A2

- Porozumieť krátkym, jednoduchým textom o známych veciach a udalostiach.
- Jednoducho opísať svoje rodinné zázemie a bezprostredné okolie.
- Používať základné vetné modely a osvojený repertoár slovnej zásoby.
- Komunikovať v bežných spoločenských komunikačných situáciách.
- Jednoducho sa vyjadrovať pri realizácii základných funkcií jazyka (výmena informácií, žiadosť, vyjadrenie vlastných názorov a postojov, pozvanie, ospravedlnenie).
- Klásť otázky v rámci bežných každodenných komunikačných situácií a odpovedať na ne.

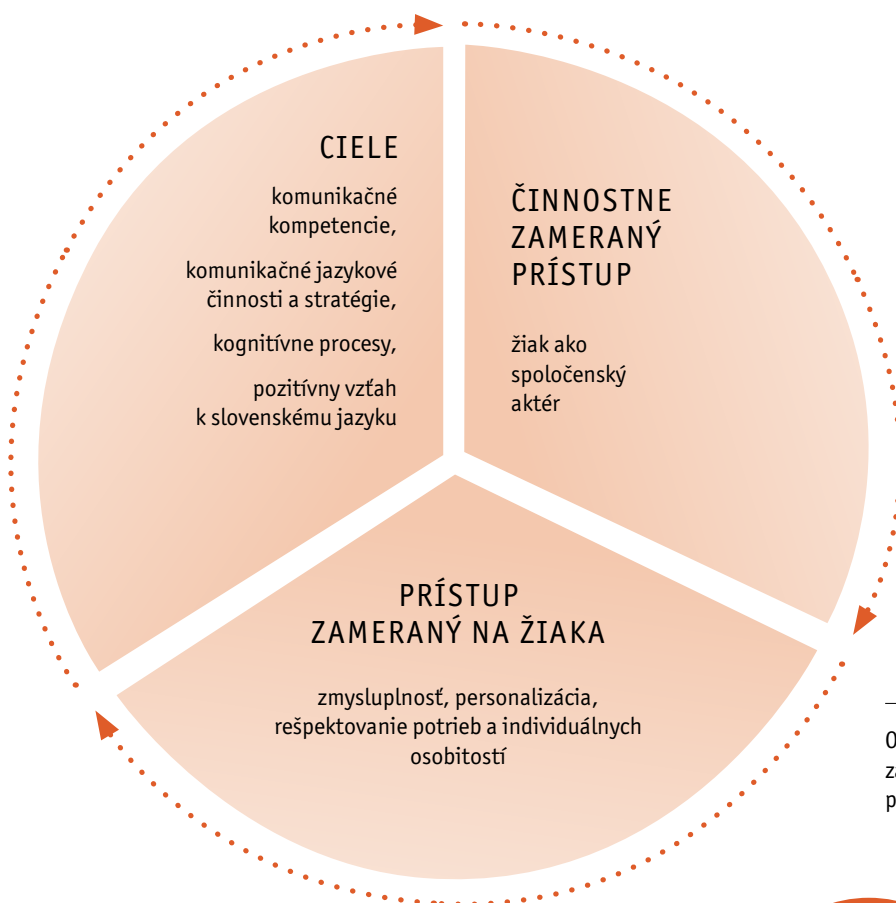
Jazykový kurz pre žiakov plniacich si povinnú školskú dochádzku mimo územia Slovenskej republiky

Charakteristika, zameranie a ciele vzdelávacej oblasti

V rámci jazykového kurzu určeného pre žiakov po ukončení osobitného spôsobu plnenia školskej dochádzky má slovenský jazyk špecifické postavenie. Žiaci získavali formálne vzdelávanie v jazyku krajiny pobytu a slovenský jazyk sa takto dostal do pozície porovnateľnej s postavením druhého jazyka (L_2). Táto skutočnosť sa odzrkadľuje v koncepcii a obsahu jazykového kurzu. Kľúčovým pojmom je **komunikačná kompetencia**, ktorá znamená schopnosť účastníka komunikácie porozumieť textom a tvoriť štruktúrované a zrozumiteľné texty. Špecifikácia cieľov, výber a štruktúracia učebného obsahu a modelovanie procesu v jazykovom kurze sa riadia princípmi vyučovania cudzích jazykov, s prihliadnutím na vývinové špecifiká žiakov. Uplatňuje sa **činnostne zameraný prístup**, ktorý zohľadňuje poznávacie, emocionálne i vôľové možnosti žiaka. Zdôrazňuje sa aktívne a zmysuplné používanie jazyka, pri ktorom sa rozvíja počúvanie s porozumením, hovorenie, čítanie s porozumením a písanie.

Všeobecné ciele jazykového kurzu:

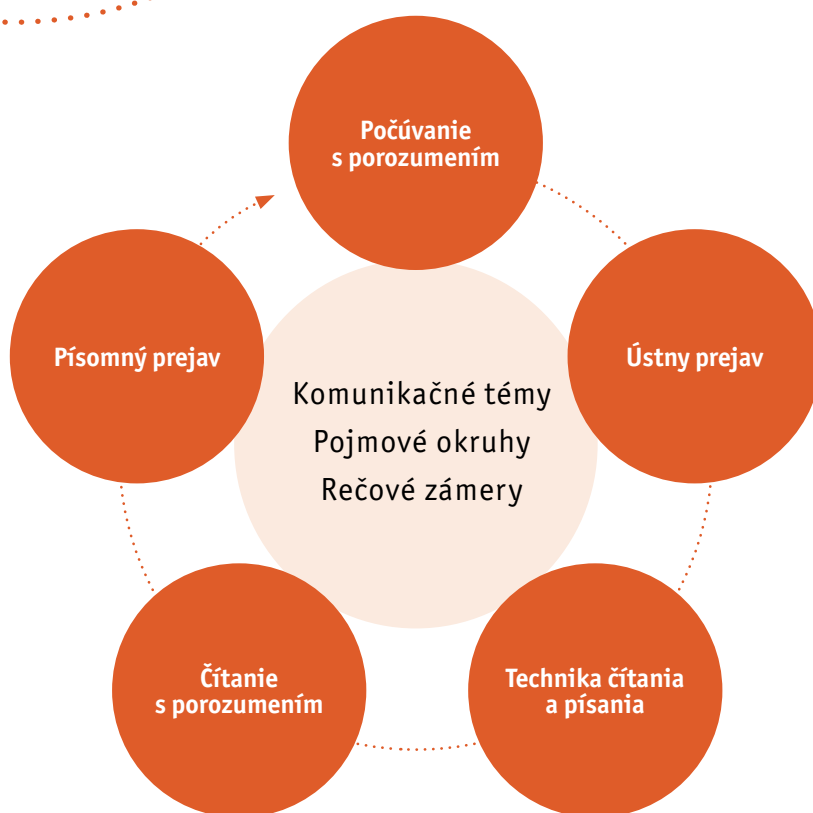
- 1 Systematicky a komplexne rozvíjať komunikačné kompetencie žiakov v slovenskom jazyku.
- 2 Rozvíjať kognitívne procesy žiakov a ich schopnosť učiť sa.
- 3 Formovať u žiakov pozitívne postoje a pozitívny vzťah k slovenskému jazyku a jeho učeniu sa.
- 4 Rozvíjať interkultúrne kompetencie žiakov a pripravovať ich na život v plurikultúrnej a mnohojazyčnej spoločnosti.
- 5 Podporovať rozvíjanie všeobecných a transversálnych kompetencií (kritické myslenie, kreativita, schopnosť riešiť problémy a iné).

Obrázok 7: Názorné zobrazenie zamerania a cieľov vzdelávacej podoblasti – jazykový kurz

Komponenty vzdelávacej podoblasti

Špecifické ciele jazykového kurzu definujú získané kompetencie žiakov v počúvaní s porozumením, hovorení, čítaní s porozumením a v písaní prihliadajúc na individuálne, sociálne a jazykové prostredie žiakov, ktorí si plnili povinnú školskú dochádzku mimo územia Slovenskej republiky.

Obrázok 8: Názorné zobrazenie komponentov vzdelávacej podoblasti – jazykový kurz

Hlavnými piliermi sú **komunikačné témy, pojmové okruhy a rečové zámery**, ktoré vychádzajú zo Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky (SERR).

Dôraz sa kladie na rozvíjanie **počúvania s porozumením**. Úlohou čítania je osvojiť si **techniku čítania** a zručnosť **čítania s porozumením**, zvýšená pozornosť sa venuje hlasnému čítaniu, čítaniu s porozumením v slovenskom jazyku a rozvíjaniu slovnej zásoby. Pri čítaní s porozumením sa zdôrazňuje globálne porozumenie textu, vyhľadanie základných informácií, spracovanie textu na základe pomocných otázok, s využitím osvojenej slovnej zásoby. V rámci **písania** sa žiak zameriava na osvojenie si slovenských písmen a pravopisných zručností. V procese osvojovania tvorby **ústnych a písomných prejavov** formou praktických cvičení na úrovni lexikálneho osvojovania sa žiaci oboznamujú aj s gramatickými javmi nevyhnutnými pre správne ústne a písomné vyjadrovanie. Gramatické javy sa precvičujú v rámci komunikačných tém.

Ciele vzdelávania v jazykovom kurze

- Globálne porozumieť súvislým vecným a umeleckým textom, ktorých obsah, štýl a jazyk sú primerané jazykovej úrovni a skúsenostiam žiaka.
- Vyjadriť myšlienky a stanoviská (ústne a písomne) v rôznych sociálnych situáciách v rámci komunikačných tém.
- Pohotovo sa zorientovať v danej komunikačnej situácii.
- Z začať, udržiavať a ukončiť jednoduchú komunikáciu na blízku tému.
- V ústnych prejavoch dodržiavať správnu výslovnosť, zrozumiteľne artikulovať, primerane gestikulovať, používať vhodnú mimiku a vhodný spoločenský tón, v súlade s cieľom komunikácie a prostredím.
- Písomne vyjadriť myšlienky a informácie formou uceleného kratšieho textu na známu tému.
- Osvojiť si ortoepické, ortografické a gramatické pravidlá potrebné na efektívnu ústnu a písomnú komunikáciu.

Rámcová charakteristika cieľov vyučovania slovenského jazyka ako druhého jazyka nadväzuje na ciele a zámery vytýčené pre kurikulárnu reformu celého základného vzdelávania, najmä v týchto bodoch: dôraz na praktické používanie jazyka pri napĺňaní komunikačných a vzdelávacích potrieb žiaka; formovanie pozitívnych postojov a pozitívneho vzťahu k slovenskému jazyku; chápanie jazykovej a kultúrnej rôznorodosti a zároveň rozvíjanie povedomia vlastnej kultúrnej identity. Ciele zohľadňujú jazykové predpoklady a reálne kognitívne a komunikačné potreby žiaka. Vymedzenie cieľov vzdelávania v troch vzdelávacích cykloch zdôrazňuje špirálovitú postupnosť a vzájomnú previazanosť učiva.

Cudzie jazyky

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

Kurikulum pre vzdelávaciu podoblasť Jazyk a komunikácia – cudzie jazyky už dlhšie reflektuje trendy, ktoré sú aplikované a akceptované vo väčšine európskych krajín. Je založené na modeli cudzojazyčného vzdelávania podľa komunikačných úrovní a vychádza z činnostne zameraného prístupu k vyučovaniu a učení sa cudzích jazykov. Preto vo vzdelávacej podoblasti Jazyk a komunikácia – cudzie jazyky nehovoríme o zmene, ale skôr o udrzaní a ďalšom rozvíjaní pozitívnych, moderných trendov v tvorbe kurikulárnych dokumentov a ich úprave smerujúcej k ich lepšej čitateľnosti, prehľadnosti a jednoduchšiemu používaniu.

Ciele vzdelávacej podoblasti Jazyk a komunikácia – cudzie jazyky sú už v súčasnosti naformulované v prepojení na komunikačné úrovne podľa Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky a tento fakt ostáva zachovaný. Výstupné komunikačné úrovne v prvom cudzom jazyku po druhom a treťom vzdelávacom cykle sú a aj budú A1 a A2. V druhom cudzom jazyku je a aj naďalej bude výstupnou úrovňou A1 na konci tretieho cyklu.

Model vzdelávania podľa komunikačných úrovní zabezpečuje dobrú nadväznosť pri prechode z nižšej úrovne na vyššiu, poskytuje dostatočný priestor na plánovanie postupného rozvoja všetkých komunikačných jazykových činností, stratégií a kompetencií, na ich precvičovanie v kontexte reálnych komunikačných situácií. Prostredníctvom prístupu zameraného na žiaka vzniká motivujúce vzdelávacie prostredie, rozvíja sa potenciál žiakov a pozitívny vzťah k učení sa cudzích jazykov.

Obsah vzdelávania reflektuje život žiakov a prostredie, v ktorom žijú, podporuje využívanie nielen jazykových, ale aj kultúrnych znalostí, ktoré sú súčasťou komunikácie v spoločnosti. Obsah vzdelávania je v štátnom kurikule naplánovaný tak, aby bol zrozumiteľný pre učiteľov, ale aj žiakov a ich rodičov a umožňoval učiteľom plánovať, modifikovať a následne realizovať vyučovanie cudzích jazykov s ohľadom na konkrétne podmienky jednotlivých škôl, potreby a schopnosti žiakov.

Vo vzdelávacej podoblasti Jazyk a komunikácia – cudzie jazyky sa berie do úvahy skutočnosť, že kurikulárne dokumenty prijaté na centrálnej úrovni sa v školách prispôbujú. Štátny vzdelávací program predstavuje projektované kurikulum, ktoré sa v školách pretvára na kurikulum realizované.

Čitateľnejšie a prehľadnejšie kurikulum pre oblasť cudzích jazykov vytvorí pre učiteľov priestor na *efektívne plánovanie vyučovacieho procesu, výber vhodných vyučovacích metód a foriem práce, ale aj využitie moderných didaktických prostriedkov, ktoré prispejú k naplňaniu cieľov vyučovania cudzích jazykov.*

Charakteristika, zameranie a ciele vzdelávacej podoblasti

Vzdelávaciu podoblasť *Cudzie jazyky* tvoria vyučovacie predmety: anglický, francúzsky, nemecký, ruský, španielsky a taliansky jazyk. Počas prvého a druhého cyklu sa vyučuje prvý cudzí jazyk. V treťom cykle sa vyučuje prvý a druhý cudzí jazyk v súlade s rámcovými učebnými plánmi.

Pri vyučovaní a učení sa cudzích jazykov sa uplatňuje model vzdelávania podľa komunikačných úrovní, ktorý vychádza z dokumentov Rady Európy s názvom Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky (2017, ďalej aj ako SERR) a dopĺňujúceho vydania k Spoločnému európskemu referenčnému rámcu pre jazyky (2020). Žiaci postupne nadobúdajú kompetencie od najnižšej komunikačnej úrovne (pred-úroveň A1) až po najvyššiu komunikačnú úroveň (B2/C1) pri ukončovaní štúdia v strednom vzdelávaní. Na dosiahnutie každej komunikačnej úrovne je stanovený rozsah viacerých školských rokov.

Zameranie vzdelávacej oblasti, prístup k vyučovaniu a učeniu sa jazykov, ako aj k tvorbe kurikula odráža atribúty **činnostne zameraného prístupu** definovaného v SERR. V súlade s ním sa na učenie jazykov nahliada ako na komplexný proces, v ktorom žiak vystupuje ako používateľ jazyka a zároveň ako spoločenský aktér. Učenie sa realizuje vykonávaním činností a plnením reálnych, zmysluplných úloh, výsledkom ktorých je jasne identifikovateľný výstup.

Vo vyučovaní sa uplatňuje **prístup zameraný na žiaka**, v ktorom sú aspekty výučby determinované potrebami žiakov, rešpektovaním ich vývinových a individuálnych osobitostí. Posilňuje sa jedna z rolí učiteľa ako facilitátora, ktorý vytvára vhodné podmienky a učebné prostredie na aktívne učenie sa žiakov, aby mohli optimálne rozvíjať svoje cudzojazyčné kompetencie v rámci svojho potenciálu, ako aj svoje osobnostné, sociálne a sebarozvojové spôsobilosti. Obsah vzdelávania je modifikovateľný a personalizovaný tak, aby bol pre žiakov zmysluplný a relevantný, aby reflektoval ich každodenný život a svet, v ktorom žijú. Takéto učenie rozvíja u žiaka schopnosť uvedomovať si, ako sa učí; spoznávať svoje individuálne osobitosti, silné a slabé stránky ako základ pre vytváranie si efektívnych stratégií učenia sa; umožňuje mu aktívne sa zapájať do vyučovacieho procesu a vedie ho k autonómnemu učeniu sa.

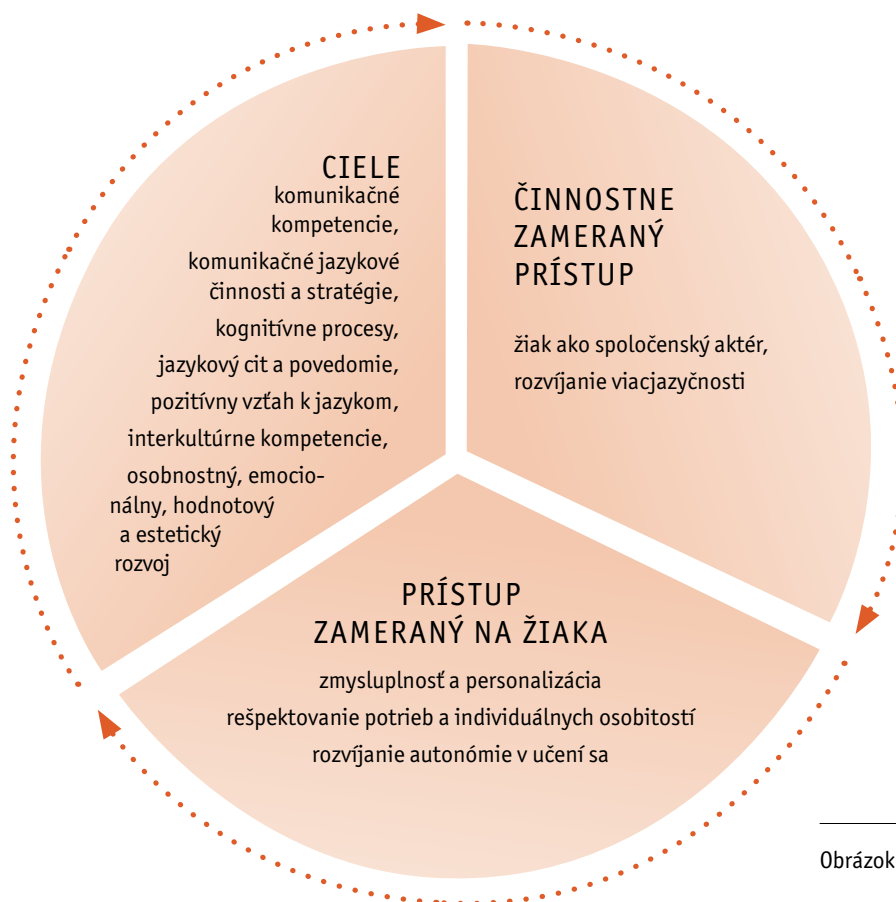
Keďže jazyky navzájom súvisia a sú prepojené, najmä na úrovni jednotlivca, v rámci vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia – cudzie jazyky sa vytvára priestor na rozvíjanie viacjazyčnej

kompetencie, t. j. na rozvíjanie potenciálu žiaka využívať viaceré jazyky, ktoré sa učí alebo ovláda. Tieto jazyky však nemusí ovládať na rovnakej úrovni, ale mal by dokázať efektívne ich využívať vzhľadom na danú komunikačnú situáciu. V rámci vzdelávacieho kontextu schopnosť využívať znalosti a spôsobilosti nadobudnuté v jednom jazyku pomáha porozumieť ďalším jazykom a rozvíjať celkovú komunikačnú kompetenciu žiaka.

Všeobecným cieľom vyučovania cudzích jazykov je vzbudiť a prehĺbovať u žiakov záujem o učenie sa cudzích jazykov, motivovať ich a umožniť im efektívne rozvíjať a používať komunikačné kompetencie (jazykové, sociolingválne, pragmatické), ako aj všeobecné a transversálne (tzv. prienikové) spôsobilosti tak, aby dokázali úspešne komunikovať v cieľovom jazyku na danej úrovni.

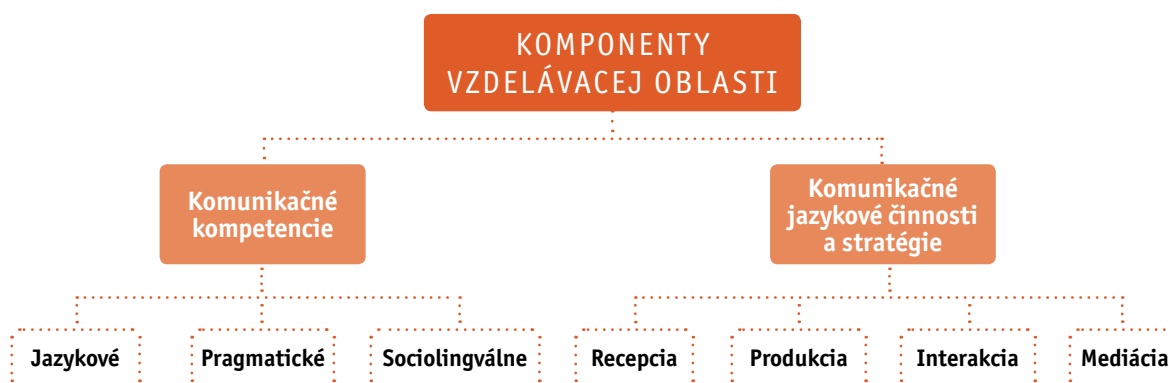
Ciele vzdelávacej oblasti:

- 1** Systematicky a komplexne rozvíjať komunikačné kompetencie žiakov v zvolenom cudzom jazyku/jazykoch.
- 2** Systematicky a komplexne rozvíjať komunikačné jazykové činnosti a stratégie žiakov (produkcia, recepcia, interakcia a mediácia).
- 3** Rozvíjať kognitívne procesy žiakov a ich schopnosť učiť sa.
- 4** Formovať u žiakov pozitívne postoje a pozitívny vzťah k jazykom a ich učeniu sa.
- 5** Rozvíjať jazykový cit žiakov a ich jazykové povedomie.
- 6** Rozvíjať interkultúrne kompetencie žiakov a pripravovať ich na život v plurikultúrnej a mnohojazyčnej spoločnosti.
- 7** Podporovať osobnostný, emocionálny, hodnotový a estetický rozvoj v procesoch učenia sa cudzieho jazyka.
- 8** Podporovať rozvíjanie všeobecných a transversálnych (prienikových) spôsobilostí (kritické myslenie, kreativita, schopnosť riešiť problémy a iné).

Obrázok 9: Názorné zobrazenie zamerania a cieľov vzdelávacej oblasti

Komponenty vzdelávacej podoblasti

Obrázok 10: Názorné zobrazenie komponentov vzdelávacej oblasti
Jazyk a komunikácia – cudzie jazyky

Hlavným cieľom cudzojazyčného vzdelávania je rozvoj **komunikačných kompetencií** žiakov, ktorými sú: jazykové kompetencie, pragmatické kompetencie a sociolingválne kompetencie. Prejavom rozvinutých komunikačných kompetencií je to, že žiak je schopný porozumieť textom v cudzom jazyku a sám dokáže produkovať štruktúrované a zrozumiteľné prehovory/texty na úrovni stanovenej v štátnom vzdelávacom programe. Nižšie opísané súčasti komunikačných kompetencií tvoria základ pre tvorbu obsahových štandardov z cudzích jazykov.

Jazykové kompetencie predstavujú poznanie a aktívne používanie jazykových prostriedkov na fonetickej, lexikálnej, morfologickej a syntaktickej úrovni (poznatie a rozlišovanie hlások jazyka, zrozumiteľná výslovnosť, osvojená slovná zásoba na príslušnej úrovni, ovládanie gramatických štruktúr jazyka a ich funkcií, pravidiel tvorby slov, viet a textov, korektný pravopis a iné) tak, aby žiak dokázal komunikovať v súlade s príslušnou komunikačnou úrovňou.

Pragmatické kompetencie (diskurzívna a funkčná kompetencia) umožňujú žiakovi využívať znalosti jazyka v priamej komunikácii, efektívne porozumieť ústnemu a písomnému prejavu v cudzom jazyku a produkovať súvislé a zrozumiteľné prehovory alebo písané texty na príslušnej komunikačnej úrovni. Prostredníctvom týchto kompetencií žiak využíva rôzne komunikačné prostriedky (verbálne aj neverbálne) a stratégie na dorozumievanie sa pri možných komunikačných problémoch a prekonávaní komunikačných bariér (napr. schopnosť žiakov nahrádzať zabudnuté a neznáme slová synonymami, opisom, parafrázami, gestami a pod.).

Sociolingválne kompetencie označujú schopnosť žiaka rozlišovať rôzne spoločensky determinované formy jazyka (napr. formálna a neformálna komunikácia). Zahŕňajú aj interkultúrnú kompetenciu, ktorá umožňuje žiakovi vhodne a efektívne komunikovať s ľuďmi z iných kultúr, rešpektovať kultúrne rozdiely a odlišné zvyky. Pri jej rozvoji ide o uvedomovanie si a vnímanie kultúrnych odlišností so snahou porozumieť im. Žiaci sú vedení k tomu, aby nové skúsenosti alebo informácie o iných sociálnych a etnických skupinách a ich kultúrach porovnávali s kultúrou svojho jazykového prostredia.

Okrem vyššie uvedených kompetencií si žiak rozvíja aj všeobecné kompetencie, ktoré sa nevzťahujú priamo na jazyk, ale vyplývajú zo skúseností, alebo sú produktom učenia sa (napr. všeobecný rozhľad, sociokultúrne vedomosti, praktické zručnosti, schopnosti). Ďalej nadobúda transversálne (tzv. prienikové) spôsobilosti, ktoré presahujú hranice jednotlivých vyučovacích predmetov a umožňujú individuálny rozvoj žiaka. Uvedené kompetencie uľahčujú žiakovi porozumenie a zvládnutie úloh, keďže ich môžu využívať v rôznych učebných situáciách a vo všetkých vyučovacích predmetoch. Ich rozvíjaním dochádza k vytváraniu podmienok pre efektívnejšie využívanie používaných vyučovacích prostriedkov a zároveň podpory autonómie žiaka. Pomáhajú mu spoznávať vlastné individuálne osobitosti a učebné štýly, vytvárať si efektívne stratégie učenia sa a využívania cieľového jazyka v škole i v reálnom živote, ako je napr.

porozumenie čítanému alebo počutému textu, kritické hodnotenie komunikačnej situácie, ale aj schopnosť spolupracovať, prezentovať výstupy a vstupovať do interakcie s komunikačnými partnermi.

Komunikačné jazykové činnosti a stratégie (produkcia, recepcia, interakcia a mediácia)

predstavujú základný štrukturálny prvok výkonových štandardov z cudzích jazykov. Umožňujú žiakovi riešiť rôznorodé komunikačné situácie. Obsahujú rozličné typy činností, ktoré sa navzájom striedajú a prelínajú. Prostredníctvom produktívnych komunikačných jazykových činností, t. j. ústneho prejavu a písomného prejavu, žiak tvorí hovorený alebo písaný text, ktorý je určený pre jedného alebo viacerých poslucháčov/čitateľov. Pri receptívnych komunikačných jazykových činnostiach, t. j. počúvanie s porozumením a čítanie s porozumením, žiak ako poslucháč alebo čitateľ prijíma a spracováva informácie z rôznych textov. V interaktívnych činnostiach žiak aktívne vstupuje do komunikačnej situácie a spolu tvorí ju v pozícii hovoriaceho a poslucháča, prípadne pisateľa a čitateľa (online interakcia). Mediačné komunikačné jazykové činnosti integrujú recepciu, produkciu a často aj interakciu. Umožňujú sprostredkovanie informácií iným ľuďom, vytváranie vhodných podmienok pre komunikáciu a uľahčenie porozumenia medzi účastníkmi komunikácie, napríklad z rôzneho sociokultúrneho prostredia. Stratégie pre jednotlivé komunikačné jazykové činnosti predstavujú procesy, ktoré napomáhajú efektívnemu používaniu jazyka, sú nimi napr. využívanie ilustrácií v texte, odhadovanie významu z kontextu, ujímanie sa slova, poskytovanie spätnej väzby a pod.

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

1 Prvý vzdelávací cyklus

Cieľom vyučovania prvého cudzieho jazyka je vzbudiť u žiakov záujem o učenie sa cudzieho jazyka a motivovať ich k objavovaniu nových skúseností a zážitkov, ktoré im cudzojazyčné prostredie ponúka. V prvom cykle sa žiaci iba začínajú učiť prvý cudzí jazyk a výstupnou úrovňou v tomto cykle je pred-úroveň A1 (Pre-A1, úroveň počiatočného osvojovania si cudzieho jazyka). Žiaci si začínajú budovať všeobecné a komunikačné kompetencie. Zapájajú sa do komunikačných jazykových činností tak, že dokážu jednoduchým spôsobom používať základnú slovnú zásobu a slovné spojenia vzťahujúce sa na ich osobu, ich prežívanie a prežívanie iných a na každodenné situácie z ich bezprostredného prostredia. Žiaci dokážu porozumieť jednoduchým počutým textom, krátkym otázkam a odpovedať na ne, dokážu rozoznať známe slová sprevádzané obrázkami a poskytnúť základné informácie o sebe.

2 Druhý vzdelávací cyklus

Cieľom vyučovania prvého cudzieho jazyka je prehĺbiť záujem žiakov o učenie sa cudzieho jazyka, udržať ich motiváciu a systematicky rozvíjať ich komunikačné kompetencie, jazykové povedomie, ako aj interkultúrne kompetencie. Na konci druhého cyklu by mali žiaci dosiahnuť komunikačnú úroveň A1 v prvom cudzom jazyku. Rozvinuté komunikačné kompetencie na úrovni A1 im umožňujú používať základný repertoár slovnej zásoby a vetných štruktúr pri komunikácii týkajúcej sa ich osobných údajov, emócií a potrieb v rámci každodenných situácií. Žiaci sa zapájajú do komunikačných jazykových činností a vhodne využívajú stratégie tak, že dokážu nadviazať a udržať základnú spoločenskú konverzáciu a použiť cudzí jazyk na vyjadrenie pozdravu, rozlúčky, predstavenia sa, poďakovania, ospravedlnenia a pod. Žiaci dokážu porozumieť konkrétnym informáciám o témach v oblastiach ich záujmu, dokážu vytvoriť jednoduché vety o ľuďoch a miestach, opísať seba a miesto, kde žijú. Dokážu komunikovať jednoduchým spôsobom, ak druhá osoba hovorí pomaly a zreteľne a je pripravená pomôcť im pri vyjadrení sa.

3 Tretí vzdelávací cyklus

Cieľom vyučovania prvého cudzieho jazyka je ďalej rozvíjať potenciál žiakov tak, aby na konci tretieho cyklu dosiahli v prvom cudzom jazyku komunikačnú úroveň A2. Žiaci si v rámci tejto úrovne dokážu vybrať z repertoára cudzojazyčných prostriedkov a stratégií tie, ktoré im umožňujú komunikovať a spolupracovať s ostatnými a cieľavedome rozširovať ich všeobecné a komunikačné kompetencie pri riešení reálnych, činnostne zameraných úloh. Žiaci dokážu používať základné vetné modely a osvojený repertoár slovnej zásoby, komunikovať v bežných spoločenských komunikačných situáciách, jednoducho sa vyjadrovať pri realizácii základných funkcií jazyka, akými sú výmena informácií, žiadosť, vyjadrenie vlastných názorov a postojov, pozvanie, ospravedlnenie, riešenie nezhôd a pod. Žiaci dokážu porozumieť krátkym, jednoduchým textom o známych veciach a udalostiach, dokážu jednoducho opísať a charakterizovať ľudí, každodenné zvyklosti a vyjadriť to, čo sa im páči/nepáči. Dokážu usporiadať jednoduché vety do koherentného jazykového celku.

Vyučovanie druhého cudzieho jazyka smeruje k dosiahnutiu komunikačnej úrovne A1. Žiaci dokážu porozumieť základným slovám a slovným spojeniam a použiť základné vetné štruktúry na vyjadrenie svojich bežných komunikačných potrieb. Dokážu, napríklad, predstaviť seba a iných, poďakovať sa, ospravedlniť sa, klást otázky v rámci bežných každodenných komunikačných situácií a odpovedať na ne.

Vymedzené ciele vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia – cudzie jazyky prispievajú k naplňaniu viacerých všeobecných cieľov základného vzdelávania, najmä cieľa, aby žiaci boli schopní využívať minimálne jeden cudzí jazyk na primeranej komunikačnej úrovni. Ciele korešpondujú s hlavnými cieľmi vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia – podoblasť slovenský jazyk a literatúra, jazyk národnostnej menšiny a literatúra, slovenský jazyk a slovenská literatúra v zmysle rozvíjania komunikačných kompetencií, ako schopnosti vstupovať do interpersonálnej komunikácie a schopnosti recipovať a produkovať rôzne typy textov.

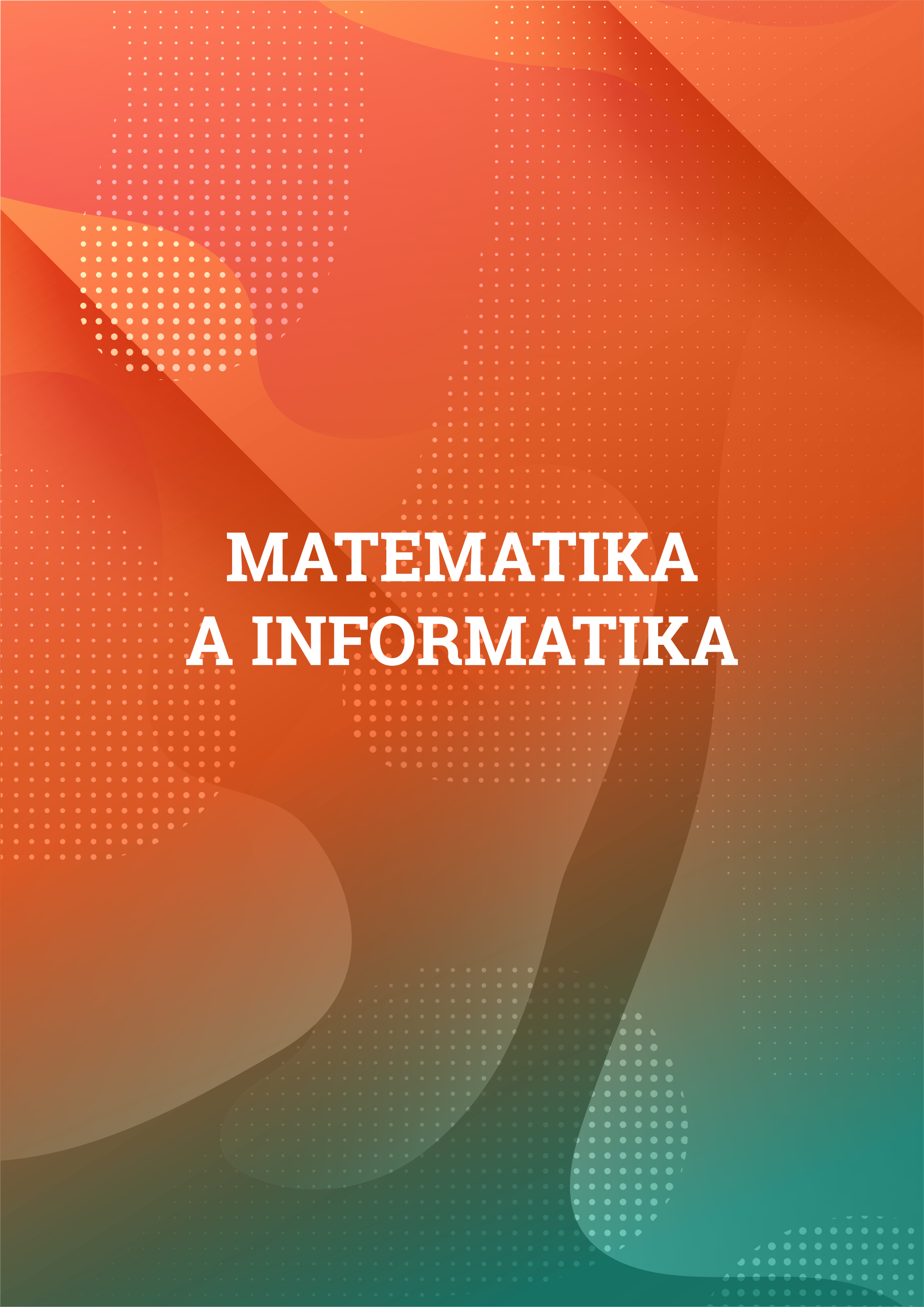

Použitá literatúra:

Council of Europe (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion Volume. Language Policy programme. Strasbourg, Council of Europe [cit. 2021-09-23] Dostupné na: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4>

Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky: učenie sa, vyučovanie, hodnotenie (preklad Š. Franko). Bratislava : ŠPÚ, 2017.

MATEMATIKA A INFORMATIKA

Vzdelávacia oblasť Matematika a práca s informáciami sa skladá z dvoch predmetov: matematiky a informatiky. Cieľom je rozvíjanie matematického aj informatického myslenia žiakov potrebného na pochopenie a pretváranie sveta.

Cieľom vyučovania matematiky je rozvíjať matematické myslenie na riešenie problémov reálneho života. Prostriedkami rozvoja matematického myslenia sú matematické poznatky (pojmy, vzťahy a postupy) a matematické činnosti (používanie matematických reprezentácií, matematického modelovania a osvojenie si matematickej komunikácie). Matematika pri riešení problémov rozvíja tiež kritické myslenie žiakov založené na osobnostných, postojoyých a poznávacích schopnostiach.

Základnou zložkou informatiky je rozvíjať informatické myslenie, ktoré zahŕňa efektívne riešenie algoritmickej problémov s využitím analýzy, dekompozície, abstrakcie, zovšeobecňovania, matematickej logiky, rôznych reprezentácií a vedieť ich nielen vyjadriť programovacím jazykom, ale aj testovať ich správnosť. Druhou zložkou informatiky je digitálna gramotnosť, ktorá označuje najmä spracovávanie údajov pomocou digitálnych technológií, ale aj pochopenie princípov týchto technológií a ich sociálnych aspektov.

Matematika

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

Matematické vzdelávanie žiakov na základných školách v SR zaznamenáva dlhodobejšie nespokojivé výsledky v medzinárodných a národných meraniach. Kritizovaná je nedostatočná pripravenosť absolventov základných škôl v oblasti matematickej gramotnosti a neochota žiakov orientovať sa na tzv. STEM¹² študijné odbory. Predložený návrh koncepcie matematiky

¹² STEM – oblasti vzdelávania, ktoré zahŕňajú prírodné vedy, technické a inžinierske programy a štúdium matematiky

základnej školy sa primárne zameriava na zmenu vzdelávacieho prístupu založeného na aktivizácii žiakov „robiť“ matematiku, teda získavať skúsenosti aktívnym spolupodieľaním sa na skúmaní a objavovaní matematiky, osvojovaní si matematického jazyka a spôsobov argumentácie.

Koncepcia predpokladá špirálovité usporiadanie učiva v rámci jednotlivých cyklov aj medzi cyklami navzájom a rešpektovanie nadväznosti učiva v rámci predmetov. Zároveň predpokladá zohľadnenie rôznych úrovní matematického myslenia žiakov základných škôl, pričom cieľom je, aby každý žiak mal príležitosť rozvíjať sa podľa svojich potrieb, schopností a záujmov.

V súlade s reflektovaním požiadaviek súčasnej doby a požiadaviek zamestnávateľov sa v rámci matematického vzdelávania bude kladť dôraz na nadobúdanie schopností riešiť problémy efektívne, a to aj s využitím prostriedkov IT, čím bude podporený rozvoj digitálnej gramotnosti žiakov.

Cieľom matematického vzdelávania na základnej škole je, aby žiak chápal matematiku a jej použitie ako užitočný nástroj na riešenie problémov jednotlivcov aj spoločnosti, nástroj na rozvíjanie kritického myslenia a nástroj na kultiváciu komunikácie. Podstata zmien kurikula v predmete matematika je založená na rešpektovaní vývinovej a sociálnej primeranosti, na reflexii vzdelávacích potrieb, individuálnych schopností a záujmov žiakov základného vzdelávania.

Rozumieť matematike znamená chápať pojmy, vzťahy a postupy, ktoré žiakom umožňujú riešiť problémy reálneho života, dokážu o nich diskutovať, dokážu navrhovať a zdôvodňovať riešenia problémov na úrovni primeranej veku a rešpektujúcej potreby a potenciál žiakov. Preto základným pilierom matematického vzdelávania na základnej škole je model pozostávajúci z postupnosti: aktivita – skúsenosť – poznatok.

V kontexte uvedeného je matematika na základnej škole, v rámci všetkých troch cyklov, štruktúrovaná do dvoch dimenzií.

Prvú dimenziu tvorí matematický obsah, ktorý je štruktúrovaný na **tri tematické oblasti**:

- 1 Čísla, premenné a operácie;
- 2 Závislosti, vzťahy a práca s údajmi
(vzory, postupnosti a závislosti; kombinatorika a pravdepodobnosť; štatistika);
- 3 Geometria.

Druhú dimenziu tvoria **matematické praktiky, ktorých cieľom je osvojiť si pre prax užitočné činnosti a metódy práce v matematike**. Ide o prácu s reprezentáciami a modelmi, matematické modelovanie, používanie matematického jazyka, komunikácie a argumentácie.

Matematické vzdelávanie žiakov základných škôl založené na aktívnom učení sa si vyžaduje podnetné prostredie a ochotu používať nové metódy a formy vzdelávania. Podpora žiakov v aktívnom prístupe vo vzdelávaní môže znamenať zvýšenie autonómnosti a zodpovednosti za vlastné vzdelávanie, *uvedomovanie si vlastnej matematickej pripravenosti a presvedčenia o úspešnosti riešenia problémov každodenného života, zvyšovanie si sebadôvery (nielen) v matematike*.

Podpora žiakov v osvojovaní si matematických praktík umožní žiakom **rozvíjať komunikačnú a argumentačnú schopnosť**, čím sa **zvyšuje úroveň kritického myslenia**, a tiež presvedčenie žiakov o schopnosti využívať matematický aparát nielen v matematike. Očakávame, že pri vhodne organizovanom matematickom vzdelávaní *sa zvýši počet žiakov, ktorí sa budú chcieť orientovať na STEM odbory*, pretože budú vnímať matematiku ako zaujímavú na bádanie, užitočnú na riešenie rozličných problémov, budú chápať význam matematiky v najširšom slova zmysle.

Charakteristika, zameranie a ciele predmetu matematika

Matematiku môžeme charakterizovať ako súbor disciplín, ktoré sa vyvinuli z elementárnych činností počítania, merania, opisu útvarov a v procese svojho rozvoja obohatili ľudské poznanie o dôležité formy matematického skúmania, zovšeobecňovania a abstrakcie. Ciele matematiky v škole by preto okrem zdieľania matematického obsahu mali kultivovať aj matematické činnosti, akými sú napríklad objavovanie a zovšeobecňovanie vzorov a zákonitostí, kvantitatívne i abstraktné uvažovanie a správna argumentácia. Zapájanie sa do matematických činností vedie k rozvoju dôležitých vlastností a návykov mysle, akými sú vytrvalosť či presnosť, ale aj k rozvoju sociálnych kompetencií (spolupráca, komunikácia), seba-rozvojových kompetencií a kritického myslenia. Hoci matematický obsah je bezpochyby nosným prvkom vyučovania matematiky, ciele matematického vzdelávania by sa nemali obmedzovať iba na jeho odovzdávanie.

Teoretické rámce pre matematické porozumenie sú v odbornej literatúre bohato zastúpené a výskumy v matematickom vzdelávaní zdôrazňujú niekoľko kľúčových komponentov, ktoré by mala školská matematika rešpektovať. Prílišný dôraz na postupy (memorizácia postupov, dominancia otázky Ako?) bez náležitej opory v pojmovom porozumení (chápanie vzťahov, dominancia otázky Prečo?) vedie k poznatkovému formalizmu a skreslenému obrazu o matematike v očiach žiaka. Pochopenie duality postupov a pojmov je v matematike dôležité i preto, lebo mnohé symboly v matematike sa dajú ponímať duálne: Napríklad symbolický zápis „– 5“ môžeme chápať ako symbol pre proces odčítania čísla päť, ale aj pre pojem záporného čísla. Znak

„–“ má teda dva významy, ktoré majú odlišný charakter a ich použitie je závislé od kontextu úlohy. Rovnováha pojmových (konceptuálnych) a postupových (procesuálnych) prístupov vo vyučovaní matematiky je preto mimoriadne dôležitá v matematickom poznávaní a má byť náležite prezentovaná v cieľoch matematického vzdelávania a jeho obsahu.

Matematické porozumenie žiaka pozostáva z prepojenej siete **pojmov, postupov, vlastností, reprezentácií a aplikácií**. Poznávanie v školskej matematike je neúplné, ak niektorá z týchto zložiek chýba. Napríklad žiak, ktorý dokáže pohotovo zodpovedať otázku „Koľko je 3 krát 4?“, nemusí mať predstavu o vlastnostiach násobenia a môže byť preň prekvapením, že úloha „O koľko je 3 krát 4 menej než 4 krát 4?“ sa dá zodpovedať pohotovo, bez prácného násobenia a odčítania. Takýto žiak tiež nemusí chápať napríklad obrázok ovocného sadu (usporiadaného v troch radoch po štyri stromy) ako reprezentáciu násobenia a môže počítať stromy po jednom. A napokon takýto žiak nemusí byť schopný aplikovať násobenie v situáciách, v ktorých sa násobenie, ani slovo „krát“ explicitne nevyskytujú, napríklad „Koľkými rôznymi spôsobmi môžeme obliecť bábiku, ak máme v šatníku tri sukničky a štyri blúzky?“. Ciele matematického vzdelávania by sa preto nemali zužovať na počtársku pohotovosť a zručnosti. Nosným cieľom by malo byť hlboké porozumenie, ktoré zahŕňa všetky zložky matematického porozumenia.

Matematické porozumenie je ovplyvnené matematickým obsahom a didaktickými postupmi, ktorými je obsah sprístupňovaný. Obsah matematického vzdelávania tvorí súbor poznatkov, ktoré môžeme zaradiť do troch skupín:

- 1 **Pojmy** – súbor matematických pojmov a ich vlastností. Napríklad „ciferný súčet“, „deliteľnosť“, „delenie so zvyškom“, „obvod a obsah útvarov“, „ihlan a hranol“, „aritmetický priemer“ atď.
- 2 **Vzťahy** – súbor väzieb medzi pojmami. Napríklad „kritérium deliteľnosti číslom 3“ pre-pája pojem deliteľnosť a ciferný súčet; „zvyšok je vždy menší ako deliteľ“ dáva do súvisu komponenty delenia; „z dvoch útvarov, útvar s väčším obsahom nemusí mať aj väčší obvod“ alebo „objem trojbokého ihlana je $\frac{1}{3}$ objemu hranola s tou istou podstavou a výškou“ atď. dávajú do súvisu geometrické pojmy.
- 3 **Postupy** – súbor návodov, algoritmov, metód riešenia problémov. Je dôležité zdôrazniť, že postupy a algoritmy neexistujú sami o sebe, ale sú určované pojmami a vzťahmi, napríklad „písomné delenie“ alebo „kritérium deliteľnosti číslom 3“. Obvod a obsah útvarov, počet permutácií či aritmetický priemer tiež určujú postupy a vzorce na ich výpočet.

Získavanie **matematických poznatkov** je postavené na opakovaných manipulačných činnostiach, verbalizácii a symbolizovaní matematických objektov a postupov, ktoré na najvyššej úrovni vedú k rozvoju schopnosti deduktívneho uvažovania a matematickej argumentácie. Koncepcia kurikula matematického vzdelávania preto predpokladá štruktúru (špirálovitý dizajn obsahu, postupná gradácia obsahu), ktorá je vývinovo primeraná (rešpektujúca aktuálne poznatky vývinovej psychológie) a sociálne primeraná (zohľadňujúca individuálne sociálne potreby žiakov). Reflexia individuálnych vzdelávacích potrieb žiakov v matematike je predpokladom nielen na ich matematický kognitívny rast, ale aj pozitívnu skúsenosť s matematikou.

Motivácia k získavaniu poznatkov v matematike vychádza z **matematických činností**, počas ktorých dochádza k rozporu medzi žiakovým doterajším poznaním a novými vedomosťami. Tento rozpor môže byť vyvolaný aj zvonka pôsobením zámerných didaktických situácií, pri ktorých sa hľadajú odpovede na otázky *Čo je? Čo nie je? (pojem); Prečo platí? Kedy platí? Za akých podmienok? (vzťah); Ako sa robí? Ako sa rieši? Ako sa postupuje a prečo? (postup)*. Napríklad pre dieťa, ktoré sa učí rozoznávať trojuholník, je dôležité pracovať aj s príkladmi útvarov, ktoré trojuholníkmi nie sú. Práve takéto príklady uľahčujú komunikáciu, argumentáciu a umožňujú pochopiť vlastnosti a kritériá dôležité pre odlišovanie trojuholníkov od iných útvarov.

Spomenuté princípy sú dôležité aj pri formovaní postoja žiakov k matematike. Dôraz na aktivitu, skúmanie a objavovanie umožňuje žiakovi vidieť, že matematika je o hľadaní zmyslu a vysvetľovaní, a nie o memorovaní izolovaných poznatkov. Významným prvkom pri formovaní dobrého postoja k matematike je aj práca s chybou. Chyba je prirodzeným javom pri riešení problémov, jej pochopenie má v poznávacom procese kľúčový význam, a preto práca s ňou by mala byť pravidelnou súčasťou matematického vzdelávania.

Cieľom vyučovania matematiky v základnom vzdelávaní je vytváranie a rozvíjanie pojmov, vzťahov a postupov, ktoré žiakovi umožňujú riešiť problémy a štruktúrovať, vyjadrovať, resp. zdôvodňovať svoje myšlienky na veku a spôsobilostiam primeranej úrovni. Vzhľadom na povahu matematiky ako vednej disciplíny a jej dôslednú axiomatickú a logickú výstavbu má matematika, ako vyučovací predmet, zároveň významnú funkciu pri rozvíjaní kritického myslenia žiakov.

Komponenty vyučovacieho predmetu

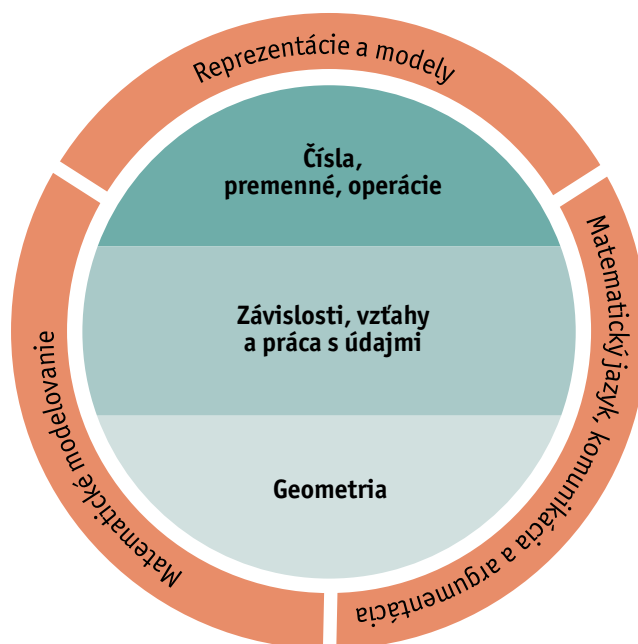
Matematika ako vedný odbor sa tradične delí podľa jej disciplín, ako napríklad aritmetika, algebra, analýza, geometria a podobne. Školská matematika však musí zohľadňovať aj vývinový (ontogenetický) princíp, a preto je jej koncepcia odlišná.

V rámci koncepcie predmetu matematika uvažujeme o dvoch dimenziách:

- I** matematický obsah
- II** matematické praktiky

(Obrázok 11).

Obrázok 11: Komponenty predmetu matematika
(dimenzia I: matematický obsah,
dimenzia II: matematické praktiky)

I. Obsahové komponenty školskej matematiky

V predkladanej koncepcii má školská matematika na základnej škole tri obsahové komponenty:

- 1** Čísla, premenné a operácie
- 2** Závislosti, vzťahy a práca s údajmi
- 3** Geometria

(Obrázok 11)

V rámci obsahového komponentu **Čísla, premenné a operácie** si žiaci vytvárajú predstavu o číslach (prirodzené, celé, racionálne a reálne) a jeho významoch a stretávajú sa s rôznymi reprezentáciami čísel. Oboznamujú sa s reláciami a operáciami s číslami (porovnávanie, sčítanie, odčítanie, násobenie, delenie), objavujú vlastnosti operácií s cieľom porozumieť rôznym pamäťovým a písomným algoritmom operácií, vedú ich aplikovať a chápať význam ich použitia v reálnom kontexte. Dôraz kladený na procedurálny nácvik štandardných algoritmov sa

presúva na pochopenie ich podstaty, pričom je treba rešpektovať vývinové rozdiely žiakov. Práca s neštandardnými algoritmami operácií pomáha tieto rozdiely zmierňovať a podporuje inkluzívne princípy vo vzdelávaní.

V jazyku matematiky má významné miesto pojem výraz. Žiaci základnej školy získajú skúsenosti s úpravou číselných a algebrických výrazov, ďalej s riešením rovníc a nerovníc. Pracujú s premennými a využívajú ich v procese matematizácie kontextovej úlohy a pri jej riešení. Žiaci pracujú aj s finančným kontextom matematických operácií ako so zdrojom motivácie a významnou aplikačnou oblasťou.

Obsahový komponent **Závislosti, vzťahy a práca s údajmi** je zameraný na rozvíjanie schopností žiakov narábať s údajmi (zber údajov, zaznamenávanie, usporiadanie a triedenie, vzťahy medzi údajmi, reprezentácia a interpretácia údajov), pričom dôležitú úlohu má posudzovanie ich informačnej hodnoty. Tento komponent zahŕňa tému *vzory, postupnosti a závislosti*, v rámci ktorej žiaci identifikujú pravidlo a aplikujú ho, pozorujú rôzne informácie, závislosti a javy reálneho sveta, chápu súvislosti zmien a príčinnú podmienenosť, a vedia závislosti opísať a matematizovať. Ďalšou súčasťou tohto komponentu je oblasť kombinatoriky, v rámci ktorej žiaci spoznávajú kombinatorické situácie a ich rôzne reprezentácie. Hľadajú alebo uplatňujú organizačný princíp (systém) a riešia úlohy s kombinatorickým kontextom. Experiment a s ním súvisiaci zber údajov zohrávajú dôležitú úlohu pri uvažovaní o pravdepodobnosti. Žiaci zisťujú, či je jav možný, nemožný alebo istý a skúmajú relatívnu početnosť javov vo vlastných experimentoch i reálnych dátach. Budúcnosť vnímajú ako súbor rôzne pravdepodobných scenárov. V rámci štatistických činností žiaci nadobúdajú skúsenosť s organizáciou údajov do tabuliek alebo grafov a rozvíjajú si schopnosť korektne interpretovať a vyhodnocovať údaje. Tieto znalosti vedia zohľadniť pri posudzovaní rizika a dokážu ich aplikovať pri rozhodovaní o finančných záležitostiach aj pri iných praktických otázkach.

Obsahový komponent **Geometria** je zameraný na rozvíjanie žiackeho geometrického uvažovania s využitím geometrických reprezentácií. Cieľom geometrického vzdelávania je spoznávať rovinné a priestorové útvary a ich vlastnosti, pochopiť princípy merania, rozvíjať odhad a nadobudnúť praktické zručnosti pri riešení geometrických úloh rôzneho typu a pomocou rôznorodých nástrojov, ktoré majú význam v mnohých profesiách.

II. Matematické praktiky v školskej matematike

Cieľom matematického vzdelávania nie je iba odovzdávanie obsahu. Za dôležitý považujeme proces nadobúdania a rozvíjania rozumových schopností, matematických skúseností, poznatkov a praktických zručností užitočných pri riešení problémov. Osvedčené činnosti a metódy práce v matematike, ktoré v tomto dokumente nazývame matematické praktiky, majú

významný podiel na kultivovaní uvažovania a vyzdvihovalí dôležitých osobnostných vlastností. V každom z uvedených obsahových komponentov je preto dôležité pomocou matematických praktík rozvíjať u žiakov vytrvalosť, presnosť a zmysel pre používanie rôznorodých modelov, techník, stratégií a uvažovania. Matematické praktiky ďalej triedime na:

- 1 prácu s reprezentáciami a modelmi
- 2 matematické modelovanie
- 3 používanie matematického jazyka, komunikáciu a argumentáciu

(Obrázok 11)

Pri sprístupňovaní matematického obsahu sa využívajú rozličné **matematické reprezentácie a modely**, pričom sa postupuje od manipulácie s reálnymi modelmi (enaktívne reprezentácie), cez schémy, tabuľky a iné znázornenia (ikonické reprezentácie) až po generické modely a použitie matematických symbolov (symbolické reprezentácie) na vyjadrenie matematických pojmov a vzťahov medzi nimi. Žiak má nielen rozumieť rôznym reprezentáciám, ale má ich vedieť vysvetliť a aj použiť pri argumentácii či riešení úloh. Súčasťou ukážok reprezentácií je práca s matematickými prostriedkami. Pod matematickými prostriedkami rozumieme súbor učebných pomôcok (napr. počítadlo, žetóny, modely kociek) a ďalších didaktických prostriedkov pre vyučovanie matematiky, vrátane kalkulačiek, digitálnych technológií a interaktívnych softvérových vzdelávacích prostriedkov, ktoré vytvárajú prostredie pre vyučovanie matematiky. Používanie matematických prostriedkov môže slúžiť aj ako kompenzačný prostriedok.

Riešenie problémových a aplikačných úloh si vyžaduje postupy typické pri **matematickom modelovaní**. Problémové a aplikačné úlohy majú situačný charakter a očakáva sa, že žiaci dokážu vytvoriť matematický model, teda matematizovať situáciu, vyriešiť ju a interpretovať riešenie v kontexte pôvodného zadania. Rozvíjanie schopnosti matematického modelovania podporuje u žiakov rozvoj osobnostných predpokladov dôležitých pre život, akými sú systematickosť, vytrvalosť a ďalšie vôľové vlastnosti súvisiace s motiváciou porozumieť problému, vedieť ho vysvetliť, vyriešiť, porovnať a posúdiť rôzne prístupy k riešeniu.

Neoddeliteľnou súčasťou rozvíjania matematických činností sú **matematický jazyk, komunikácia a argumentácia**. Matematický jazyk umožňuje žiakom klásť otázky, počúvať a čítať s porozumením, vedieť formulovať myšlienky, zaznamenať nápady, zdôvodňovať postupy a riešenia, posúdiť argumenty iných, hľadať argumenty „pre“ a argumenty „proti“ a optimalizovať postupy riešenia. Príležitosti na diskusiu o pojmoch a postupoch umožňujú žiakom spresňovať svoje matematické predstavy.

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

Cieľom vyučovania matematiky je chápať a oceňovať jej význam pre život, a to či už ako nástroja na porozumenie problémom a ich riešeniam alebo ako nástroja na rozvoj kritického myslenia a kultiváciu uvažovania, argumentácie a komunikácie. Efektívne matematické vzdelávanie v základnej škole spočíva v orientácii na žiaka, vyžaduje podnetné prirodzené prostredie a uprednostňovanie metód zameraných na aktívnu a činorodú prácu žiakov. Vhodne organizované vyučovanie matematiky podporuje osobnostný rozvoj jednotlivcov aj v oblasti tímovej spolupráce, v rozvíjaní sociálnych zručností a interpersonálnych vzťahov, a zároveň prináša žiakom radosť z úspechu.

Piliermi vyučovania matematiky vo všetkých troch cykloch základnej školy sú „**aktivita – skúsenosť – poznatok**“. Prostredníctvom aktívnej činnosti si žiaci osvojujú osvedčené spôsoby práce v matematike (matematické praktiky) potrebné pre riešenie problémov, osvojujú si a rozvíjajú porozumenie matematickým pojmom v tematických (obsahových) komponentoch všetkých vzdelávacích cyklov.

Pri napĺňaní cieľov v **1. cykle** je dôležité dbať na aktuálnu úroveň matematického uvažovania detí mladšieho školského veku a diagnostikovať ich schopnosti a záujmy, aby hĺbka matematického obsahu a výber matematických činností boli pre žiakov primerané.

Hlavným cieľom 1. cyklu je vytvárať prvotné matematické predstavy žiakov tak, aby boli stabilné a zároveň otvorené pre ďalšie rozvíjanie. Cieľom matematického vzdelávania v 2. cykle je plynulo nadviazať na matematické poznatky žiakov z 1. cyklu a rozvíjať matematické praktiky. Rozširovanie a prehĺbovanie poznatkov žiakov v 2. cykle prebieha prostredníctvom činností a konkrétnych skúseností s matematikou na takej úrovni, ktorá im umožní stabilizáciu doterajších matematických poznatkov a postupný prechod od konkrétnej činnosti k ikonickým (obrázok, diagram, atď.) a neskôr i symbolickým (premenná, rovnica atď.) reprezentáciám, s prihliadnutím na aktuálnu úroveň žiackeho poznania. Cieľom matematického vzdelávania v 3. cykle je podporovať také matematické aktivity vo vzdelávaní, ktoré žiakom poskytnú nové skúsenosti a novú úroveň porozumenia. V obsahových komponentoch 3. cyklu sú zastúpené matematické pojmy a matematické praktiky, ktoré súvisia so zvyšovaním miery zovšeobecňovania a abstrakcie. Ide o významný kognitívny posun, ktorý má u rôznych žiakov odlišnú dynamiku. Preto je dôležité zohľadňovať vzdelávacie potreby žiakov, ich individuálnu úroveň poznania a záujmov a ich budúceho smerovania.

Stručné vymedzenie cieľov jednotlivých cyklov vzdelávania uvádzame v kontexte matematického obsahu a treba ich chápať rámcovo.

Čísla, premenné a operácie

Komponent „Čísla, premenné a operácie“ je zameraná na tvorbu matematických predstáv o číslach (rôzne číselné obory) a aritmetických operáciách s číslami, neskôr s premennými, pričom je pozornosť venovaná rozvíjaniu schopnosti vykonávať a rozumieť algoritmom aritmetických operácií, chápať ich význam v kontexte reálnych situácií a vedieť ich zmysluplne využívať.

Cieľom **1. cyklu** je vytvárať a rozvíjať predstavy žiakov o prirodzených číslach a ich význame a osvojovať si skúsenosti s riešením úloh s prirodzenými číslami; chápať jednoduché aritmetické operácie s prirodzenými číslami, rozumieť vlastnostiam operácií a nadobúdať skúsenosti s použitím operácií pri riešení matematických úloh.

V **2. cykle** si žiaci osvojujú matematické praktiky s cieľom prehĺbiť si poznatky o aritmetických operáciách a ich vlastnostiach v obore prirodzených čísel, aplikovať vlastnosti operácií na optimalizáciu výpočtov; rozvíjať zručnosti pri riešení matematických problémov a slovných úloh aj vo finančnom kontexte; oboznámiť sa s desatinnými číslami, zlomkami a zápornými celými číslami na prípravnej úrovni.

K cieľom **3. cyklu** patrí rozšíriť číselný obor o racionálne čísla, chápať ich význam; rozumieť a vedieť aplikovať operácie v obore celých a racionálnych čísel; oboznámiť sa s niektorými iracionálnymi číslami (odmocnina, π); chápať premennú a neznámu v algebrických výrazoch; rozumieť aplikačným úlohám s percentami a vedieť ich interpretovať a riešiť, a to aj v kontexte úročenia, hodnotenia rizika a porovnávania alternatív; matematizovať jednoduché reálne problémy pomocou premenných, výrazov a operácií s výrazmi, pomocou rovníc, nerovníc, aj ich sústav a ďalších matematických nástrojov.

Závislosti, vzťahy a práca s údajmi

Téma Závislosti, vzťahy a práca s údajmi je zameraná na rozvíjanie funkčného myslenia, kombinatorického myslenia a schopnosti korektne narábať s údajmi v reálnom živote. Vzdelávanie v tejto oblasti je tiež zamerané na objavovanie a rozpoznávanie rôznych typov zmien a závislostí v reálnom živote, na rozvíjanie schopnosti žiakov opísať ich a interpretovať; ďalej ide o chápanie rôznych reprezentácií údajov a závislostí, vrátane závislostí vyjadrených funkciami. Súčasťou tejto témy je aj rozvíjanie schopnosti riešiť kombinatorické úlohy, posúdiť a optimalizovať postup alebo riešenie kombinatorických situácií podľa vybraných kritérií, posúdiť viac alebo menej pravdepodobné situácie v riešení matematických úloh a úloh v reálnych kontextoch.

Cieľom **1. cyklu** je pozorovať, objaviť a opísať pravidlo jednoduchšej postupnosti a závislosti; vyhľadať a triediť údaje podľa rôznych kritérií; rozumieť rôznym záznamom údajov, vedieť doplniť jednoduché tabuľky, schémy a postupnosti; rozumieť jednoduchým kombinatorickým

situáciám a vedieť ich riešiť, používať organizačný princíp pri hľadaní počtu možností, poznať jednoduché reprezentácie kombinatorických situácií.

V **2. cykle** sú ciele zamerané na nadobúdanie skúseností a rozvíjanie matematických praktík spojených s vyhľadávaním, triedením a zaznamenávaním údajov pomocou rôznych reprezentácií (tabuľka, schéma, graf); ďalej sa rozvíjajú schopnosti poznať a vedieť interpretovať reprezentácie údajov v reálnom živote, resp. využívať ich; riešiť kombinatorické úlohy a vedieť vysvetliť riešenie, prípadne posúdiť iné riešenie; hľadať rôzne cesty k riešeniu reálneho problému a vyhodnotiť ich, resp. optimalizovať; vedieť posúdiť nemožný, pravdepodobný a istý jav v jednoduchých reálnych situáciách, príp. posúdiť výherné stratégie v jednoduchých, veku a spôsobilostiam primeraných hrách.

Cieľom **3. cyklu** je prehĺbiť a rozšíriť poznatky v tejto oblasti, pričom skúsenosti, ktoré žiak získa, majú nielen činnostnú a ikonickú, ale aj abstraktnú symbolickú povahu. Pozornosť je venovaná rozvíjaniu schopnosti rozpoznať funkčné závislosti a vzťahy (vrátane priamej a nepriamej úmernosti), rozumieť im, vedieť ich interpretovať a aj vyjadriť pomocou rôznych reprezentácií (vrátane súradnicového systému alebo matematickým predpisom); matematizovať jednoduché reálne situácie pomocou funkčných vzťahov; riešiť kombinatorické úlohy pomocou rôznych matematických nástrojov a vyhodnotiť riešenia podľa daných kritérií, rozumieť pojmom nemožná, náhodná alebo istá udalosť, zistiť pravdepodobnosti udalostí založených na jednoduchých, veku primeraných hrách alebo jednoduchých vlastných experimentoch, vyhľadať údaje, spracovať a vyhodnotiť ich, používať rôzne reprezentácie na prácu s údajmi, porovnať súbory údajov; rozumieť jednoduchým štatistickým charakteristikám súborov, uskutočniť a vyhodnotiť primerané pravdepodobnostné experimenty a štatistické prieskumy.

Geometria

Obsahový komponent „Geometria“ je zameraný na rozvíjanie pojmov, porozumenie vzťahov a využívanie vlastností rovinných a priestorových útvarov. Obsah geometrie je cielený na spoznávanie základných a odvodených pojmov z geometrie, skúmanie jednoduchých množín bodov v geometrii, objavovanie a využívanie polohových a metrických vlastností geometrických útvarov, využívanie zobrazení pri riešení jednoduchých geometrických úloh, nadobúdanie skúseností z merania a určovania miery útvarov. Popri tom si žiaci rozvíjajú schopnosť odhadu a metód jeho overovania. Geometria tvorí vhodné prostredie na rozvíjanie exaktnosti, systematickosti, vytrvalosti a presnosti pri riešení praktických úloh ako nevyhnutnej kompetencie pre isté (aj zdanlivo s matematikou nesúvisiace) typy profesií.

Cieľom geometrie v **1. cykle** je rozvíjať geometrické uvažovanie prostredníctvom manipulačných činností a nadobúdať skúsenosti s geometrickými pojmami v prirodzenom prostredí. K cieľom patrí identifikovať jednoduché rovinné a priestorové útvary nielen na úrovni vizualizácie, ale aj opísať ich významné prvky a poznať významné vlastnosti; rozlišovať modely aj ne-modely útvarov; realizovať jednoduché skladanie a rozkladanie útvarov pomocou veku a spôsobilostiam primeraných skladačiek a hier; rozoznať a vytvoriť súmerné útvary na úrovni manipulácie; poznať manipulačné metódy merania, zisťovať a porovnávať mieru útvarov; vedieť postaviť stavby z telies podľa pokynov, poznať reprezentácie stavieb z kociek; orientovať sa v rovine a priestore, určovať polohu útvarov, realizovať pohyb v rovine a priestore, riešiť jednoduché labyrinty.

Počas **2. cyklu** matematického vzdelávania sa nadväzuje na obsah aj na geometrické praktiky prvého cyklu, pričom rozšírenie a prehĺbenie poznatkov je cielené na nadobudnutie zručností rysovania a riešenia jednoduchých konštrukčných úloh, na chápanie vzťahov v geometrii a realizáciu operácií. K ďalším cieľom patrí určovať a porovnávať mieru útvarov aktivitami v triede, ale aj využitím napr. štvorcovej siete; vedieť odhadnúť a aj určiť mieru graficky a výpočtom, používať rôzne jednotky miery a chápať význam univerzálnych jednotiek miery, aplikovať jednoduché premeny jednotiek; rozvíjať predstavy o zhodných zobrazeniach, intuitívne využívať zhodné zobrazenia a ich vlastnosti na mozaikovanie (vypĺňanie časti roviny, napr. parketáže, dláždenie); rozvíjať priestorové predstavy (napr. modelovaním telies a sietí telies, vytváraním záznamu stavby z kociek, skúmaním rôznych pohľadov na telesá a na stavby z kociek); rozvíjať orientáciu v rovine a priestore aplikačnými úlohami.

Ciele geometrie **3. cyklu** sú spojené s vytváraním podmienok pre žiakov na posun do vyššej hladiny geometrického uvažovania. K najdôležitejším cieľom patrí vedieť používať a zdôvodniť polohové a metrické vlastnosti geometrických útvarov pri riešení jednoduchých konštrukčných úloh a úloh v teréne; vedieť rozpoznať a zdôvodniť zhodnosť a podobnosť útvarov, aplikovať zhodné zobrazenia v rovine, určovať miery rovinných (veľkosti, obvody, obsahy) aj priestorových útvarov (povrch, objem) meraním aj výpočtom, rozumieť premenám jednotiek a vedieť ich realizovať; riešiť konštrukčné úlohy, vrátane diskusie o počte riešení v závislosti od polohových a metrických vlastností; rozvíjať priestorovú predstavivosť v závislosti od individuálnych schopností žiakov.

Prezentované ciele je treba chápať v širokom kontexte situácií, ktoré matematické vzdelávanie prináša. Osvojenie si matematického obsahu a matematických praktík je základom pre získavanie osobných dispozícií (napríklad finančná gramotnosť, digitálna gramotnosť, argumentácia, vytrvalosť a pod.) potrebných pri riešení problémov reálneho života.

Matematika je abstraktný predmet, pri vyučovaní ktorého treba citlivo zvažovať rovnováhu medzi inkluzívnymi a individuálnymi prístupmi a didaktické rozhodnutia opierať o odborné poznatky z psychológie, pedagogiky a didaktiky matematiky. Táto rovnováha je obzvlášť dôležitá pri matematickom vzdelávaní žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (žiaci so zdravotným znevýhodnením, žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia, žiaci s nadaním), keď neodborné rozhodnutia môžu viesť k obmedzeniu vzdelávacieho potenciálu žiakov alebo až k ich marginalizácii. Preto za významnú výzvu matematického vzdelávania v základných školách považujeme starostlivosť o všetky skupiny žiakov tak, aby dostali príležitosť rozvíjať sa podľa svojich schopností a možností.

Informatika

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

V súčasnosti je trendom v rozvinutých krajinách zavádzanie informatiky ako povinného predmetu na základnej škole, starostlivé rozlíšenie informatického vzdelávania a rozvoja digitálnej gramotnosti, dôraz na rozvoj informatického myslenia ako nástroja na premýšľanie o riešeníach problémov reálneho sveta informatickými postupmi, a tiež dôsledná implementácia myšlienky *informatiky pre každého žiaka v triede*.

Slovensko v takto vnímanej školskej informatike zastáva jedno z vedúcich postavení¹³. Výrazne však zaostáva v procese efektívnej implementácie svojich vzdelávacích cieľov do školskej praxe. Plánované zmeny sa preto primárne zameriavajú na jasnejšie vymedzenie cieľov školskej informatiky. Vďaka tomu sú dobre čitateľné aj jej úlohy pri budovaní informatických základov digitálnej gramotnosti v každom cykle a na každom stupni vzdelávania.

Koncepcia sa zameriava na systematický rozvoj informatického myslenia a jeho komponentov, predovšetkým algoritmického myslenia, programovania a abstrakcie, dekompozície, analýzy a hodnotenia riešení problémov, a to špirálovitým usporiadaním učiva a vzdelávacích cieľov v jednotlivých cykloch a stupňoch.

Koncepcia tiež presnejšie vymedzuje potenciál informatiky na rozvoj tvorivosti žiakov, ich spolupráce pri učení sa, komunikácie a ďalších kompetencií potrebných pre zvládanie nových výziev spoločnosti. Predpokladá tiež produktívnu previazanosť s rozvojom matematického myslenia a holistickým rozvojom žiakov vo všetkých vzdelávacích oblastiach.

Školská informatika buduje porozumenie základným princípom, pojmom a postupom informatiky. Cieľom tohto vzdelávania na základnej škole je získať poznanie a zručnosti potrebné na skúmanie sveta a riešenie jeho problémov informatickými prostriedkami. Dôraz kladie na *vyjadrenie postupu riešenia*, napr. na program a premýšľanie o jeho vlastnostiach, na vytváranie, analýzu a vykonávanie takýchto vyjadrení, a tiež na reprezentácie údajov a prácu s nimi v rôznych symbolových systémoch. Skúma vlastnosti výpočtových systémov a digitálnych technológií, rozvíja *informatické myslenie žiakov*, s dôrazom na programovanie a algoritmizáciu.

¹³ Napr. tým, že informatiku ako povinný predmet zaviedlo v nižšom sekundárnom vzdelávaní už v roku 2005 a v primárnom vzdelávaní už v roku 2008. Ďalej aj tým, že venuje explicitnú pozornosť programovaniu – a spôsobom, ako ho implementuje – už od primárneho vzdelávania.

Ďalším z jej cieľov je rozvoj kritického prístupu k javom digitálneho prostredia, bezpečnosť a vyššia odolnosť voči jeho možným rizikám, rovnako ako flexibilita pri riešení neznámych situácií.

Navrhnuté zmeny v celom kurikule kladú o. i. aj dôraz na rozvoj digitálnej gramotnosti žiakov vo všetkých vzdelávacích oblastiach, teda rozvoj ich zručností potrebných na:

- bezpečné, primerané a produktívne používanie digitálnych nástrojov,
- bezpečnú prácu s digitálnym obsahom, a tiež
- zmysluplné využívanie ďalších príležitostí digitálneho prostredia na podporu poznávacieho procesu.

Vďaka tejto transformácii získava informatika príležitosť na napĺňanie svojich informatických cieľov, a teda aj efektívne budovanie informatických základov potrebných pre rozvoj digitálnej gramotnosti vo všetkých vzdelávacích oblastiach.

Koncepcia školskej informatiky sa zameriava na systematické vytváranie informatického poznania, jeho gradovanie medzi jednotlivými stupňami a cyklami¹⁴ a jeho využívanie *v prospech každého žiaka základnej školy, bez ohľadu na jeho ďalšie smerovanie a budúcu kariéru.*

Správnou implementáciou predmetu si žiaci rozvíjajú predovšetkým svoje informatické poznanie a zručnosti, spoznávajú však aj nové postupy na poznávanie sveta a riešenie jeho problémov. Školská informatika ponúka príležitosti pre moderné učenie sa objavovaním, samostatne alebo v zmysluplných spoluprákach v rámci triedy, medzi triedami alebo medzi ročníkmi, so širokým priestorom na sebaujadrnenie a tvorbu. Vhodne zvolené didaktické postupy môžu využiť vnútornú motiváciu žiakov, a tiež rozvíjať aj predstavivosť, vytrvalosť, sústredenosť, precíznosť a premýšľanie o nových výzvach. Aktivizujúce formy učenia sa tiež poskytujú priestor pre vytváranie a používanie hmatateľných alebo virtuálnych interaktívnych produktov, rýdzo informatických alebo v rôznych medzipredmetových projektoch.

Presnejšou špecifikáciou vzdelávacích cieľov tiež koncepcia poskytuje pedagógom lepšie možnosti na formatívne hodnotenie a diagnostiku napĺňania vzdelávacích cieľov. Z koncepcie možno očakávať aj efektívne možnosti produktívneho gradovania informatického poznania a zručností cez jednotlivé stupne a cykly vzdelávania.

¹⁴ S cieľom zabrániť javu tzv. „večných začiatočníkov“.

Správnou implementáciou informatického vzdelávania sa tiež zvýši pripravenosť žiakov na učenie sa, na ďalšie štúdium a potenciál uspieť na dynamicky sa meniacom trhu práce, efektívnu výbavu na očakávanie a zvládnutie neočakávaného.

Charakteristika, zameranie a ciele predmetu informatika

Prostredníctvom informatického vzdelávania žiaci získajú informatické myslenie na pochopenie a pretváranie sveta. Informatika je prepojená s matematikou, prírodnými vedami, umením a technikou. Poskytuje pohľad na prírodné, ale aj umelo vytvorené systémy. Žiaci sa učia princípy spracovania informácií a digitálnych technológií a tiež ako tieto poznatky využiť pri programovaní. Na základe týchto vedomostí a znalostí sú pripravení používať digitálne technológie na vytváranie programov, systémov a obsahov. Informatika tiež zabezpečuje digitálnu gramotnosť žiakov, aby boli schopní používať digitálne technológie, aby vedeli vyjadrovať a rozvíjať svoje myšlienky. Cieľom je pripraviť žiakov na budúce uplatnenie v digitálnom svete.

Cieľom predmetu informatika je zabezpečiť, aby všetci žiaci:

- 1** Chápali a používali základné princípy a koncepty informatiky, vrátane abstrakcie, logiky, algoritmov a reprezentácie údajov.
- 2** Vedeli analyzovať problémy z hľadiska digitálnych technológií a mali praktické skúsenosti s tvorbou počítačových programov na riešenie problémov.
- 3** Vedeli analyticky posudzovať a používať digitálne technológie.
- 4** Boli zodpovední, kompetentní, sebavedomí a tvoriví používatelia digitálnych technológií.
- 5** Rozvíjali svoje kompetencie kritického myslenia a tiež sociálne, sebarozvojové a osobnostné kompetencie.

Predmet informatika, ako súčasť vzdelávacej oblasti, vychádza z doterajšej štruktúry piatich tematických celkov. Jeho hlavnou inováciou je priradenie týchto celkov do dvoch línií:

A Informatické myslenie

B Digitálna gramotnosť

Vychádzame zo súčasných opisov týchto línií:

Informatické myslenie (computational thinking podľa ACM¹⁵) označuje efektívne riešenie algoritmických problémov:

- analyzovať, rozkladať (dekompozícia), zovšeobecňovať (abstrakcia)
- logicky uvažovať (matematická logika)
- navrhovať štruktúru a funkcionality
- navrhovať a ladiť algoritmické riešenia
- vyhodnocovať a aplikovať

Digitálna gramotnosť (digital literacy) podľa DigComp (Digital Competence Framework):

- vyhľadávať, získať, ukladať, spravovať a organizovať digitálne údaje, informácie a obsah;
- komunikovať a spolupracovať prostredníctvom digitálnych technológií;
- vytvárať a upravovať digitálny obsah;
- chrániť zariadenia, obsah, osobné údaje a súkromie v digitálnom prostredí;
- riešiť technické problémy.

Každý tematický celok bude rozšírený o informácie, ktoré jeho časti a v akom rozsahu patria do ktorej línie. Globálne ciele týchto dvoch línií sú nasledovné:

A Informatické myslenie: Schopnosť riešiť (informatické) problémy prostriedkami digitálnych technológií s využitím vhodnej analýzy, matematickej logiky, algoritmov, znalosťami reprezentácií dát a zohľadnením obmedzení technológií; schopnosť vyhodnocovať tieto riešenia a aplikovať ich v ďalších situáciách.

B Digitálna gramotnosť: Používanie technológií a najmä ich softvérových nástrojov na spracovanie dát a tvorbu produktov; schopnosť správne a čo najefektívnejšie používať technológie na komunikáciu, spoluprácu, získavanie a zdieľanie informácií; zoznámovať sa s novými technológiami, využívať znalosti o informačnej spoločnosti vrátane rôznych rizík digitálnych technológií.

¹⁵ ACM – Association for Computing Machinery.

Komponenty vyučovacieho predmetu

Informatika, ako súčasť vzdelávacej oblasti, sa skladá z piatich komponentov. Pri každom komponente uvedieme aj logické rozdelenie v dvoch hlavných líniách. Každý komponent bude tieto dve línie (IM – informatické myslenie, DG – digitálna gramotnosť) pokrývať v rôznej miere.

Komponenty a ich časti predmetu informatika:

1 Programovanie (100% IM, 0% DG)

- Charakteristika: Je to základný komponent informatického myslenia, ktorý zoznámí žiakov s procesom algoritmickeho riešenia problémov. Okrem programovania pomocou detského programovacieho jazyka je vhodné aj programovanie robotov v nižších vzdelávacích cykloch.
- Cieľ: Analyzovať problémy logickými úvahami, využívať konštrukcie programovacieho jazyka a príslušných dát na popis riešenia a uvažovať nad správnosťou riešenia; testovať, analyzovať a riešiť chybové stavy/výsledky.
- Časti komponentu:
  - a) analýza problémov a kvality riešení, matematická logika;
  - b) formulácia/zápis riešenia prostriedkami programovacieho jazyka;
  - c) dekompozícia problému na sekvenciu, vetvenie a opakovanie výpočtov;
  - d) využitie premenných a rôznych štruktúr údajov;
  - e) ladenie, testovanie a opravovanie chýb.

2 Digitálny obsah

- Charakteristika: Je to komponent, ktorý patrí najmä do línie digitálnej gramotnosti, keďže žiaci pracujú najmä s editormi rôznych typov.
- Cieľ: Postupne sa zoznámiť s nástrojmi (aplikáciami), ktoré sú zvolené čo najvhodnejšie pre danú vekovú skupinu (cyklus) a umožňujú spracovávať údaje rôznych typov a rôznych štruktúr.
- Časti komponentu:
  - a) nástroje na spracovanie textovej a grafickej informácie (10% IM, 90% DG);
  - b) nástroje na spracovanie multimediálnych dát (10% IM, 90% DG);
  - c) reprezentácie údajov, niektorých dátových štruktúr a nástrojov na ich spracovanie (60% IM, 40% DG);
  - d) princípy kódovania a šifrovania (90% IM, 10% DG).

3 Komunikácia a spolupráca

- Charakteristika: Využitie internetu patrí najmä do línie digitálna gramotnosť.
- Cieľ: Pochopiť silu nástrojov na webe, ktoré umožňujú nielen hľadať informácie, ale aj ich zdieľať a tiež komunikovať a spolupracovať.
- Časti komponentu:
  - a) informácia prístupná na webe, prehliadače (30% IM, 70% DG);
  - b) tvorba zdieľaných dát vo webovej aplikácii (50% IM, 50% DG);
  - c) nástroje na komunikáciu a spoluprácu (10% IM, 90% DG).

4 Technológie (50% IM, 50% DG)

- Charakteristika: Základná terminológia prostriedkov informačných technológií ako aplikácia, súbor, operačný systém, sieť, internet.
- Cieľ: Postupné zoznamovanie sa s komunikáciou v operačnom systéme, s jeho aplikáciami a súbormi.
- Časti komponentu:
  - a) hardvér;
  - b) súbory, aplikácie, účel operačného systému;
  - c) princípy fungovania internetu.

5 Informačná spoločnosť (10% IM, 90% DG)

- Charakteristika: Spoločenské aspekty informatiky, právne a etické vplyvy, bezpečnosť.
- Cieľ: Zoznámiť sa so súčasným stavom informačných technológií vo fungovaní spoločnosti. Dôraz sa kladie na ochranu osobných údajov, legálnosť používania, teda aj rešpektovanie intelektuálneho vlastníctva, a tiež na riziká súvisiace s používaním technológií.
- Časti komponentu:
  - a) informatika v spoločnosti;
  - b) legálne využívanie technológií;
  - c) riziká technológií.

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

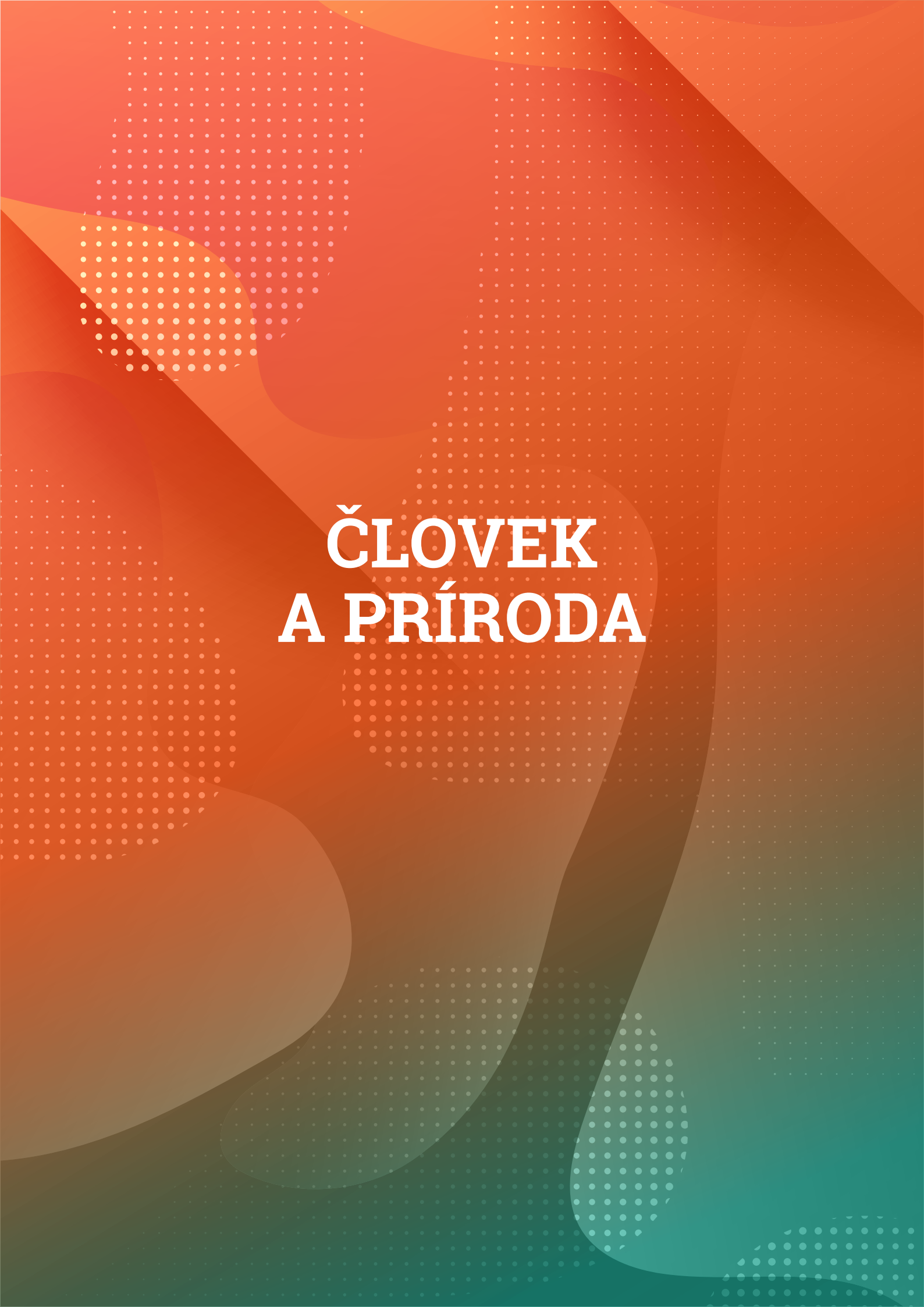
Vzdelávacie ciele v jednotlivých cykloch pokrývajú všetkých päť komponentov, ale idú v špi-
rále, teda do rôznej hĺbky a rôznej náročnosti. Vzdelávacie ciele v cykloch:

Prvý vzdelávací cyklus: Línia informatické myslenie bude v rozsahu minimálne 50 %. V línii
IM sa žiaci zoznamujú hlavne so spôsobom riešenia algoritmických úloh, zatiaľ iba sekvenč-
ných, s propedeutikou na jednoduché cykly a s dôrazom na rozpoznanie správnosti riešenia,
riešiteľnosti úlohy a chybových situácií. Samotné princípy sú zahrnuté hlavne v 3. cykle.
Línia Digitálnej gramotnosti slúži na prvé zoznámenie sa s nástrojmi na textovú a grafickú
informáciu, ich kombinácii pri tvorbe veku a spôsobilostiam primeraných artefaktov, s pou-
žitím vhodných stránok webu a multimediálnych súborov.

Druhý vzdelávací cyklus: Línia informatické myslenie umožní žiakom objaviť prvé mechaniz-
my niektorých z programových konštrukcií, napr. podmienené príkazy, opakovanie a pod-
programy. Na tejto úrovni sa s dátovými údajmi a štruktúrami zoznamujú len pri manipulácii
prostredníctvom vhodných aplikácií. V línii digitálnej gramotnosti sa žiaci zoznamujú s re-
prezentáciami dát a ich spracovaním len pomocou softvérov vhodných pre tento vek, ale aj
spôsobilosti žiakov. Podobne sa zásada primeranosti rešpektuje aj pri orientácii vo využí-
vaní internetu a aplikácií v operačnom systéme. Predpokladáme aj prvé diskusie o rizikách
informačných technológií.

Tretí vzdelávací cyklus: V línii informatické myslenie sa žiaci zoznámia so základnou úrovňou
vyššieho programovacieho jazyka, ktorý bude zahŕňať základné dátové typy, podmienené
príkazy, cykly a pomenované bloky (podprogramy/funkcie). Nástroje (aplikácie) na spraco-
vanie údajov v rôznych reprezentáciách sa nemôžu sústrediť na konkrétneho výrobcu, ale
vysvetľujú sa na principiálnej úrovni. Podobne aj nástroje internetu a operačného systému
sa sústreďujú na princípy fungovania.

Matematika aj informatika sú predmety, ktorých cieľom je rozvíjať kompetencie v oblas-
ti riešenia problémov a rozvíjania kritického myslenia. Oba predmety tvoria prostredie
na osvojenie si takých nástrojov a postupov na riešenie problémov, ktoré majú potenciál
na to, aby žiaci nadobudli pocit životnej spokojnosti, zmysluplnosti, úspešnosti a mali mož-
nosť naplnenia svojich životných potrieb.

ČLOVEK A PŘÍRODA

ČLOVEK A PRÍRODA

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

Pre rozvoj funkčného prírodovedného poznania, ktoré je efektívne využiteľné v praxi, a to v súlade s potrebami fungovania súčasnej spoločnosti, už dávno nie je postačujúce disponovať súborom prírodovedných faktov a definícií. Do popredia sa dostáva potreba vedieť uvažovať v súvislostiach, vedieť selektovať informácie a spracúvať ich do zmysluplných vysvetlení, vedieť usudzovať na základe pozorovaného, zvažovať rôzne možnosti a cez tieto procesy neustále prebudovávať svoje poznanie. Na prírodovednom poznaní je založené zdravie človeka, prírody a celej planéty, technický pokrok a rozvoj, ako aj jeho udržateľnosť. Racionálny vzťah k prírodným fenoménom, problémom klímy, znečisťovania prostredia, využívania zdrojov, technického a medicínskeho pokroku a iných je nahrádzaný emocionálnymi a neorientovanými stretmi medzi členmi spoločnosti ústiacimi do rôznych konzekvencií. Nízka úroveň prírodovednej gramotnosti občanov vedie k šíreniu dezinformácií, devalvácii prírodovedného poznania a v konečnom dôsledku k výraznému zníženiu záujmu o štúdium prírodných, medicínskych a technických vied.

Vzhľadom na uvedené, zmena v prístupe k vzdelávaniu žiakov spočíva v snahe rozvíjať u žiakov spôsoby usudzovania, prostredníctvom ktorých sa vo vede tvorí objektívne poznanie, pričom význam rozvoja tejto spôsobilosti nie je len v rozvoji adekvátneho, primerane stabilného a v praxi využiteľného prírodovedného poznania, ale aj v snahe viesť žiaka k analytickejšej a kritickejšej práci s informáciami, a to nielen v prírodovednej oblasti. Musíme sa vyhnúť tomu, aby sme drahocenný čas v škole strávili výučbou nespočetného množstva neprepojených faktov, ktoré by žiaci mohli nájsť sami alebo ktoré zriedka použijú. Radšej využime čas na odstránenie mylných predstáv a pomôžeme žiakom aplikovať a syntetizovať informácie. Ak to urobíme, je oveľa pravdepodobnejšie, že pomôžeme žiakom stať sa prírodovedne gramotnými občanmi, vrátane tých, ktorí sa stanú novinármi, politikmi a právnikmi so schopnosťami systematicky a racionálne uvažovať, s rešpektom k úlohe platných dôkazov pri rozhodovaní. Je čas povýšiť vedu na jej oprávnené a nevyhnutné miesto v živote, diskurze a rozhodovaní. Dokážeme to aj s pomocou zmeny v spôsoboch prírodovedného vzdelávania.

Základný cieľ prírodovedného vzdelávania, vybudovať prírodovednú gramotnosť žiakov, je odborníkmi na vzdelávanie vnímaný pozitívne už dlhšiu dobu. Zásadnou zmenou je však vnímanie a rozpracovanie jednotlivých prvkov prírodovednej gramotnosti. Je to legalizácia budovania postojov a spôsobilostí popri nadobúdaní bazálnych poznatkov a informácií o prírode a jej poznávaní. Uvedené znamená zásadnú zmenu učenia sa prevažne čítaním textov na učenie

sa činnosťami žiakov, na základe ktorých získajú vlastné skúsenosti, vytvárajú pojmy, ktoré chápu a zmysluplne využívajú. Takto vnímané učenie zabezpečí vytvorenie vhodných postojov k prírode a jej poznávaniu.

Zdôraznená je teda potreba adekvátne sa venovať nielen rozvoju obsahu prírodovedného poznania žiaka, ale aj rozvoju procesov, prostredníctvom ktorých žiak svoje poznanie mení – k rozvoju spôsobilostí vedeckej práce. Žiak tak získava nástroje pre celoživotné vzdelávanie a popritom spoznáva vybrané princípy prírodovedných javov, ale aj procesy systematického a objektívneho skúmania, ktoré sú vlastné vede. Žiaci nadobúdajú presvedčenie o vlastnej kompetentnosti skúmať svet, ktorý ich obklopuje a prispievajú k jeho pozitívnej zmene návrhom a realizáciou riešení v rôznych oblastiach života. Ďalšou významnou zmenou je snaha zladíť obsahy a zámery jednotlivých predmetov prvého a druhého stupňa ZŠ tak, aby spoločné úsilie učiteľov viedlo k funkčným, v bežnom živote využiteľným prírodovedným predstavám.

S uvedenými zmenami vo vzdelávacích procesoch VO Človek a príroda je nevyhnutné zmeniť aj organizačné a materiálne podmienky vyučovania, ktoré zabezpečia bezpečné prostredie a vysokú motiváciu žiakov i učiteľov pre vzdelávanie.

Zásadné zmeny, ku ktorým má reforma prírodovedného kurikula prispieť sú:

- zmena vzťahu žiakov k prírodovednému vzdelávaniu;
- rozvoj prírodovednej gramotnosti u väčšiny žiakov;
- podchytenie rizikových skupín žiakov pre budovanie základov prírodovednej gramotnosti;
- vytváranie možností pre angažovanie sa motivovaných žiakov;
- zásadné zlepšenie materiálnych a organizačných podmienok vyučovania prírodovedných predmetov;
- zlepšenie nadväznosti, prepojenosti a rozvoja prírodovedných konceptov horizontálne (naprieč prírodovednými predmetmi) i vertikálne (v jednotlivých cykloch);
- zvýšenie záujmu a motivácie žiakov, keďže učenie sa bude mať predovšetkým činnostný indukčný charakter. Dôsledkom nebude len porozumenie skúmaným javom, ale aj aplikácia poznaneého do rôznych pre žiaka relevantných oblastí;
- rozvoj spôsobilostí, ktoré umožnia žiakom systematicky a objektívne skúmať okolité (prírodovedný) svet. Žiaci budú vnímať výsledky svojej učebnej činnosti ako dôveryhodný zdroj informácií.

Charakteristika, zameranie a ciele vzdelávacej oblasti

Vzdelávacia oblasť *Človek a príroda* je dôležitou a nezastupiteľnou oblasťou všeobecného vzdelania. Kým jazyková a digitálna pripravenosť je nevyhnutnosťou pre život v modernej európskej spoločnosti, vzdelávacia oblasť Človek a príroda zabezpečuje pripravenosť mladej generácie riešiť esenciálne a existenčné otázky súčasnosti a budúcnosti. Sú to otázky týkajúce sa procesov zabezpečenia výživy ľudstva pri narastajúcom počte ľudí na planéte, zabezpečenia zdravia skúšaného individuálnymi i pandemickými ochoreniami, klimatických zmien, udržateľného využívania zdrojov materiálov a energií, neustáleho zlepšovania technológií zabezpečujúcich kvalitu života človeka a pod.

Úloha jednotlivca v uvedených procesoch je viacnásobná: vystupuje ako konzument, ktorý sa svojím správaním podieľa na daných procesoch, ako občan zúčastňujúci sa na demokratických rozhodnutiach budúceho vývoja, ktoré nie sú celkom predvídateľné a tiež ako profesionál špecialista participujúci na uvedených procesoch vo svojom budúcom povolaní.

Napriek dôležitosti úlohy vzdelávacej oblasti Človek a príroda vo vzdelávaní je dlhodobo zaznamenávaná nepopularita prírodovedných predmetov či znižovanie úrovne vedeckého kapitálu¹⁶, prepád prírodovednej gramotnosti slovenských žiakov v medzinárodných meraniach PISA¹⁷, ako aj nezáujem a rozklad tradičného prírodovedného vzdelávania v celoeurópskom rozmere¹⁸.

Perspektívnym riešením sa javí spojenie prírodovedného vzdelávania so štúdiom a poznávaním reálnych javov a procesov, ktoré má mať dominantne činnostný a induktívny charakter.

Vzdelávacia oblasť Človek a príroda je konzistentnou súčasťou kurikula, so zameraním na rozvíjanie a budovanie prírodovednej gramotnosti¹⁹ žiakov. To umožní zmysluplnú aplikáciu všeobecných cieľov novo koncipovaného všeobecného vzdelávania žiakov do konkrétnych vyučovacích predmetov, činností učiteľov a konkrétnych vzdelávacích aktivít žiakov.

¹⁶ DeWITT, J., ARCHER, L., MAU, A. (2016). Dimensions of science capital: exploring its potential for understanding students' science participation. *International Journal of Science Education*, 38(16), s. 2431-2449. 10.1080/09500693.2016.1248520

¹⁷ MIKLOVIČOVÁ, J., VALOVIČ, J. (2019). Národná správa PISA 2018. https://www.nucem.sk/dl/4636/Narodna_sprava_PISA_2018.pdf

¹⁸ ROCARD, M. et al. (2007). *Science Education Now: A Renewed Pedagogy for the Future of Europa*. Brusel: European Commission.

¹⁹ https://read.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2018-assessment-and-analytical-framework_f30da688-en#page4

Zásadné zmeny, ku ktorým má reforma prírodovedného kurikula prispieť, sú:

- zmena vzťahu k prírodovednému vzdelávaniu,
- rozvoj prírodovednej gramotnosti u väčšiny žiakov,
- podchytenie rizikových skupín žiakov pre budovanie základov prírodovednej gramotnosti,
- vytváranie možností pre angažovanie sa motivovaných žiakov, a to v záujme zlepšovania vlastných výsledkov prírodovedného vzdelávania i výsledkov učiacej sa komunity žiakov.

Ciele vzdelávacej oblasti je možné bližšie špecifikovať nasledovne:

- 1** Žiaci **disponujú rozvinutými prírodovednými predstavami** o vybraných prírodných javoch a procesoch.
- 2** Žiaci dokážu objektívne a samostatne/v skupinách spoznávať životné prostredie a zmeny, ktoré sa v ňom dejú, s dôrazom na identifikáciu súvislostí.
- 3** Žiaci **disponujú spôsobilosťami vedeckej práce**. Navrhujú jednoduché postupy objektívneho a systematického skúmania okolitého sveta, v rámci ktorého identifikujú neznáme (výskumné) otázky, dokážu k výskumnej otázke vysloviť predpoklady a primerane ich zdôvodniť na základe predchádzajúceho poznania. Vedia navrhnutý postup skúmania zrealizovať, zaznamenať údaje a sformulovať záver. Vhodne využívajú relevantný matematický aparát a dostupné technológie.
- 4** Žiaci **diskutujú o vybraných prírodných javoch, procesoch a objektoch, argumentujú a vplyvom argumentácie menia a rozvíjajú svoje predstavy a vysvetlenia**.
- 5** Žiaci vyhľadávajú chýbajúce informácie v rôznych informačných zdrojoch, pričom zvažujú ich dôveryhodnosť. Žiaci vnímajú výsledky svojej učebnej činnosti ako dôveryhodný zdroj informácií.
- 6** V rámci komunikácie žiaci získavajú, ukladajú a následne **komunikujú spracované údaje** usporiadané do rôznych systematizovaných (digitálnych) súborov (tabuľky, grafy, schémy a pod.).
- 7** Žiaci **disponujú predstavami o vedeckých postupoch**. Chápu, že veda tvorí poznanie, pričom vysvetlenia, teórie a modely vyjadrujú porozumenie, ktoré najlepšie korešponduje s výsledkami skúmania známymi v danom čase.

- 8 Žiaci **chápu význam výsledkov vedeckého skúmania pre každodenný život** a zároveň dokážu identifikovať niektoré etické, sociálne, ekologické, environmentálne, ekonomické a politické dôsledky vedeckého výskumu.
- 9 Žiaci **dokážu aplikovať nadobudnuté prírodovedné poznanie** pri riešení technických a konštrukčných výziev. Zároveň dokážu v procese prírodovedného poznávania používať vhodné technické zariadenia.
- 10 Žiaci sa **aktívne zapájajú do identifikácie a riešenia environmentálnych problémov** a ochrany prírody. Identifikujú regionálne i globálne problémy a témy rôzneho charakteru, vedia ich reflektovať a adekvátne sa k nim vyjadriť. Uvedomujú si, že svojou činnosťou môžu ovplyvňovať jednotlivé zložky životného prostredia i seba samého.
- 11 Žiaci **zodpovedne pristupujú k vlastnému (fyzickému aj emocionálnemu) zdraviu** a zdraviu ostatných, k živej i neživej prírode a životnému prostrediu. Aktívne dbajú o ochranu životného prostredia a prírody prostredníctvom vedomého zodpovedného rozhodovania sa z pohľadu konzumenta a člena spoločnosti. Dokážu prevziať zodpovednosť za svoje správanie v spoločnosti a smerom k životnému prostrediu na individuálnej a kolektívnej úrovni.

Komponenty vzdelávacej oblasti

Pri tvorbe komponentov vzdelávacej oblasti Človek a príroda prechádzame od vymedzovania „základného učiva“ v podobe zoznamov dôležitých prírodovedných pojmov ku komplexnému poňatiu obsahu prírodovedného vzdelávania, vyplývajúceho zo základného cieľa, ktorým je rozvoj prírodovednej gramotnosti. Vzdelávacia oblasť je tvorená troma komponentmi:

- I. prírodovednými stratégiami a postupmi / spôsobilosťami vedeckej práce
- II. postojmi k prírode a jej poznávaniu
- III. základnými prírodovednými pojmi (rozvoj prírodovedných konceptov)

Prírodovedné stratégie a postupy/spôsobilosti vedeckej práce

Okrem dôkladného pochopenia základných javov a súvislostí v prírode je mimoriadne dôležitým komponentom získanie vlastných skúseností realizáciou stratégií a postupov v prírodovednej oblasti. Tie človek využíva pre uspokojovanie svojich potrieb, zahŕňajúc v čoraz väčšej miere aj činnosti vytvárajúce harmonický vzťah človeka s prírodou. V tomto komponente dominujú

poznávacie činnosti žiakov, ktoré nachádzajú svoje vzory v mechanizmoch vedeckého poznávania. Samozrejme nie je cieľom, aby sa všetci žiaci stali vedcami, ale aby si osvojili prvky poznávania dominujúce v prírodných vedách, reflektujúc vlastné poznávacie činnosti. Okrem špecifických stratégií a postupov jednotlivých prírodovedných disciplín (fyzikálne, chemické, biologické a geologické výskumné postupy) existujú spoločné stratégie a postupy v poznávacej činnosti jednotlivých prírodovedných disciplín. Realizácia vyučovania ako poznávacej činnosti žiakov vedie k budovaniu spôsobilostí, ktoré nazývame **spôsobilosti vedeckej práce**. V súlade s ich nomenklatúrou používanou v zahraničí, ale aj u nás²⁰, v kurikulumných dokumentoch rozlišujeme z pragmatických dôvodov nasledovné členenie spôsobilostí vedeckej práce:

- pozorovať,
- vyvodzovať (usudzovať),
- dávať do súvislosti objekty a javy vzdialené v priestore a čase,
- predpokladať,
- klasifikovať,
- merať,
- interpretovať dáta (empirické údaje),
- kontrolovať premenné,
- operacionalizovať premenné,
- formulovať hypotézy,
- experimentovať (navrhnuť experiment),
- konštruovať tabuľky a grafy,
- opisovať vzťahy medzi premennými,
- tvoriť závery a zovšeobecnenia (modely a teórie).

Okrem vyššie uvedených spôsobilostí vyplývajúcich zo spoločných zákonitostí vedeckého poznávania, vzdelávanie v prírodovedných predmetoch v základnej škole vytvára priestor na rozvíjanie univerzálnejších, tzv. mäkkých zručností (soft skills), ktoré zároveň rozvíjajú predstavy o povahe vedy a vedeckého skúmania:

- tímovej spolupráce;
- komunikačných a prezentačných spôsobilostí;
- spôsobilosti písomnej (vedeckej) komunikácie;
- argumentačnej spôsobilosti;
- kritického vyhodnocovania a prijímania informácií;
- rozvíjania tvorivého (divergentného) myslenia.

²⁰ HELD, L. et al. (2011). Výskumne ladená koncepcia prírodovedného vzdelávania. Trnava: TIPPY.

Postoje k prírode a jej poznávaniu

Druhý komponent, ktorý považujeme v prírodovednom vzdelávaní základnej školy za legitímny a podstatný, zasahuje postojovú sféru osobnosti žiaka v sociálnej oblasti, v oblasti sebarozvoja, osobnostného rastu, poznávania podstaty vedy a vedeckého skúmania. Vo vyučovaní dominujú aktivity vedúce k zmysluplnému osvojovaniu základných prírodovedných pojmov prepojených do myšlienok, ktorými je žiak, budúci občan, vybavený pre orientáciu v globálnych i lokálnych kontextoch súčasnosti i budúcnosti. Uvedomuje si, že svojou činnosťou môže ovplyvňovať jednotlivé zložky prírodného, resp. životného prostredia. Snaží sa orientovať v množstve informácií, ktoré sú dnes bezprostredne dostupné a využívať ich v argumentácii. Skúsenosti z vlastnej poznávacej činnosti, reflektujúce dominantné postupy vedeckého poznávania, vybavujú žiaka postupmi kritického vnímania informácií, chápaním zmien a postupným zdokonaľovaním prírodovedných pojmov a teórií, ako aj predpokladmi pre vnímanie úplne nového, dnes ešte neznámeho poznania. Týka sa to aj poznatkov a informácií, ktoré sú s ohľadom na aktuálnu úroveň psychických možností žiaka základnej školy alebo rozsah základného vzdelania preňho zatiaľ nedostupné.

Tento komponent sa týka postojov k prírode a životnému prostrediu ako takému. Dominuje aktívny a angažovaný prístup k prírodným zdrojom, ochrane životného prostredia, klímy a zdravia človeka.

Základné prírodovedné pojmy, ich vymedzenie a koordinácia

Legitimizácia viacerých komponentov obsahu prírodovedného vzdelávania rozširuje „základné učivo“ o prírodovedné činnosti, ktorým doteraz nebola venovaná v našich základných školách náležitá pozornosť. Sú to predovšetkým skúsenosti žiakov s reáliami, reálne pozorovania a experimenty, skúsenosti žiakov s plánovaním vlastného pozorovania a experimentu podľa zadanej štruktúry alebo bez nej, príklady a projekty riešenia akútnych lokálnych a globálnych environmentálnych problémov a iné. Uvedené činnosti sú nevyhnutnou podmienkou prechodu od memorovania poznatkov a informácií k spôsobilosti žiakov ich aplikovať či hodnotiť. Súčasne sa dá očakávať zlepšenie vzťahu žiakov k prírodovednému vzdelávaniu ako postojovej zložky prírodovednej gramotnosti.

Reálne zavedenie viacerých komponentov do prírodovedného vzdelávania súčasne redukuje priestor na rozsah pojmov, ktoré si žiaci tvoria počas školskej dochádzky v základnej škole. Je preto nevyhnutné nastaviť mechanizmy či mantinely pre výber prírodovedných pojmov. Aby sa odborné pojmy neopakovali v rozličných predmetoch bez pridanej hodnoty lepšieho pochopenia a rozvinutia, v predloženej koncepcii prírodovedného kurikula pre základnú školu považujeme za koordinačný nástroj vytýčenie nosných myšlienok prírodovedného vzdelávania (tzv. Big ideas), ako ich poznáme z viacerých zahraničných kurikulárnych dokumentov.

Pre potreby aktuálnej reformy vzdelávania sme použili nosné myšlienky tak, ako ich vytýčila skupina európskych odborníkov v nedávnom období^{21, 22}, a ktorá predložila Európskemu parlamentu analýzu chabého stavu prírodovedného vzdelávania už v roku 2007²³.

Ide o nasledovných 10 kľúčových nosných myšlienkach:

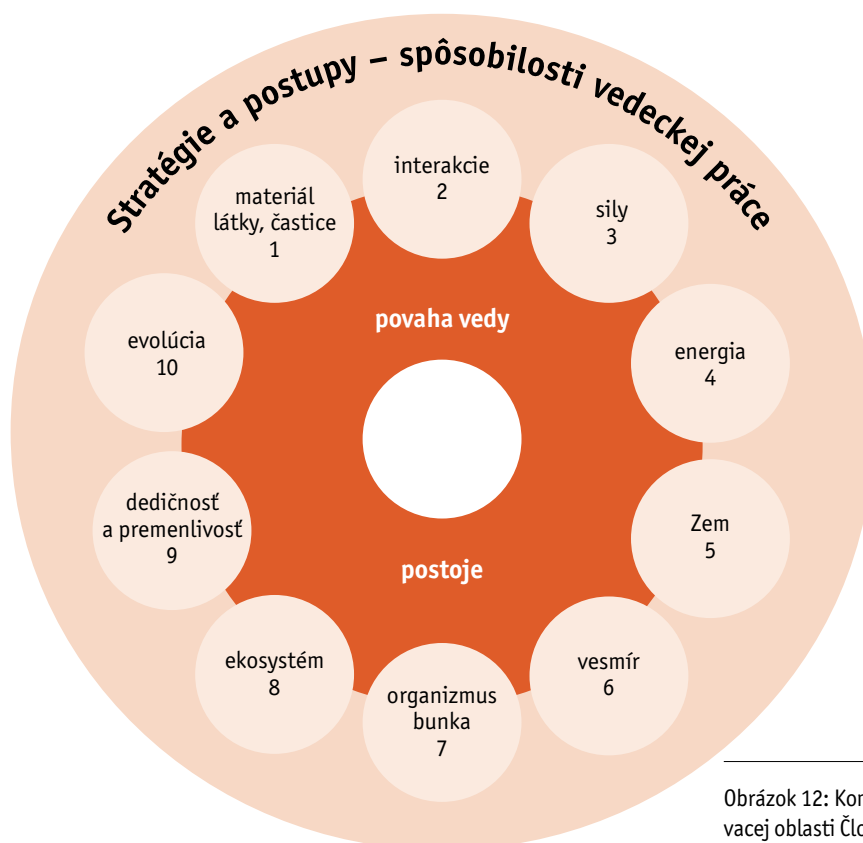
- 1** Všetky látky (materiály) vo vesmíre sú tvorené malými časticami (materiál, látky, častice).
- 2** Telesá môžu ovplyvňovať iné telesá na diaľku (interakcie).
- 3** Zmeny v akejkoľvek systéme sú spôsobené silou (sily).
- 4** Celkové množstvo energie vo vesmíre je vždy rovnaké, ale energia môže byť transformovaná, ak sa podmienky zmenia alebo ak zmenu vyvolajú (energia).
- 5** Zloženie Zeme, jednotlivé sféry Zeme a v nich prebiehajúce procesy tvarujú jej povrch a následne ovplyvňujú klímu (zem).
- 6** Slnecná sústava je len veľmi malou súčasťou jednej z miliónov galaxií vo vesmíre (vesmír).
- 7** Základná stavebná a funkčná jednotka živých organizmov je bunka (organizmus, bunka).
- 8** Organizmy potrebujú energiu a látky, o ktoré súťažia s inými organizmami (ekosystém).
- 9** Genetická informácia sa prenáša z jednej generácie organizmov na ďalšiu (dedičnosť a premenlivosť).
- 10** Rôznorodosť organizmov, ich prežitie a vyhynutie je výsledkom evolúcie (evolúcia).

²¹ HARLEN, W. (ed.) (2010). Principles and big ideas of science education [online]. Herts: Association for Science Education.

²² HARLEN, W. (ed.) (2015). Working with Big Ideas of Science Education. [online]. Science Education Programme of IAP: Trieste.

²³ ROCARD, M. et al. (2007). Science Education Now: A Renewed Pedagogy for the Future of Europa. Brusel: European Commission.

Uvedené tézy síce nie sú rozsahom nesúcich informácií rovnocenné, ale sú dobrým kompasom pre koordináciu jednotlivých prírodovedných predmetov a výber konkrétnych prírodovedných pojmov a ich štruktúr, ktoré sa konkretizujú v štandardoch (Obrázok 12).

Obrázok 12: Komponenty vzdelávacej oblasti Človek a príroda

Uvedené komponenty si vyžadujú vhodné materiálne vybavenie, a tiež organizačné formy vyučovania, ktoré musia rešpektovať prácu žiakov v malých skupinách, s príslušným technickým zázemím a bezpečným prostredím.

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

Rozvoj prírodovednej gramotnosti žiaka má viac zložiek. Okrem rozvoja samotných prírodovedných predstáv (konceptov) žiakov je potrebné sa súčasne venovať aj rozvoju procesuálnej stránky prírodovedného poznávania (činnosti – nevyhnutná podmienka pre budovanie spôsobilostí vedeckej práce) tak, aby žiak spoznal a vedel využívať elementárne systematické postupy a stratégie, nadobudol a rozvíjal svoje postoje k prírode a životnému prostrediu, rozvinul si základnú predstavu o povahe vedy a systematickom skúmaní, mohol uvedené uplatňovať v každodennom živote a v prospech spoločnosti smerujúcej k porozumeniu okolitého prírodného sveta. Ciele jednotlivých vzdelávacích cyklov špecifikujeme v troch oblastiach prírodovednej gramotnosti (tu nazývaných komponenty, Obrázok 12). Ich vymedzenie je potrebné chápať v tomto dokumente rámcovo.

Ciele v oblasti prírodovedných stratégií a postupov/spôsobilostí vedeckej práce

Prvý a druhý vzdelávací cyklus je zameraný na rozvoj a modifikáciu predstáv o vybraných prírodných javoch a objektoch, a to prostredníctvom jednoduchších foriem skúmania – pozorovaním, usudzovaním, triedením či meraním. Žiaci sa učia formulovať predpoklady na základe svojich predchádzajúcich skúseností. Sú vedení k systematickému získavaniu údajov, ich usporadúvaniu, tvorbe a prezentovaniu záverov.

V treťom vzdelávacom cykle sa vyššie uvedené spôsobilosti vedeckej práce zdokonaľujú a pozornosť sa ďalej venuje rozvoju experimentálnej činnosti v zmysle plánovania a realizácie výskumnej činnosti, vrátane formulovania hypotéz a s tým spojeného identifikovania a operacionalizácie premenných, spôsobilosti systematicky usporiadať a vyjadrovať získané údaje (konštruovanie tabuliek a grafov), interpretácii získaných údajov, tvorbe záverov až zovšeobecnení, vrátane tvorby mentálnych modelov a teórií o skúmaných javoch.

Počas všetkých troch cyklov sa vzdelávacie situácie pripravujú tak, aby vytvárali priestor pre rozvoj tzv. mäkkých zručností, t. j. tímovej práce, komunikačných spôsobilostí, rozvoj divergentného myslenia či argumentácie, ako súčasť rozvoja predstavy o povahe vedy a vedeckého skúmania.

Ciele v oblasti rozvoja postojov k prírode a jej poznávaniu

Rozvoj postojovej zložky prírodovednej gramotnosti predstavuje orientovanie žiakov na lokálne i globálne kontexty týkajúce sa prírody a procesov poznávania.

V prvom vzdelávacom cykle sú žiaci pri skúmaní prírody usmerňovaní k tomu, že je dôležité klásť (si) otázky a mať snahu hľadať vhodné spôsoby, ako sa dopracovať k odpovediam. V rámci riešenia vybraných prírodovedných otázok sú žiaci vedení k spolupráci na riešení parciálnych úloh, pričom aplikujú mäkké zručnosti tak, aby si nakoniec uvedomili, že komunikácia a spolupráca môžu smerovať k zaujímavejším riešeniam, k väčšiemu množstvu objavov a/alebo k efektívnejšej práci. Žiaci sú povzbudzovaní k osobnej angažovanosti a zodpovednosti za svoje lokálne prostredie (napr. tvorba odpadu, zodpovedná participácia na rozhodnutiach v školskom kolektíve a pod.). Žiaci zisťujú, že vysvetlenia skúmaných javov môžu vytvárať prostredníctvom systematického skúmania alebo používania údajov z iných zdrojov informácií. Hodnovernosť formulovaného vysvetlenia závisí od charakteru údajov a spôsobu, akým boli zozbierané. Žiaci prepájajú svoje zistenia s ich zodpovedným, udržateľným, praktickým a technologickým využitím.

V druhom vzdelávacom cykle sú žiaci vedení k reflektovaniu poznávacieho procesu, ktorý hľadá príčiny a vysvetlenia pozorovaných javov a ktorého vysvetlenia musia byť podložené relevantnými údajmi. Žiaci sú postupne vedení k jednoduchej analýze identifikovaného problému,

s cieľom uvažovať o jeho možnej príčine a pokúšajú sa navrhovať čiastkové riešenia, ktoré majú snahu primerane zdôvodňovať. Zisťujú, že pri riešení technických problémov je potrebné využívať nadobudnuté prírodovedné poznanie. Zároveň zisťujú, že pri samotnom technickom riešení sa objavujú rôzne problémy, ktoré vyžadujú návrh postupu, ktorý nie je len funkčný, ale aj efektívny. Žiaci zvažujú využívanie takých prírodných materiálov, ktoré sú v blízkej dobe vyčerpatelne alebo môžu produkovať látky, ktoré sú pre okolité prostredie škodlivé.

V treťom vzdelávacom cykle žiaci reflektujú proces skúmania, ktorý má byť objektívny (sú kontrolované premenné, proces je zdokumentovaný a opakovateľný). Uvedomujú si divergentnosť v poznávacom procese, t. j. testujú sa rôzne hypotézy používaním rôznych výskumných metód, hľadaním vzorov a korelácií, vytváraním modelov a pod. Žiaci sú vedení k navrhovaniu a zvažovaniu rôznych alternatívnych postupov riešenia otázok a problémov, pričom posudzujú efektívnosť alternatívnych riešení a zvažujú aj potenciálne problémy pri ich praktickej realizácii. Vzdelávacie situácie ich upozorňujú na to, že aktuálne poznanie sa môže meniť, ak novo získané údaje vyvracajú doterajšie vysvetlenia. Musí sa poukazovať na prepojenie výskumu, technológií a technických riešení pri tvorbe nových materiálov a riešení. Uvedomujú si však, že technologický rozvoj prináša pozitívne aj negatívne dôsledky, čo má ústiť aj do ich osobnej zaangažovanosti pri kritickom posudzovaní lokálnych aj globálnych kontextov.

Ciele v obsahovej oblasti rozvoja základných prírodovedných pojmov (prírodovedných konceptov)

Cieľom tejto oblasti je postupný rozvoj a modifikácia žiackych prírodovedných predstáv (prekonceptov) tak, aby sa najskôr vytvárali predstavy v konkrétnom kontexte. Poznávací proces je v prvom cykle zameraný na opis objektov a priebeh javov. Následne, vo vyšších stupňoch vzdelávania, sú žiaci vedení k identifikovaniu súvislostí, resp. vytváraniu všeobecnejších predstáv, ktoré majú charakter vysvetlenia, sú menej závislé od konkrétneho kontextu a nadobúdajú abstraktnú povahu.

V prvom vzdelávacom cykle žiaci skúmajú pozorovateľné makroskopické vlastnosti a zmeny javov a materiálov (látok), ktoré ich obklopujú. Zisťujú, že látky zaberajú priestor a majú hmotnosť (Materiál, látky, častice)²⁴. Získavajú prvé systematické skúsenosti s javmi spojenými s magnetizmom, gravitáciou, elektrinou, svetlom a zvukom (Interakcie), s dôsledkami spôsobenými pôsobením sily (Sily) a energie (Energia). Žiaci sa oboznamujú s jednotlivými sférami Zeme (plynový, vodný, pôdny, horninový, živý obal Zeme), ich pozorovateľnými prienikmi, interakciami a zmenami, ktoré v nich prebiehajú (Zem). Pozorujú vesmírne telesá, napr. Slnko

²⁴ Odkazy v zátvorkách sa vzťahujú na regulujúcu všeobecnú komplexnú myšlienku predstavenú v časti Základné prírodovedné pojmy, ich vymedzenie a koordináciu tohto textu.

a Mesiac, a zaznamenávajú zmeny a zákonitosti v ich pozícii na oblohe (Vesmír). Žiaci najprv identifikujú odlišnosti medzi rôznorodými živými a neživými zložkami prírody (Organizmus, bunka) a sledujú kolobeh látok a tok energie cez tieto zložky. Žiaci spoznávajú vplyv svojich rozhodnutí na prírodu a životné prostredie v ich okolí (Ekosystém). Ich pozornosť je upriamená na pozorovanie podobností a rozdielností rodičov a ich potomkov (Dedičnosť a premenlivosť), ako aj na druhovú pestrosť súčasných i vyhynutých organizmov (Evolúcia).

V druhom vzdelávacom cykle sa upriamuje pozornosť žiakov na zmeny, ktoré môžu, ale nemusia nastať v materiáloch (látkach) vplyvom určitých faktorov (napr. ich vzájomná interakcia, zmena tlaku, teploty a pod.) (Materiál, látky, častice). Prehľbuje sa skúmanie interakcií a ich dôsledkov spojených so svetlom a zvukom (Interakcie), pohybom telies (Sily), charakterom, prenosom a transformáciou energie (Energia). Žiaci skúmajú faktory tvoriace a ovplyvňujúce počasie, podnebné pásma a klímu. Pozorujú rôznorodosť hornín a minerálov, všímajú si zmeny, ktorými prechádzajú a dôsledky týchto zmien analyzujú (Zem). Poznávanie vesmíru sa rozširuje a prehľbuje o identifikovanie ďalších zákonitostí o pohybe telies na oblohe a modelovaní nepriamo pozorovateľných javov a telies, ako aj ich dôsledkov na život (Vesmír). Žiaci identifikujú nevyhnutné a rôznorodé podmienky pre existenciu živých organizmov, ich znaky a vlastnosti, ako aj ďalšie prejavy života (Organizmus, bunka). Skúmajú vzájomné vzťahy medzi organizmami, organizmom a prostredím, medzi správaním jednotlivca, spoločnosti a zdravím človeka, kvalitou životného prostredia či zmenou klímy (Ekosystém). Oboznamujú sa s odovzdávaním znakov z rodičov na potomkov (Dedičnosť a premenlivosť), špecifikami druhej príslušnosti i rozmanitosťou a významom tejto rozmanitosti pre život človeka (Evolúcia).

V treťom vzdelávacom cykle žiaci skúmajú rôzne materiály (látky) a prichádzajú k zisteniu o ich časticovom zložení. Oboznamujú sa s charakterom a vlastnosťami týchto častíc, skúmajú ich interakcie a dôsledky interakcií (Materiál, látky, častice). V interdisciplinárnom kontexte prehľbujú a kvantifikujú vybrané vlastnosti javov súvisiacich so zvukom, svetlom, magnetickým pôsobením, elektrickým prúdom či gravitačnou silou (Interakcie) a skúmajú ďalšie faktory charakterizujúce pohyb (Sily). Javy (a problémy) spojené s rôznymi formami energie a ich transformácie sa prehľbujú a prepájajú s časticovou teóriou (Energia). Žiaci poznávajú rôzne procesy, napr. horotvorné, v kontexte fyzikálno-chemických javov. Identifikujú príčiny a dôsledky prirodzených i nežiaducich, ľuďmi zapríčinených zmien na Zemi (Zem) a poznávajú možnosti, ako týmto nepriaznivým zmenám predchádzať. Získavajú informácie o charaktere, pohybe a zložení rôznych vesmírnych telies (Vesmír). Identifikujú bunku ako základnú stavebnú a funkčnú jednotku živých organizmov a oboznamujú sa s princípmi fungovania živého organizmu na rôznych úrovniach (bunky, tkanivá, pletivá, orgány a pod.) (Organizmus, bunka). Skúmajú vzťahy v ekosystémoch, ako aj procesy, ktoré v nich prebiehajú a zabezpečujú kolobeh látok a tok energie (Ekosystém). Oboznamujú sa s princípmi odovzdávania genetickej

informácie na bunkovej a molekulovej úrovni (Dedičnosť a premenlivosť), princípmi prírodného a pohlavného výberu a adaptácie organizmov (Evolúcia).

Počas všetkých troch cyklov sa vzdelávacie situácie pripravujú tak, aby vytvorili priestor pre rozvoj logických operácií, napr. analýzu celku, syntézu častí celku, porozumenie informačne zovretému textu (grafy, tabuľky, vzorce), porozumenie procesu opísaného algoritmom, rozpoznanie kauzálnej nepresnosti a chyby, divergentnému mysleniu, organizovaniu súborov údajov, hľadaniu stratégií riešenia, zostavovaniu logických máp a modelov celku, hľadaniu analógií problému.

ČLOVEK A SPOLOČNOST'

ČLOVEK A SPOLOČNOSŤ

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

Hlavnou myšlienkou zmeny vo vzdelávacej oblasti je **posilnenie jej významu** v kontexte vzdelávacích programov. Vzdelávacia oblasť si zaslúži súdržnosť a vzájomnú koordinovanosť tak na horizontálnej, ako aj na vertikálnej úrovni. Jej poslaním je produktívne a zmysluplne prepojiť spoločenskovedné obsahy teraz samostatných predmetov tak, aby spolu tvorili silnú zostavu. Zastrešením pod spoločný celok sa zmierni aj marginalizácia hodnotovo-výchovných zložiek vzdelávania, ktoré zastrešuje vzdelávacia oblasť Človek a hodnoty.

Žiakom je tak možné odovzdať jasný odkaz, že **sociálno-humanitné poznanie nemá hrať v súčasnom, na techniku a vedu orientovanom svete, druhé husle.**

Vytvorené kategórie **PRIESTOR, ČAS, ČLOVEK, SPOLOČNOSŤ** tak budú tvoriť „gramatické kategórie“ vzdelávacej oblasti. Následne z nich môžeme oveľa premyslenejšie vyberať a formulovať štruktúru učebných cieľov, vymedzovať a následne kognitívne odstupňovať podstatné prvky učebného obsahu a učebné požiadavky, aranžovať učebné metódy a inscenovať učebné situácie.

V prípade vertikálnej úrovne je potrebné vnímať **súvislosť obsahov medzi jednotlivými stupňami**. Za súčasných okolností druhý stupeň nenadväzuje na spoločenskovedné učivo prvého stupňa, prípadne ho nerozvíja alebo ignoruje.

Z pohľadu primárneho vzdelávania budú „opravené“ mnohé nedostatky spoločenskovedného poznávania, o ktorých dávno vieme, no zmenu sme stále nerealizovali. V prvom rade je potrebné hneď od prvého ročníka vymedziť tejto oblasti samostatný priestor, ktorý si nebude musieť vo svoj neprospech deliť s poznaním prírodovedného charakteru. Tento nerovnovážny pomer spoločenskovedného a prírodovedného poznania nie je prospešný. Na druhej strane dvojakoť vyvoláva dojem nevážnosti a nejednoznačnosti súčasnej prvouky v očiach detí, učiteľov aj rodičov. V prípade vlastivedy je naším cieľom zatraktívniť tento predmet po obsahovej aj metodicko-didaktickej stránke: priblížiť ho viac nielen súčasným požiadavkám na prácu so žiakmi, ale obohatiť o témy, pri ktorých nie je možné sa naďalej tváriť, že sa prvého stupňa

netýkajú. Mnohé prierezové témy, ktoré sa prioritne rozvíjajú v iných vzdelávacích oblastiach, budú zdôraznené aj tu (finančná gramotnosť, mediálna gramotnosť, environmentálne témy). Tiež je potrebné garantovať rovnaké zastúpenie historickej zložky v porovnaní s geografickou, pretože sa učiteľova práca neraz redukuje na sumár odovzdaných faktov, čo nie je zámerom dejepisného poznávania v tomto veku.

V prvých dvoch cykloch hovoríme o jednom vyučovacom predmete, výlučne so spoločensko-vedným zameraním. V treťom vzdelávacom cykle je možné ponechať samostatné vyučovacie predmety, avšak vymedzením kľúčových kategórií sa ponúka aj verzia tematicky orientovaného vyučovania. Okolo týchto kategórií má oscilovať prezentovaný obsah tak, aby v sebe kombinoval tradičné témy kurikula obohatené o aktuálne problémy (environmentálne témy, udržateľnosť životného štýlu, svet reklamy a médií a pod.), vrátane ich eticko-morálnej reflexie.

Predmety, ktoré boli zoskupené vo vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty, sa tak symbolicky vracajú do stredu záujmu školskej výchovy, čím vzniká príležitosť nahliadať na mnohé, už existujúce témy kurikula aj z tejto hodnotovej perspektívy. Takto sa koncipuje zámer formovať aktívneho občana, ktorý nielen pozná, ale aj porovnáva, hodnotí, navrhuje riešenia, prípadne aj koná.

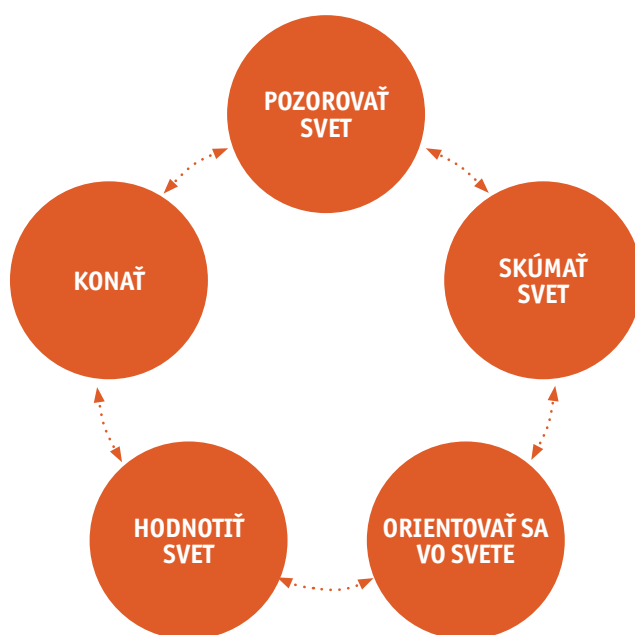

Takto vystavaná vzdelávacia oblasť vytvára predpoklad výučby, v ktorej budú mať učitelia priestor pomáhať žiakom a **nastaviť výučbu nielen na zapamätávanie významov, ale najmä na porozumenie im a odhalenie ich vzťahu k životu**, čo je jeden z predpokladov rozvíjania ich vlastného myslenia.

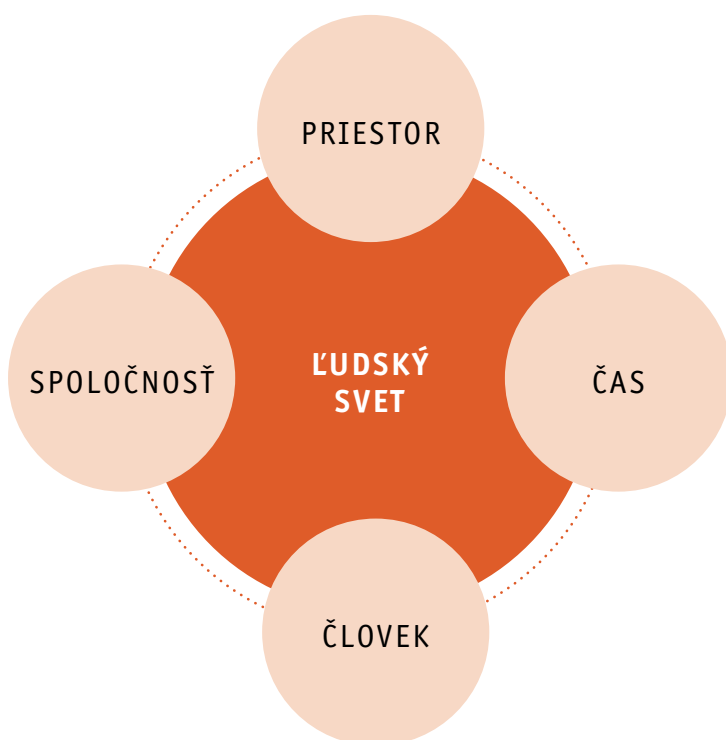
Toto smerovanie však vytvára **nárok aj na učiteľa, ktorý musí prezentované témy obsiahnuť v širšej perspektíve, nielen v štandarde rozmere svojho odboru** – mnohé pôvodne historické alebo geografické témy interpretovať na pozadí rozvoja občana s formovaním jeho charakteru. V oblasti občianskeho a etického vzdelávania už dávnejšie poznáme koncept filozofovania s deťmi; prepojením obsahu cez komponenty kľúčových kategórií je možné tento koncept kladenia si základných a kľúčových otázok o podstate vecí (analýzou textu, argumentáciou, myšlienkovým experimentom, prípadovými štúdiami, písaním filozofického textu) používať aj v iných predmetoch. Vzdelávacia oblasť má týmto spôsobom rozvíjať kritické myslenie, argumentačné kompetencie, interpretačné a artikulčné schopnosti. Tým pomáha formovať všeobecne prospešný svetonázor, založený na hodnotových pozíciách.

Charakteristika, zameranie a ciele vzdelávacej oblasti

Základným východiskom vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť je **odkrývanie a rozvíjanie žitého prítomného vzťahu žiakov k ľudskému svetu**, k sociálnym, historickým, kultúrnym, prírodným, morálnym a náboženským fenoménom. **Ľudský svet je nesmierne zložitý, odrážajú sa v ňom nielen spoločenské procesy a vzťahy, ale aj pôsobenie prírody a životného prostredia.** Tento svet sa žiaci postupne učia pozorovať, skúmať, orientovať sa v ňom, hodnotiť ho a na základe toho prospešne konať. Nasledujúci graf vizualizuje jednotlivé činnosti žiakov pri ich stretávaní sa a konfrontácii so svetom.

Obrázok 13: Vizualizácia činností žiakov pri ich stretávaní sa a konfrontácii so svetom

Základnými stavebnými prvkami tejto oblasti sú štyri komponenty: **priestor, čas, človek a spoločnosť**. Všetky štyri spája špecifický záujem vzdelávacej oblasti, ktorým je kultivácia sveta, s dôrazom na sociálny význam tohto pojmu. Tieto základné komponenty sa prelínajú celou vzdelávacou oblasťou. Presahujú aj do ďalších oblastí.

Obrázok 14: Komponenty vzdelávacej oblasti

Ľudia žijú v určitom priestore a čase. Komponent **priestoru** vyjadruje prostredie, v ktorom ľudia existujú a s ktorým sa navzájom ovplyvňujú. Pozornosť zameriavame na vnímanie priestoru v jeho rôznych rozmeroch a prepojenosti, napríklad vo vzťahu medzi blízkym a vzdialeným, osobným a spoločenským, súkromným a verejným, kultúrnym a prírodným, sekulárnym a sakrálnym. Konkretizácia priestoru pomocou širokej škály prameňov umožňuje žiakom sa v ňom orientovať a vnímať ho postupne ako celok, napriek jeho rozmanitosti a premenlivosti.

Vďaka dynamike a premenlivosti priestoru vnímajú ľudia čas v **späťosti minulosti, prítomnosti a budúcnosti**. Práve v prítomnosti uvažujeme o zmysle minulosti a nožnej budúcnosti. Poznávanie minulosti umožňuje žiakom orientovať sa v prítomnosti a prevziať zodpovednosť za budúcnosť.

S tým úzko súvisí utváranie **osobnosti človeka**. Táto tretia kategória prispieva k osobnostnému, sociálnemu a morálnemu rozvoju žiakov, s dôrazom na uvedomovanie si, prijatie a rozvíjanie vlastnej identity vo vzťahu k druhým ľuďom a všetkému živému na našej planéte. Neoddeliteľnou súčasťou týchto procesov je kultivovanie charakteru, morálnych (etických) a duchovných kvalít žiakov, ich religiózneho vedomia, v neposlednom rade aj náboženského presvedčenia.

Človek vytvárajúci vzťahy s druhými je základom existencie ľudskej spoločnosti. Tento tematický komponent približuje, **ako fungovala a funguje spoločnosť**. Žiaci takto spoznávajú medziľudské vzťahy, budujú si pozitívny postoj k ľudskej rozmanitosti a vnímajú jej prínos. Rovnako vnímajú úlohu hodnôt a sociálnych noriem, význam a chod rôznych inštitúcií a nevyhnutné podmienky pre sociálny a ekonomický vývoj. Zároveň vnímajú vplyv ekonomických faktorov na rozhodnutia v spoločnosti, nielen v prítomnosti, ale aj minulosti. **Reflektujú princípy trvalo udržateľného života**, význam obchodných vzťahov a základov trhového mechanizmu i úlohu štátu v hospodárskych vzťahoch.

Významnou súčasťou tohto komponentu je výchova k aktívnemu občianstvu, rešpektovaniu princípov slobody a demokracie, ako aj k ochrane ľudských práv.

Uvedené komponenty by mali učitelia interpretovať tak, aby:

- 1 **Vytvárali zmysel pre celok a celistvosť.** Žiaci totiž čelia fragmentácii skúsenosti a vzdelania, pričom úlohou výchovy a vzdelávania je, naopak, rozvíjať ich schopnosti, ktoré smerujú k jednote poznania i života. Učia sa vnímať svet ako jeden celok, čas ako spätosť minulosti, prítomnosti a budúcnosti, všímajú si prepojenosť prírody a človeka, ktorá ovplyvňuje život a činnosť ľudí. Učia sa vnášať do svojho života zodpovednosť, solidaritu a ocenenie ľudskej rozmanitosti, chápať spoločnosť ako jedinečný spôsob ľudskej existencie, ktorú majú naplňať spravodlivé a dobré vzťahy.
- 2 **Viedli k porozumeniu rozdielnosti a pestrosti ľudského sveta.** Ten je síce jednotný, ale aj členitý, štruktúrovaný a rozmanitý. Žiaci objavujú a poznávajú geografickú členitosť Zeme a prírodných krajín, rovnako ako klimatické zákonitosti, ktoré ich ovplyvňujú. Rozvíjajú si zmysel pre historický vývoj, učia sa interpretovať zmeny života spoločnosti v čase a priestore. Chápu jedinečnosť svojej osobnosti a budujú morálne a duchovné kvality svojho charakteru v dialógu s inými. Formujú si osobnostné a sociálne spôsobilosti pre podporu svojho duševného zdravia, prežívania a sebauvedomenia. Odkrývajú rôznorodosť ľudí, interkultúrne odlišnosti a vzťahy, ktoré rešpektujú. Učia sa porozumieť významu a funkciám spoločenských štruktúr a inštitúcií.
- 3 **Viedli žiakov k zvedavosti, skúmaniu, pátraniu po rôznych dôležitých javoch a procesoch vo svete.** Tento svet je veľkou výzvou na kladenie si vlastných otázok, ktoré sú jedným zo základných predpokladov kritického myslenia. Snaha spoznať svet by mala byť spojená s rešpektom k nemu v jeho historických a geografických zmenách, k osobe druhého človeka, k spoločnosti.
- 4 **Viedli žiakov k ich aktívnej účasti na živote spoločnosti.** Postupne tak nadobúdajú vedomie vlastného smerovania, napredovania, tvorby a spoluúčasti. Odhadujú možnosti vlastnej činnosti, ktorou zasahujú do okolitého sveta a starajú sa oň. Objavujú, že svet, v ktorom žijú, je „náš svet“, minulosť je „našou minulosťou“ a budúcnosť „našou budúcnosťou“.

Programové učebné ciele vzdelávacej oblasti

Žiaci:

- si postupne osvoja kľúčové vedomosti a spôsobilosti z oblasti historických, geografických, sociálnych, občianskych, ekonomických, environmentálnych, etických a náboženských fenoménov sveta, v ktorom žijú;
- si rozšíria také vedomosti a spôsobilosti, ktoré im umožnia čoraz lepšie porozumieť svetu, orientovať sa v ňom, aktívne ho formovať a zodpovedne v ňom vystupovať;
- si rozvinú komplex spôsobilostí, s cieľom rozvíjať a kultivovať medziľudské vzťahy, kultúrny dialóg a otvorenú diskusiu ako základný princíp fungovania danej vzdelávacej oblasti v škole, ktorá je súčasťou demokratickej spoločnosti;
- budú spôsobilí chápať a rešpektovať najvyššiu hodnotu, ktorou je život človeka a všetko, čo vedie k jeho rozvoju;
- dokážu rešpektovať a oceniť rozmanitosť vo svojom okolí, budú citlivo vnímať životnú realitu rôznych skupín ľudí, rozpoznávať a odmietať diskriminačné správanie;
- si budú budovať vlastnú identitu vo vzťahu ku globálnej spolupatričnosti, environmentálne vedomie a zodpovednosť za sociálne, kultúrne a duchovné hodnoty sveta, v ktorom žijú a budú žiť.

Spôsobilosti vedeckej práce rozvíjané vo vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť

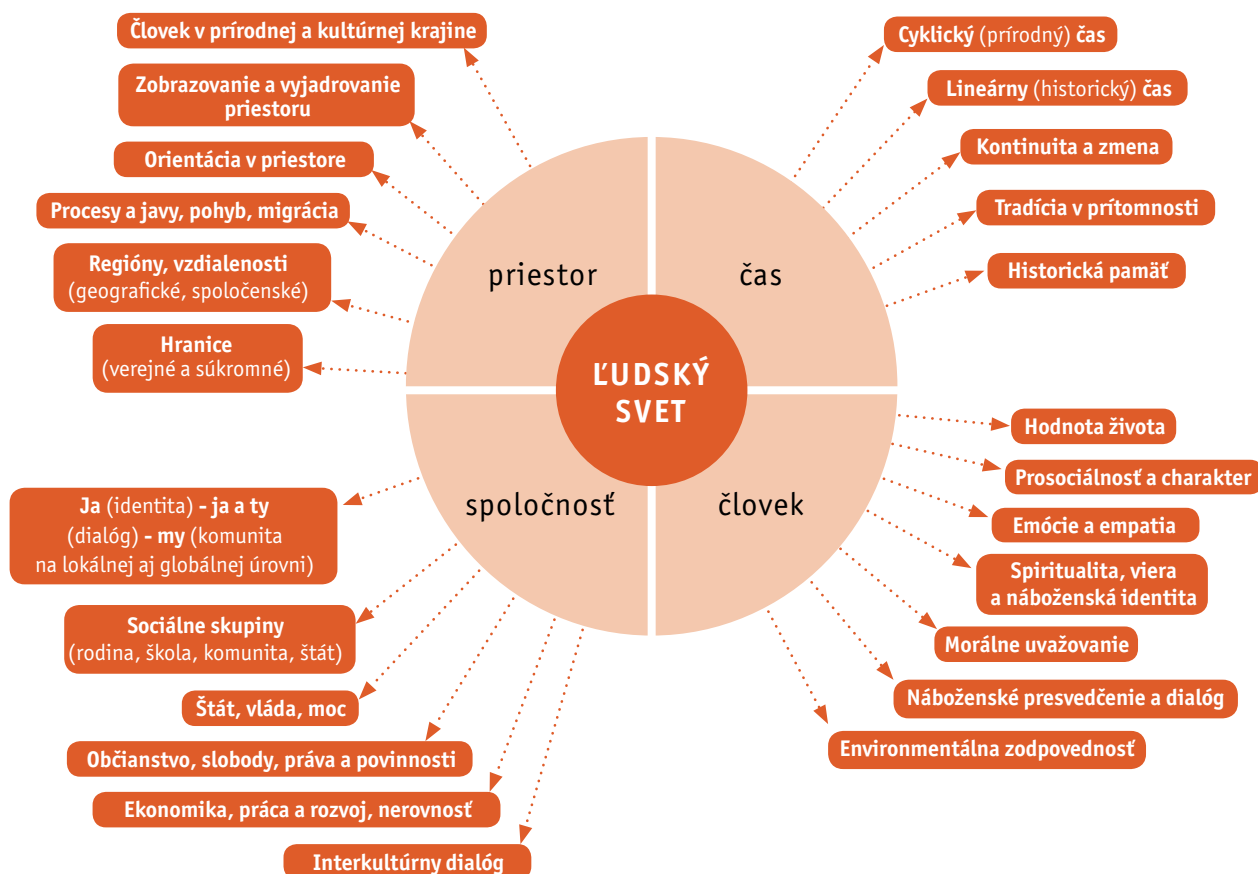
Žiaci získajú spôsobilosti vedeckej práce, kľúčové pre pochopenie geografických, environmentálnych, historických, etických a spoločenských zákonitostí:

- pozorovať vzťahy medzi ľuďmi a vzťahy medzi človekom a krajinou v súčasnosti aj minulosti;
- navrhnúť vhodné spôsoby a prostriedky skúmania;
- klásť otázky relevantné pre poznávanie seba a sveta;
- získavať kvantitatívne a kvalitatívne údaje potrebné pre ciele vlastného bádania;
- klasifikovať skúmané javy, udalosti a procesy na základe stanovených kritérií;
- vyvodzovať zákonitosti prírodných a spoločenských javov a pravidiel spolunažívania;

- interpretovať zistenia z bádateľských aktivít súvisiacich s človekom a spoločnosťou s využitím adekvátnej terminológie;
- analyzovať a interpretovať texty rôznych žánrov;
- predpokladať dôsledky ľudského správania vo vzťahu ku krajine, k sebe samému a k druhým ľuďom;
- prezentovať a interpretovať údaje, informácie a poznatky v rôznych podobách;
- aplikovať poznatky a skúsenosti pri riešení životných situácií a výziev;
- navrhovať prospešné riešenia a podieľať sa na ich realizácii, aj s ohľadom na budúci vývoj.

Komponenty vzdelávacej oblasti

Štyri kľúčové komponenty **priestor, čas, človek a spoločnosť** konkretizuje a rozvíja nasledujúca pojmová mapa.

Obrázok 15: Komponenty vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

Priestor

Hlavné úsilie **prvého vzdelávacieho cyklu** smeruje k tomu, aby sa žiaci prostredníctvom vhodných úloh postupne odpútavali od egocentrického vnímania priestoru a vytváraním rôznych učebných situácií ho mali možnosť vidieť aj z rôznych perspektív. Preto je jedným z kľúčových pojmov tohto vzdelávacieho cyklu pojem plán, vychádzajúci z plánu triedy, školy, smerujúci k plánu časti sídla alebo sídla ako celku. To je nevyhnutným predpokladom rozvíjania spôsobilosti žiakov orientovať sa vo svojom bezprostrednom okolí a v sídle, v ktorom žijú. Žiaci si majú osvojiť základné poznatky o svojom sídle, jeho histórii a o jednoduchých vzťahoch, ktoré sa v ňom prejavujú. Zahŕňa to aj uvedomenie si základných výrobných a nevýrobných funkcií sídla. Okrem toho si žiaci postupne osvojujú základnú terminológiu pri pomenovaní a rozlišovaní objektov prírodného i kultúrneho charakteru.

V druhom vzdelávacom cykle sa ďalej prehľbuje proces prechodu poznávania od bezprostredného okolia žiakov k perspektíve poznávania miestneho regiónu a svojej vlasti, a následne priestoru na celej zemeguli a vo vesmíre. Nevyhnutnou podmienkou na to je rozvíjanie spôsobilostí žiakov vytvárať a aktívne používať mapy v zmysle poznania ich mierky a obsahu. Synézu poznatkov tohto vzdelávacieho cyklu predstavujú príklady typov prírodných krajín Zeme, pomocou ktorých by si žiaci mali uvedomiť príčiny rozmanitosti života na našej planéte, ale aj jej zraniteľnosť v dôsledku ľudskej činnosti.

V treťom vzdelávacom cykle pokračuje proces skúmania a poznávania priestoru, s ohľadom na získavanie prehľadu o Zemi, jej geografických častiach v prítomnosti, minulosti a možnej budúcnosti. Žiaci nadobúdajú spôsobilosti využívať rôzne prostriedky, ako sú všeobecné i tematické mapy, grafy, fotografie, tabuľky, schémy. Osvoja si základné princípy určovania geografickej polohy. Na príkladoch jednotlivých prírodných (fyzicko-geografických) krajín a významných regiónov sveta si uvedomujú fungovanie vzájomných vzťahov prírodného prostredia a ľudskej spoločnosti, napríklad kde človek žije, ako využíva krajinu, ako ju ovplyvňujú procesy, ktoré on sám často vyvoláva. Žiaci sú schopní vnímať a hodnotiť aj problémy ľudskej spoločnosti, ktoré súvisia s dobrovoľným alebo núteným pohybom ľudí a s rešpektovaním priestorov v osobnom aj verejnom živote. Vo všetkých vzdelávacích cykloch sa prelínajú historické, geografické a sociálne aspekty žitej prírodnej a kultúrnej krajiny.

Čas

V prvom vzdelávacom cykle sa žiaci postupne odpútavajú od názorného cyklicky členeného vnímania času k operatívne narábaniu s časom, keď si uvedomujú, že časové udalosti nasledujú nezávisle od vnímania pozorovateľa a sú nezvratné. Na to slúžia rôznorodé učebné úlohy na rozvíjanie chronológie, v témach ako rodostrom rodiny, rodinný album alebo práca s kalendárom. Súčasne sú žiaci vedení k tomu, aby pomocou rôznych písomných, obrazových a grafických prameňov dokázali rozprávať o zmenách v čase.

V druhom vzdelávacom cykle žiaci pokračujú v rozvíjaní schopností a spôsobilostí operatívne narábať s časom v konceptoch desaťročia, storočia a tisícročia. Súčasne žiaci komplexnejšie vystihujú rozdiely medzi cyklickým a historickým časom, kontinuálne znázorňujú čas pomocou časovej priamky a sú schopní ju vizualizovať svojimi ilustráciami, značkami či symbolmi. Okrem toho sú schopní znázorniť na časovej priamke historické udalosti, ktoré sa odohrali pred Kristom a po Kristovi.

V treťom vzdelávacom cykle si žiaci naďalej rozvíjajú svoju spôsobilosť operatívne narábať s časom. Výrazom tejto spôsobilosti je postupne zoraďovať historické udalosti synchrónne, uvedomovať si nerovnomernosť historického vývoja v čase, určovať medzníky medzi jednotlivými historickými obdobiami, aplikovať na rozlišovanie jednotlivých historických období Vennov diagram a vytvoriť vizuálne zložitejšie zobrazenie sledu udalostí. Súčasne sa ponúka možnosť uvažovať spolu so žiakmi o psychosociálnom a existenciálnom rozmere času, napríklad trpezlivosť/netrpezlivosť v čase, pomalý/rýchly čas, sekulárny/posvätný čas, všedný čas/sviatočný čas, krátke/dlhé storočia. Žiaci, najmä tí, ktorí navštevujú náboženskú výchovu, majú príležitosť vnímať čas i priestor ako Boží dar, ako príležitosť na realizáciu dobra.

Človek

Hlavnou úlohou vzdelávania **v prvom vzdelávacom cykle** je odpútať žiakov od egocentrického životného nastavenia a nasmerovať ich na vedomé zdieľanie svojich názorov, hodnôt a činov s druhými. Žiaci sa učia rozoznať vlastné emócie a emócie druhých, osvojujú si vhodné spôsoby zvládania svojich emócií. Sú schopní pomenovať svoje silné a slabé stránky, vyjadriť svoje potreby a empaticky vnímať potreby druhých. Osvojujú si základné pravidlá sociálnej komunikácie, napríklad aktívne počúvanie, kladenie otázok, vyjadrenie názoru. Učia sa rešpektovať pravidlá, spoluvytvárať ich a porozumieť ich významu. Uvedomujú si elementárnu mieru zodpovednosti za svoje konanie a prejavujú starostlivosť o svoje okolie a potreby druhých. Akceptujú prirodzené odlišnosti medzi ľuďmi vo všeobecnosti a konkrétne, s ohľadom na rodinné, triedne a školské spoločenstvo. Dokážu spolupracovať s druhými, cenia si hodnotu priateľstva.

V súlade s komponentom „čas“ sa učia plánovať vlastné krátkodobé ciele, požiadať o pomoc pri ich dosahovaní, oceniť svoj úspech a vnímať jeho prepojenie s vlastnou snahou. Žiaci navštevujúci náboženskú výchovu vnímajú vieru ako súčasť svojho života, súčasne si osvojujú základné princípy vierouky a budujú návyky náboženskej praxe.

V druhom vzdelávacom cykle si žiaci ďalej rozvíjajú úroveň sociálnej komunikácie a celkovo osobnostné i sociálne spôsobilosti. Učia sa zvládať a pozitívne uplatňovať svoje emócie. V nadväznosti na to vytvárajú korektné a rešpektujúce vzťahy. Zároveň sa učia zdôvodniť svoj názor v diskusii s druhými, v rodine i medzi spolužiakmi. Uvedomujú si, že autentický dialóg vyžaduje súlad medzi prejavmi verbálnej a neverbálnej komunikácie. Pomocou navodených zážitkov a ich reflexie odкрývajú hodnotu spolupráce a spolupatričnosti. Rozpoznávajú podmienky, v ktorých spolupráca v skupine funguje a ktoré ju rušia. Vzájomne sa pri práci v skupine podporujú. Žiaci sú v triede schopní spoločne tvoriť dohodu a angažovať sa v jednoduchom dobročinnom lokálnom projekte. V prípade konfliktu vedia navrhnúť vhodné riešenia a s pomocou učiteľa konflikt nenásilne vyriešiť. Prejavujú aktivitu, tvorivosť a iniciatívu pri riešení úloh, učia sa konať v prospech nesebeckých cieľov. Uvedomujú si prínosy a nástrahy sociálnych médií a internetu a vedia ich používať vo svoj prospech a v prospech druhých. V súlade s komponentom „priestor“ rozpoznávajú harmóniu a vzájomnú závislosť v prírode, ako aj dôsledky ľudskej činnosti na životné prostredie. Žiaci navštevujúci náboženskú výchovu sú schopní na konkrétnom príbehu konfrontovať svoju vieru s vierou biblických postáv. Vysvetlia význam náboženských sviatkov a ich slávenia počas roka. Zdôvodnia potrebu modlitby vo svojom živote.

V treťom vzdelávacom cykle si žiaci prehľbujú spôsobilosti emocionálnej inteligencie, komunikácie, dialógu a prosociálneho správania. Dokážu sa vcítiť do situácie druhého a prejavíť mu spoluúčasť. Zohľadňujú svoje silné a slabé stránky pri plánovaní ďalšieho smerovania a reflektujú vlastné prežívanie v záťažových situáciách. Snažia sa osobne zapojiť a nájsť pomoc v situáciách, v ktorých ju druhí potrebujú. V bežných konfliktoch dokážu navrhnúť prijateľné riešenia. Konfrontujú sa s existenčnými otázkami človeka a hľadajú na ne odpovede. Dosahujú vnútornú motiváciu konať dobro. Vedia analyzovať situácie občianskych a morálnych dilem, environmentálnych výziev a formulovať v nich argumenty a stanoviská. Orientujú sa v aktuálnych etických spoločenských diskusiách a rozlišujú medzi rôznymi názorovými prúdmi v nich, učia sa formulovať svoj svetonázor a rešpektovať aj iné svetonázory. Dokážu primeraným, hospodárnym a zodpovedným spôsobom zaobchádzať s finančnými prostriedkami, s účelom napĺňania svojich potrieb aj spoločenských hodnôt. Nadobúdajú spôsobilosť regulovať vlastné správanie v mediálnom prostredí, najmä na internete a pri používaní sociálnych sietí. Pri pátraní po objektívnych informáciách a vyhodnocovaní informačných zdrojov aplikujú zásady kritického myslenia. Žiaci sa starajú o svoje zdravie a vážia si ho. Dokážu zaujať vlastný postoj k otázkam sexuálneho života, ako aj k etike intímnych partnerských vzťahov. Prijímajú

k danej problematike informované a zodpovedné rozhodnutia, dokážu sa chrániť pred zneužitím intimity. Ďalej vystihujú spoločné a rozdielne znaky svetových náboženstiev a poznajú ich historický i súčasný vklad do kultúrneho bohatstva ľudstva. Žiaci navštevujúci náboženskú výchovu vnímajú dôležitosť Božích prikázaní a usmernení v živote človeka. Chápu Boží stvoriteľský plán s človekom ako mužom a ženou a význam sexuality vo svetle náboženskej etiky. Vedia kriticky zhodnotiť, aký vplyv na život človeka má jeho odklon od Božieho projektu lásky. Uvedomujú si význam aktívneho zapojenia sa do života spoločenstva.

Spoločnosť

V prvom vzdelávacom cykle sa koncept spoločnosti otvára žiakom prostredníctvom najbližšej rodiny, triedy, školy a rovesníckej skupiny. Žiaci sa učia rozpoznať a vnímať, že s každým majú niečo spoločné i odlišné. Tento postup umožní rozvíjať vlastnú identitu žiakov a súčasne vnímať existenciu pravidiel, noriem, práv a povinností v jednotlivých sociálnych skupinách. Význam štátu a samosprávy je im prezentovaný prostredníctvom fungovania dôležitých úradov a inštitúcií v obci, ako je obecny úrad, pošta, polícia, zdravotné stredisko a pod. Žiakov podnecujeme k tomu, aby si všímali aktuálne problémy a spoločensko-kultúrne rozmanitosť svojho blízkeho okolia, napr. v školskej triede, na školskom dvore alebo v obci a jej okolí. Zároveň ich povzbudzujeme, aby uvažovali o návrhoch na pozitívnu zmenu a o prospešnosti solidarity a empatie.

V druhom vzdelávacom cykle rozširujeme chápanie konceptu spoločnosti o princípy riadenia miestnej samosprávy. Princípom fungovania demokratickej spoločnosti a dôležitosti pozornosti k verejnému priestoru sa žiaci učia na príklade činnosti starostu/primátora či obecného zastupiteľstva, ako aj cez oboznámenie sa s významom volieb a celkovo cez aktívnu účasť na dianie v okolí nich. Zároveň sa v tomto cykle otvárajú témy, ktoré súvisia so súkromným vlastníctvom, s hodnotou práce a obmedzenosťou zdrojov.

Tretí vzdelávací cyklus hľadá odpovede na otázky, ako funguje demokratický štát a demokratické občianstvo na rôznej úrovni. Predpokladom na to je osvojenie si participatívneho prístupu, pochopenie potreby mechanizmu delby moci s jej jednotlivými súčasťami, dôstojnosti človeka a rovnosti medzi ľuďmi, existencie práva a koncepcie uplatňovania základných ľudských práv a slobôd, a to aj v kontexte ich historického vývoja. Výrazom uvedených kategórií je spôsobilosť žiakov sa kultivovane vyjadrovať z perspektívy „my“ o tých druhých. To ich zároveň podnecuje k vzájomnému porozumeniu a dialógu. Takto prenikajú do problematiky poznávania vlastného národa a iných národov v ich etnickej, sociálnej aj kultúrnej rozmanitosti a citlivosti. Vnímajú, na čo sa zameriava činnosť ľudí v krajine a v tejto súvislosti dokážu hodnotiť prepojenia medzi sociálnymi, ekonomickými a environmentálnymi otázkami spoločnosti. Vedia

vysvetliť príčiny vzniku bohatstva a chudoby a uvažovať o dôsledkoch nerovností na lokálnej, regionálnej i globálnej úrovni. Zároveň uvažujú o možnostiach jej riešenia. Žiaci dokážu identifikovať vzťahy medzi Slovenskou republikou a medzinárodnými a nadnárodnými štruktúrami, napríklad Európska únia, NATO, OSN, V4.

Predložený úvod do kurikula tejto vzdelávacej oblasti chápeme ako vnútornú stránku vonkajšieho kontextu výučby jednotlivých učebných predmetov, ktoré ju spoločne vytvárajú. Jej vzájomná kooperácia, prepojenosť a prierezovosť s inými vzdelávacími oblasťami sa má vytvárať rôznymi prostriedkami, napríklad integratívnymi tematickými celkami v projektovej výučbe (*Johann Gutenberg alebo na počiatku mediálneho sveta? alebo Doba plastová?*).

ČLOVEK A SVET PRÁCE

ČLOVEK A SVET PRÁCE

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

Vzdelávaciu oblasť *Človek a svet práce* je potrebné modifikovať vzhľadom na meniace sa spoločenské, ekonomické a sociálne podmienky. Digitalizácia, automatizácia a globalizácia spoločnosti vo výraznej miere ovplyvňuje požiadavky trhu práce, na ktoré musí škola reagovať zmenou obsahu predmetnej vzdelávacej oblasti. Škola má žiakovi umožniť získať základy technickej gramotnosti, orientáciu v povolaniach a kariére, ako aj vytvoriť široký priestor na iniciatívu a samostatnosť v riešení problémov a rozličných životných situáciách.

Oblasť *Človek a svet práce* sa stále prioritne zameriava na rozvíjanie praktických zručností v rôznych oblastiach, no zároveň je táto oblasť doplnená o sústavu dvoch ďalších komplementárnych celkov, ktoré sú nevyhnutné pri uplatnení človeka v spoločnosti.

Navrhnutý obsah vzdelávacej oblasti *Človek a svet práce* sa rozdeľuje na **tri základné komponenty**:

- 1 **Technika,**
- 2 **Podnikavosť a iniciatívnosť,**
- 3 **Kariérová výchova.**

- **Obsah komponentu Technika** je zameraný na rozvíjanie a získavanie technických zručností, osvojovanie rozličných technologických postupov s využitím digitálnych technológií. Zahŕňa široké spektrum pracovných činností, ktoré si má žiak osvojiť a vedie žiakov k získaniu základných užívateľských zručností v rôznych oblastiach ľudskej činnosti.
- **Obsah komponentu Podnikavosť a iniciatívnosť** je zameraný na podporu rozvoja výchovy k podnikavosti a chápanie hodnôt, ktoré človek vytvára svojou vlastnou prácou.
- **Obsah komponentu Kariérová výchova** je zameraný na plánovanie budúcnosti a s tým spojené uplatnenie žiakov na trhu práce. Táto oblasť bola síce v predchádzajúcom kurikule zakomponovaná, ale nie s tak jasným zreteľom a prepojením na rozvoj technickej gramotnosti, ktorú vnímame ako pilier mnohých budúcich kariérových pozícií (povolání).

Naprieč jednotlivými cyklami vzdelávania, ktoré dávajú žiakovi väčší priestor a čas v dosahovaní výsledkov, budú ciele jednotlivých komponentov vymedzené tak, aby komplexne rozvíjali technologickú, kariérovú spôsobilosť a viedli žiakov k iniciatívnosti a podnikavosti.

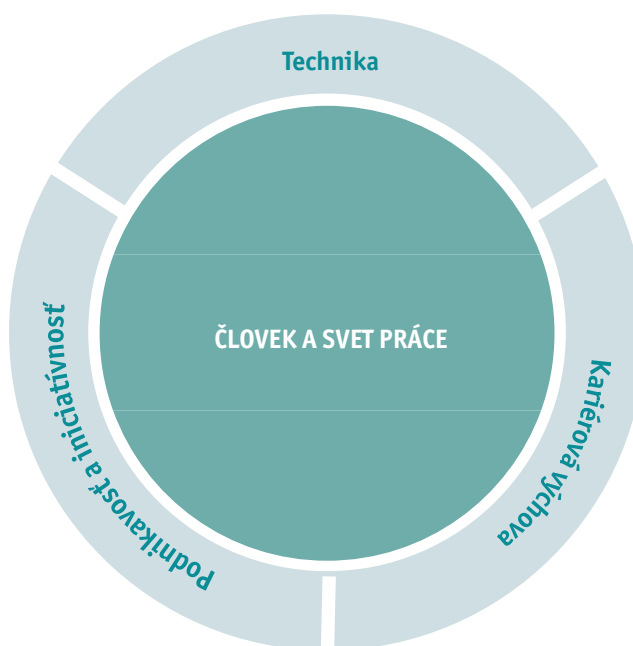
Vo vzťahu ku vzdelávacím výsledkom žiakov predpokladáme, že sa budú vedieť lepšie orientovať vo svete techniky a technológií, viac rozumieť trendom technologického rozvoja, chápať súvislosti vedecko-technického pokroku, reflektovať dopad ľudskej činnosti na svet a uvažovať o vlastných technických nápadoch aj s ohľadom na environmentálne zaťaženie.

Vnímaním základných ekonomických princípov a základov finančnej gramotnosti najmä v oblasti hodnoty peňazí, odmeny za prácu, zodpovedného správania pri hospodárení dokážu žiaci premeniť nápady na reálne činy, chopiť sa iniciatívy, niesť zodpovednosť, prijať riziko a dosahovať stanovené ciele. Schopnosť plánovania vlastnej kariéry prostredníctvom formulovania vlastných životných cieľov, vrátane profesijnej orientácie, bude viesť k uvedomelej príprave žiakov na ďalšiu vzdelávaciu a životnú cestu.

Charakteristika, zameranie a ciele vzdelávacej oblasti

Základnými stavebnými prvkami oblasti *Človek a svet práce* sú tri komponenty: **Technika**, **Podnikavosť a iniciatívnosť**, **Kariérová výchova** (Obrázok 16). Všetky tri komponenty sú navzájom prepojené tak, aby bol dôraz kladený na rozvoj technického, tvorivého a kritického myslenia vo vzdelávacej oblasti.

Obsah vzdelávacej oblasti *Človek a svet práce* je prepojený s riešením praktických úloh, ktoré sú procesne spojené s plánovaním, aktívnym experimentovaním a učením sa zo získaných skúseností. Žiaci by mali byť schopní orientovať sa vo svete technológií, porozumieť trendom technologického rozvoja a súvislostiam vedeckého pokroku, ale aj dopadom ľudskej činnosti na svet. Dôraz je kladený aj na kreatívne a inovatívne používanie technologických nástrojov pre dosiahnutie cieľa, príp. na vyvodzovanie záveru na základne dôkazov.

Obrázok 16: Komponenty vzdelávacej oblasti Človek a svet práce

Súčasťou spôsobilostí v tejto vzdelávacej oblasti je tiež kritické uvedomovanie si a podpora bezpečnosti a environmentálnej bezpečnosti. Zameriava sa na rozvoj všeobecných užívateľských zručností, moderného technologického myslenia, formovanie postojov a hodnôt potrebných vo svete práce. Žiaci sa učia kombinovať myslenie a manuálne činnosti a porozumieť súvislostiam toho, čo študujú v škole, v spojitosti so svojím neskorším produktívnym vekom. Pozornosť je zameraná na schopnosť žiakov pochopiť, že svojou prácou vytvárajú hodnoty užitočné pre ostatných jedincov v spoločnosti a svoje nápady vedia premeniť na reálne činy, sú schopní sa chopiť iniciatívy, niesť zodpovednosť, prijať riziko a dosahovať stanovené ciele. Iniciatívnosť a vytrvalosť sú schopnosti, ktoré tiež umožňujú žiakom spolupracovať s ostatnými, s cieľom plánovať a riadiť projekty, ktoré majú kultúrnu, spoločenskú alebo komerčnú hodnotu. Kariérová výchova sa výrazne podieľa na rozvoji spôsobilosti žiakov plánovať si významné životné kroky v profesijnom aj osobnom živote, stanovovať si alternatívne životné ciele, nachádzať efektívne spôsoby ich dosiahnutia a konštruktívne sa vyrovnávať s prípadným neúspechom. Rozvoj týchto cieľov je v úzkom vzťahu s osobnostným rozvojom žiaka, rozvojom sociálnych a komunikačných spôsobilostí, schopnosťou učiť sa a plánovať vlastnú kariéru.

Vzdelávacia oblasť Človek a svet práce smeruje:

- k podpore schopnosti žiakov využívať inovatívne myslenie, vedomosti z oblasti vedy a technológií a manuálne zručnosti pri realizácii vlastných návrhov;
- k rozvoju schopnosti žiakov používať a zaobchádzať s technickými nástrojmi a prístrojmi, ako aj vedeckými údajmi, na dosiahnutie cieľov alebo prijatie rozhodnutia, vyslovenie názoru na základe dôkazov;
- ku kritickému uvedomovaniu si environmentálnej udržateľnosti a bezpečnosti, najmä pokiaľ ide o vedecko-technický pokrok v súvislosti s jednotlivcom, rodinou, komunitou a celosvetovými otázkami;
- k rozvoju schopnosti pracovať v tíme a efektívne spolupracovať pri riešení problémov, ako aj jasne komunikovať svoje návrhy a riešenia;
- ku kritickému vnímaniu a pochopeniu základných ekonomických princípov a aplikácii princípov zodpovedného rozhodovania a správania sa vo svete finančných, prírodných i ľudských zdrojov;
- k rozvoju schopností plánovania vlastnej kariéry prostredníctvom formulovania vlastných životných cieľov, vrátane profesijnej orientácie, a k uvedomelej príprave na prípadné zmeny;
- k možnostiam identifikovať jednoduché technické problémy pri používaní digitálnych zariadení a jednoduché spôsoby ich riešenia. Rozpoznať potreby rozvoja vlastných digitálnych zručností a nájsť možnosti vlastného rozvoja.

Komponenty vzdelávacej oblasti

Pri tvorbe komponentov vo vzdelávacej oblasti Človek a svet práce vychádzame z cieľov vzdelávacej oblasti. Pozornosť je zameraná na integráciu s ostatnými predmetmi a vzdelávacími oblasťami. Obsah vzdelávania je orientovaný predovšetkým na rozvoj tvorivého technického a kritického myslenia. Obsah vzdelávacej oblasti je charakterizovaný tromi základnými komponentmi – Technika, Podnikavosť a iniciatívnosť a Kariérová výchova (Obrázok 17).

Obrázok 17: Komponenty s jednotlivými kategóriami vo vzdelávacej oblasti Človek a svet práce

Cieľom komponentu **Technika** je získať základné zručnosti s prácou s vybranými technickými materiálmi, nástrojmi a spoznať základné spôsoby ich spracovania. Dôraz sa kladie predovšetkým na nadobudnutie praktických zručností, na zvládnutie pracovných techník a technológií, ako aj rozvoj schopnosti pracovať podľa pokynov učiteľa. Žiaci vykonávajú praktické práce, počas ktorých pracujú s rôznymi druhmi prírodných a technických materiálov, používajú kreatívne technologické metódy. Učia sa analyzovať pracovné postupy. Vedia zhodnotiť rôzne technické a kreatívne riešenia, dokážu realizovať a hodnotiť vlastnú prácu. Dôležitá je postupnosť tvorby produktu, počnúc zberom informácií, hľadaním nápadov, plánovaním produktu, časom a technologickou distribúciou práce, končiac implementáciou do praxe a prezentáciou produktu. Žiaci sa podieľajú na tvorbe najnovších technologických postupov. Svoje technické nápady dokážu načrtnúť na papier, prezentujú svoje technické myšlienky, plánujú jednoduché predmety v domácom prostredí. Žiaci vyberajú rôzne najnovšie metódy a technológie spracovania materiálov a svoje nápady plánujú a realizujú aj s využitím digitálnych technológií. Učia sa charakterizovať a porovnávať zdroje energie. Opisujú význam energie v minulosti,

súčasnosti a v budúcnosti. Pozornosť je venovaná vplyvu ľudskej činnosti a nových technológií na životné prostredie. Spoznávajú jedinečnosť jednotlivých remesiel a povolání, učia sa vnímať ich ako činnosť, ktorou sa vytvárajú hodnoty.

Cieľom komponentu **Podnikavosť a iniciatívnosť** je rozvíjať tímovú spoluprácu a pochopiť, že človek svojou prácou vytvára hodnoty, ktoré môžu byť praktické a užitočné pre konkrétnu cieľovú skupinu jedincov alebo celú spoločnosť. Umožňuje žiakovi vytvoriť prostredie, ktoré je motivujúce, vhodné pre rozvoj kreativity a tvorbu nápadov v rôznych zvolených oblastiach, ktoré spĺňajú požiadavku byť praktické, užitočné a konkrétne. Žiaci sa učia hľadať príležitosti pre rozvoj ich vlastných nápadov a samostatne pracujú na ich tvorbe a realizácii. Zároveň sú pre nich vytvorené podmienky a príležitosti, ktoré podporujú tímovú spoluprácu pri navrhovaní a realizácii nápadov, alebo pri riešení problémov. Žiaci sa učia pochopiť základné ekonomické princípy, rozvíjať finančnú gramotnosť – hodnota peňazí a ostatných zdrojov, spravodlivá odmena za prácu, zodpovedné správanie pri realizácii vlastných nápadov a pri hospodárení v domácnosti. Žiaci si uvedomujú hodnoty, ktoré človek vytvára svojou prácou.

Komponent **Kariérová výchova** si kladie za cieľ rozvíjať u žiakov spôsobilosti dôležité pri rozhodovaní o významných životných krokoch a pri plánovaní budúcnosti. Rozširuje poznatky žiakov o svete práce, približuje im charakteristické znaky konkrétnych povolání, objasňuje pojem pracovné príležitosti a informuje o možnostiach ďalšieho uplatnenia absolventov základnej školy. Vede žiakov ku kritickému posúdeniu svojich zručností a talentov, schopnosti cieľavedome ich rozvíjať, ako aj ku kreativite pri ich monetizácii v ďalšom živote.

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

1 Prvý vzdelávací cyklus

Technika: Žiak v nadväznosti na rozvoj technickej gramotnosti v predprimárnom vzdelávaní získava poznatky o rôznych prírodných a technických materiáloch, pracovných postupoch. Učí sa využívať nadobudnuté prírodovedné poznanie pri riešení technickej otázky. Metodicky je vedený k realizácii jednoduchých projektov, s využitím primeraných techník, technológií, prírodných a technických materiálov. Je vedený k udržiavaniu poriadku, čistoty a bezpečnostných požiadaviek pri práci.

Kariérová výchova: Žiak získava poznatky o vzájomne súvisiacich pracovných činnostiach a profesiách v minulosti, s poukázaním na možnosti využitia nadobudnutých pracovných zručností a návykov v rôznych oblastiach ľudskej činnosti aj v súčasnosti. Vede ho k hodnoteniu a rešpektovaniu svojej práce a práce ostatných.

Podnikavosť a iniciatívnosť: Žiaka učíme vymyslieť vlastný praktický a užitočný nápad, ktorý bude vedieť realizovať. Motivujeme ho k práci na takomto nápade, aby bol schopný venovať mu primeranú pozornosť a úsilie. Zároveň sa žiak za asistencie učiteľa učí pracovať v tíme. Vzájomne si so spolužiakmi pomáha počas návrhu a realizácie jednoduchého spoločného nápadu. Dokáže si uvedomiť a pomenovať, prečo je výhodné pracovať v tíme.

2 Druhý vzdelávací cyklus

Technika: Žiak sa učí riešiť technické úlohy a prezentovať ich. Zoznamuje sa s úžitkovými a darčkovými predmetmi a so základmi konštruovania. Žiak je prostredníctvom technických činností schopný identifikovať technický problém a kvalifikovane navrhnúť riešenie. Vie zohľadniť v procese navrhovania objektov prepojenie ich dizajnu s funkčnosťou, estetikou a kultúrnymi tradíciami. Zohľadňuje aj vplyv objektov na životné prostredie v procese výroby a po jej ukončení.

Kariérová výchova: Žiak vie rôznymi spôsobmi prezentovať svoje schopnosti, záujmy a úspechy vo vzťahu k témam, ktoré sa týkajú osobného kariérového smerovania. Má prehľad o profesiách a povolaniach súvisiacich s odborom v minulosti a dnes, pozná možnosti ďalšieho štúdia súvisiaceho s oblasťou jeho záujmov, vie vytvoriť osobné kariérové portfólio.

Podnikavosť a iniciatívnosť: Žiak vie pochopiť hodnotu peňazí vo vzťahu k spotrebe a sporeniu. Naučí sa zodpovednému správaniu pri hospodárení so všetkými zdrojmi. Žiak vie vysvetliť pojem mzda, príjem za prácu a vie vyjadriť hodnotu vecí ako výsledku práce. Vie vysvetliť význam financií v živote jedinca, rodiny a spoločnosti.

3 Tretí vzdelávací cyklus

Technika: Žiak sa zoznamuje s materiálmi a technológiami na ich opracovanie. Realizuje kreatívne nápady pomocou vhodných techník a materiálov. Učí sa analyzovať svoje tvorivé a technologické schopnosti. Žiak sa vie správať ako uvedomelý spotrebiteľ, využíva digitálne nástroje pri rôznych pracovných činnostiach, tímových projektoch, učí sa spolupracovať v zdieľanom pracovnom prostredí. Žiak prostredníctvom pochopenia významu energie v prírodnom prostredí vyberá vhodné technické materiály a nástroje na implementáciu svojich myšlienok a na zhotovenie úžitkového produktu. Učí sa identifikovať, navrhovať a realizovať technicky primerané a realizovateľné riešenia a analyzuje súvisiace efekty a nebezpečenstvá. Aplikuje digitálne technológie pri riešení technických problémových úloh. Pomenúva prínos,

riziká, obmedzenia vedeckých teórií, aplikácií a technológií v spoločnosti (napr. v súvislosti s efektivitou práce, s morálnymi otázkami, kultúrou, bezpečnosťou, environmentálnou udržateľnosťou).

Kariérová výchova: Žiak vie aplikovať základné stratégie a metódy plánovania v rámci kariérneho smerovania. Identifikuje svoje schopnosti a zručnosti ako súčasť sebarozvoja, s víziou potreby celoživotného vzdelávania. Vie samostatne vyhľadávať, hodnotiť a využívať informácie dôležité pre tvorbu základov profesijnej orientácie. Učí sa aplikovať online nástroje, online služby a aplikácie, ktoré mu pomáhajú vytvárať konštruktívne kariérové rozhodnutia.

Podnikavosť a iniciatívnosť: Žiak dokáže objektívne vyhodnotiť vlastné schopnosti a možnosti, aj prípadné zlyhanie (neúspech) a poučiť sa z neho. Dokáže efektívne hospodáriť s vlastnými finančnými prostriedkami a vytvoriť svoj osobný rozpočet. Žiak rozumie všetkým základným ekonomickým pojmom, chápe základné fungovanie trhu, trhového hospodárstva, vie sa orientovať v oblasti finančných inštitúcií (banky, poisťovne a pod.). Je schopný prostredníctvom získaných zdrojov meniť svoje nápady na konkrétne činy a vytvárať nimi pozitívnu hodnotu pre seba a svoje okolie. Vie zhromaždiť dostupné zdroje v súvislosti s realizáciou nápadu a efektívne ich spravovať. Chápe rozdiel medzi podnikateľom a zamestnancom a vie uviesť rôzne príklady foriem podnikania a podnikateľských aktivít.

UMENIE A KULTÚRA

UMENIE A KULTÚRA

Vzdelávanie vo vzdelávacej oblasti Umenie a kultúra vedie žiakov k poznávaniu a poznaniu artefaktov jednotlivých druhov umenia, vyjadrovaniu sa ich prostriedkami, **k prežívaniu a re-agovaniu na artefakty a produkty** vytvárané na princípoch umeleckej tvorby, k formovaniu individuálnych postojov a hodnotových preferencií v oblasti umenia a kultúry vôbec. Žiakov zároveň vedie k základným spôsobilostiam **vytvárať, prezentovať, reflektovať a integrovať** vlastné tvorivé artefakty a produkty v oblasti umeleckej tvorby, kultivovať schopnosť vnímať (počúvať, vidieť) a interpretovať umelecké dielo s porozumením a s citovým zážitkom. Rozvíja tvorivosť v jej všeobecných princípoch.

Zameriava sa na **formovanie základných spôsobilostí** v oblasti tvorby hudby a výtvarného umenia, prezentácie a performancie vlastných tvorivých výkonov (individuálnych a kolektívnych), na počúvanie resp. videnie, poznávanie, prežívanie, na reflexiu, responziu, hodnotenie a v neposlednom rade na pochopenie a integráciu prostriedkov, druhov, žánrov, štýlov, období hudobného a výtvarného umenia, architektúry, dizajnu a audiovizuálneho umenia.

Na základe **poznávania a identifikácie sa s vlastnou kultúrou a jej umením**, ale aj konfrontáciou s umením ostatných kultúr, vytvára priestor na pozitívnu kultúrnu a interkultúrnu komunikáciu. Formuje a upevňuje vzťah ku svetovej kultúre, kultúre vlastného národa, regiónu, krajine, k tradičným hodnotám vlastnej kultúry a k folklóru, rozvíja reálny pozitívny vzťah a empatiu k ostatným kultúram a sociálnym skupinám, schopnosť prepájať a využívať hodnoty a prejavy rôznych kultúr a umeleckých smerov ako hodnoty prispievajúcej k funkčnej a inkluzívnej spoločnosti.

Východiskom vzdelávacej oblasti je **tvorivosť** pri učení, sebavyjadrovaní a prezentovaní, empatia a tolerantnosť pri hodnotení tvorivých prejavov a umenia. Sleduje sa tiež rozvoj metakognitívnych spôsobilostí žiaka a schopnosť aktívne spájať poznatky a vedomosti z rôznych oblastí vzdelávania a poznávania – umeleckých i neumeleckých, humanitných i prírodovedných, sociálnych a kultúrnych, na základe medzipredmetových väzieb.

Vzhľadom na komplexné zmeny v cieľoch a v obsahu vzdelávania v predmetoch v tejto vzdelávacej oblasti, ako aj na systemizáciu názvov vyučovacích predmetov, sa navrhuje zmeniť pomenovanie predmetov na hudba a vizuálna kultúra.

Hudobná výchova

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

Snahou je vyjasniť mnohé zaužívané pojmy, ktorých obsah, ale aj činnostné pochopenie či uchopenie je v súčasnej pedagogickej praxi diskutabilné a nejednoznačné. Používať jednoduchý, avšak zmysluplný jazyk, zrozumiteľný nielen pre učiteľa, ale aj pre širokú laickú verejnosť. Vytvoriť jednoduchý a jasný návod: prečo, s akým cieľom, akým spôsobom a s akým hudobným materiálom pracovať so žiakom pri stretávaní sa s hudbou. Zároveň reagovať na súčasné technologické trendy v oblasti produkcie hudby, (virtuálne, elektronické, rôzne podoby elementárnych hudobných nástrojov) aj meniace sa preferencie žiakov v oblasti prijímania hudobných artefaktov.

Ciele a obsahy tejto podoblasti sú orientované na žiaka v individuálnej i kolektívnej práci s hudbou (počúvanie, produkcia, interpretácia). Ciele sú formulované konkrétne, čitateľne, aby sa dali v činnosti – v jednotlivých komponentoch jasne postrehnúť, identifikovať a vyhodnotiť. Zvládnutie obsahov a komponentov nie je cieľom, ale prostriedkom rozvoja hudobných spôsobilostí (schopností, zručností a návykov) a celostnej osobnosti žiaka. Zážitkové a hrové aktivity sú vnímané ako prostriedok, ktorý zefektívňuje rozvoj spôsobilostí, praktických skúseností a získavanie poznania. Žiak je v tomto ponímaní v priamom kontakte s hudbou, je aktívny pri vnímaní, produkcii aj vyjadrovaní hudby, nie je len jej pasívnym poslucháčom, ale hlavne spolutvorcom a spoluhráčom.

V jednotlivých cykloch je naznačený predovšetkým postupne, špirálovite sa meniaci prístup k hudbe, jej tvorbe – produkcii, počúvaniu aj vyjadrovaniu. Učiteľ môže slobodne pracovať s učebnými obsahmi a podnetmi, nejde o ich hromadenie, ani preferovanie množstva poznatkov, ale hlavne o využívanie vhodných prístupov zameraných na aktívne muzicírovanie a elementárnu hudobnú tvorbu.

Uvedené meniace sa prístupy rešpektujú psychologické zákonitosti zrenia žiakovej osobnosti, ale aj postupné nadobúdanie a skvalitňovanie schopností, zručností i skúseností žiakov s prácou s hudbou, i meniace sa postoje a hudobné preferencie. Len tak žiaci postupne pochopia, na akom princípe funguje hudba, naučia sa ju tvoriť, počúvať aj stvárňovať.

Výsledok plánovaných zmien sa dostaví vtedy, ak sa zmení postoj k práci s hudbou z pozície učiteľa, ktorý ju zabezpečuje.

Je tu snaha o vyváženie všetkých troch základných komponentov hudobnej výchovy – počúvania, produkcie – tvorby, interpretácie – vyjadrenia hudby v individuálnej i kolektívnej podobe. Učiteľom sa vytvára väčší priestor pre využívanie aktívnych a tvorivých prístupov v komunikácii žiaka s hudbou a hudobnou kultúrou. Očakávame, že učitelia sa vyvarujú preferovania prenosu poznatkov a využívania nehudobných činností. Poznanie o hudbe vyplynie prirodzene z činnosti vhodne usmerňovanej a riadenej učiteľom. Hudobno-teoretické poznanie má predovšetkým aplikačný charakter, má vychádzať z činnosti, z priameho kontaktu s hudbou a spätne v kvalitnejšej podobe smerovať znovu do činnosti. Radosť z muzicírovania, poznávania a poznania by mala byť samozrejým vyústením činnosti, mala by byť pre žiaka tiež zážitkom.

Charakteristika, zameranie a ciele predmetu hudobná výchova

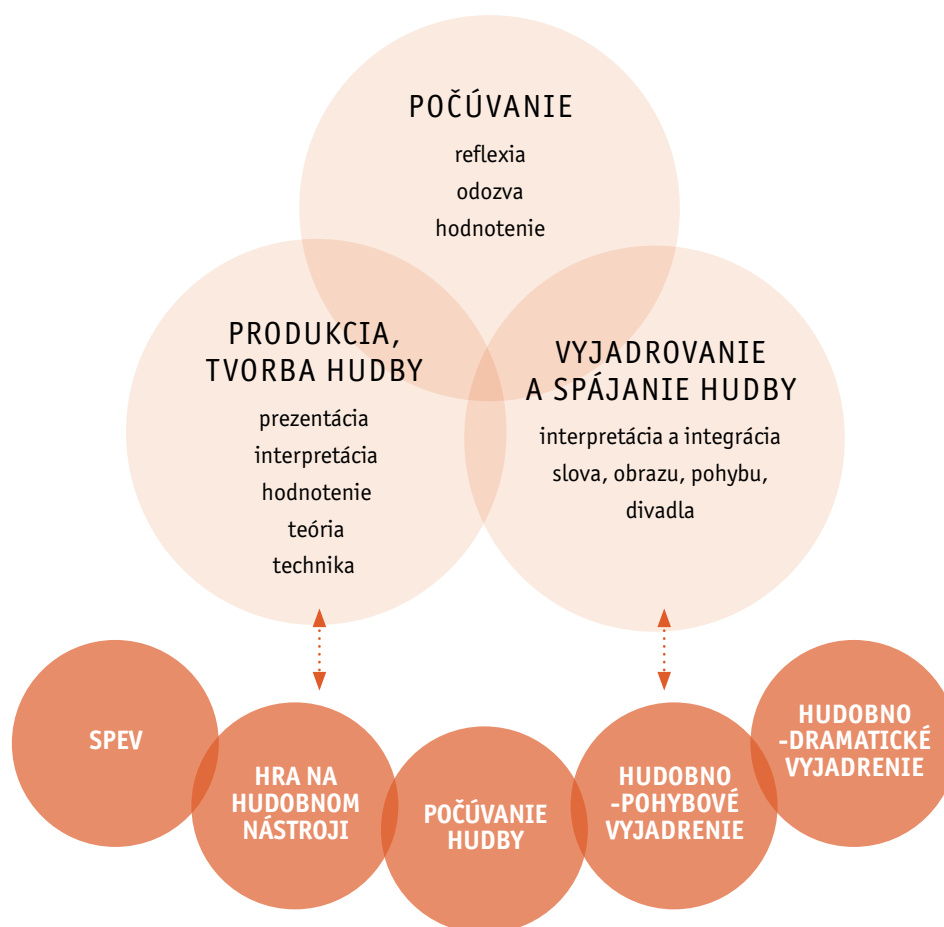
Vzdelávanie v predmete hudobná výchova je primárne založené na reálnych umeleckých, **znejúcich hudobných artefaktoch**, na permanentnom, aktívnom, individuálnom a skupinovom zapájaní žiakov do produkčného a recepčného procesu hudobných činností a všetko teoretické poznanie je výsledkom vnímania, prežívania a stretávania sa so znejúcou hudbou.

Hudobná výchova patrí do oblasti umenia, ktorá oproti vzdelávacím oblastiam s dôrazom na kognitívne ciele v rovnakej miere zdôrazňuje afektívne a psychomotorické ciele, a to vo všetkých hudobných činnostiach – komponentoch.

Cieľom hudobnej výchovy je:

- **Rozvíjať základné hudobné spôsobilosti produkcie**, recepcie a interpretácie hudby rôznymi spôsobmi, prístupmi, prejavmi a prezentáciami. Formovať základné hudobné spôsobilosti (schopnosti, zručnosti a návyky) v oblasti spevu, hry na hudobných nástrojoch, počúvania hudby, hudobno-pohybového, hudobno-dramatického, verbálneho a vizuálneho vyjadrovania a spájania hudby, aj s uplatnením digitálnych technológií. V spojení so znejúcou hudbou viesť žiakov k používaniu získaných základných vedomostí z teórie hudby, z hudobnej histórie, z poznania hudobných foriem, z hudobnej estetiky, taktiež aj k používaniu vedomostí a zručností z oblasti techniky – z teórie a spôsobov vytvárania hudby spevom a hrou na hudobných nástrojoch.
- **Viesť k osvojeniu základných vedomostí** o hudobnej kultúre Slovenska, formovať a upevňovať kladný vzťah ku kultúre vlastného národa, ku kultúre národnostných menšín, k regionálnej hudobnej kultúre a k folklóru, rozvíjať reálny pozitívny vzťah a empatiu k hudobnej kultúre ostatných sociálnych skupín. Vnímať hudobnú kultúru ako súčasť medzikultúrneho vzdelávania, spoločenskej angažovanosti a ako prostriedok vytvárania vzájomného porozumenia.

- **Formovať individuálny vkus žiaka** a rozvíjať jeho potrebu seberealizácie a sebaaktualizácie aktívnym poznávaním širokej kultúrnej a hodnotovej škály hudobných artefaktov, formou individuálneho prežívania, tvorivého spracovania a slobodného reagovania na vnímané podnety, osobného oceňovania umeleckej a kultúrnej hodnoty a možnosťami individuálneho a skupinového presadzovania vlastných hudobných a umeleckých preferencií. Formovať schopnosť vyhľadávať a selektovať hudobné informácie s využitím digitálnych technológií, zručnosť ich usporiadania či spracovania podľa vybraných kritérií. Formovať schopnosť vyjadrovať individuálne názory a postoje k vybraným hudobným artefaktom na základe primeranej argumentácie.
- **Motivovať a usmerňovať** snahy o individuálnu a kolektívnu komunikáciu a prezentáciu hudby, vzájomnú kooperáciu a toleranciu v hudobnej interpretácii. Spájať hudbu s ostatnými druhmi umenia na princípoch hry, tvorivosti a estetickej výchovy. Pochopiť východiská a podoby integrácie rôznych druhov, žánrov a štýlov umení, ich techník a technológií. Budovať vzťah žiaka k umeniu a reflexii umeleckých a estetických zážitkov.

Obrázok 18: Komponenty vyučovacieho predmetu hudobná výchova

Komponenty vzdelávacej podoblasti

SPEV

Spev predstavuje prirodzený, najjednoduchší a najdostupnejší spôsob aktívnej hudobnej produkcie a sebarealizácie žiaka v škole, ktorá je podmienená zvládnutím elementárnej hlasovej techniky a dodržiavaním zásad hlasovej hygieny. Obsahom speváckych aktivít je tvorivá práca s hlasom, imitovanie zvukov okolitého sveta, hra s hlasom, interpretovanie hlasových modelov a popevkov, reprodukovanie zapamätaných melódií, resp. vytváranie rôznorodých melódií, odpovedí na spievané otázky, spev v primeranej hlasovej polohe imitačne aj podľa nôt (grafickej partitúry, obrázkov, gesta), jednohlasne aj viachlasne, spolu s emocionálnym vyjadrením spievaného obsahu. Vhodným hudobným materiálom sú: riekanky a piesne rôzneho druhu a žánru (autorské – umelé, slovenské ľudové, regionálne ľudové, piesne národnostných menšín, sociálnych skupín, inonárodné i populárne).

HRA NA HUDOBNÝCH NÁSTROJOCH

Hra na hudobných nástrojoch predstavuje spoznávanie a produkciu hudby na rôznych hudobných nástrojoch (Orffove hudobné nástroje, vlastnoručne zhotovené a iné elementárne hudobné nástroje, klasické hudobné nástroje, hudobné hračky, ľudové nástroje, elektronické a virtuálne hudobné nástroje). Cieľom je poznať techniku hrania na ne pri reprodukovaní aj produkovaní hudby, experimentovať s ich zvukovou farbou, využívať na interpretáciu sprievodov k spevu, interpretáciu samostatných inštrumentálnych kompozícií, inštrumentálnych miniatúr. Komponent tiež smeruje k tomu, aby žiaci využívali hudobné nástroje pri pohybovom a hudobno-dramatickom stvárnení hudby, pri improvizácií k spevu či počúvanej skladbe a piesňam.

POČÚVANIE HUDBY

Proces prijímania hudby, jej percepcie a prežívania v podobe skladieb rôznych druhov a žánrov, rôznych štýlových období, sprostredkovanej hudobnej produkcie i živej hudobnej produkcie profesionálneho umeleckého výkonu renomovaných hudobných inštitúcií a aktívnej vokálnej a inštrumentálnej interpretácie učiteľa aj žiakov. Zámerom je aktívne (zúčastnene) počúvať hudbu rôzneho charakteru, poznať funkcie hudby, identifikovať vyjadrovacie prostriedky hudby a ich zmeny vo vzťahu k estetickým kategóriám hudby. Poznať a identifikovať tvorcov, interpretov, percipientov, producentov hudby v hudobnom priemysle. Pochopiť vzťah medzi hudbou a ostatnými druhmi umenia a kultúrou vôbec. Poznať a kriticky hodnotiť hudobné artefakty v mediálnom prostredí.

HUDOBNO-POHYBOVÉ VYJADRENIE HUDBY

Pohybové stvárnenie hudby je prejavom emocionality, duševnej aktivity, poznávania a overovania hudobných zákonitostí, aj prostriedkom komunikácie. Je to spôsob umocňovania a prehľbovania hudobného vnímania a zážitku, ale aj pochopenia štruktúry skladby prostriedkami neverbálnej komunikácie a pohybovej improvizácie, v ktorej nie je rozhodujúca dokonalosť, ale prirodzenosť a voľnosť pohybu, koordinovanosť a súlad so znejúcou hudbou. Prechádza od spontánnych pohybových reakcií na hudbu, kultivovanie a usmerňovanie pohybového prejavu, voľného vyjadrenia hudby, imitácie a osvojovania rôznych spôsobov pohybového stvárnenia hudby, využitia tanečných prvkov v jednoduchých choreografiách – tancoch ľudového, štandardného aj moderného charakteru, až k tvorivému pohybovému sebavyjadreniu.

HUDOBNO-DRAMATICKÉ VYJADRENIE HUDBY

Spojenie hudby a dramatického umenia predstavuje najsyntetickejšiu formu prienikov vyjadrovacích prostriedkov viacerých umení, v ktorých sa integruje hudba so slovnými, pohybovými a výtvarnými prejavmi na princípoch tvorivej dramatiky, hudobného divadla a zážitkového učenia. Využíva tvorivú rytmickú, melodickú, interpretačnú a pohybovú improvizáciu a rôznorodé vlastné vyjadrenie – interpretáciu hudobného diela, piesne, situácie a pod. Má podoby hudobno-dramatickej hry, obrazu, etudy, hudobnej rozprávky či hudobno-dramatického projektu.

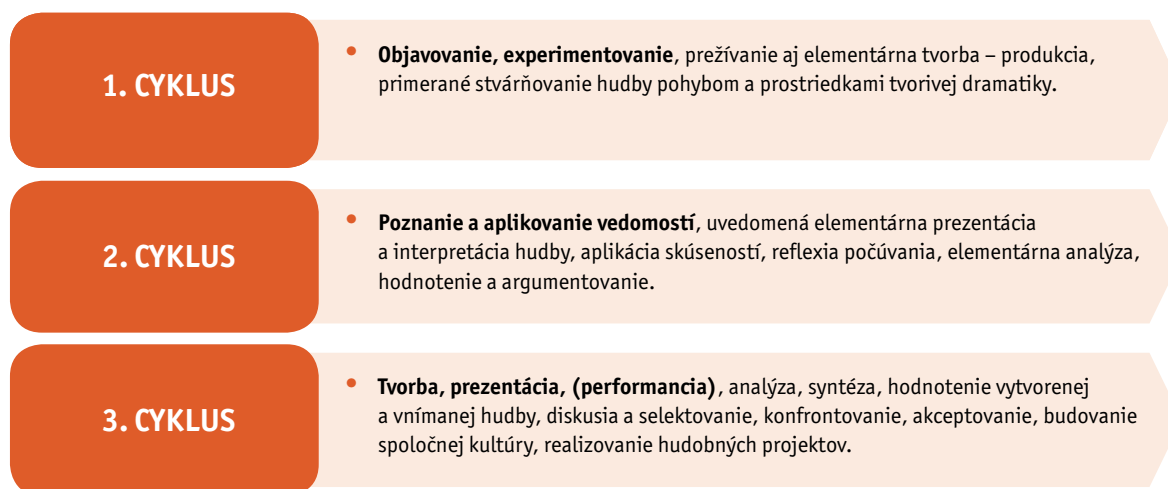
Pri všetkých komponentoch je potrebné:

- pochopiť zákonitosti uplatnenia hudobno-vyjadrovacích prostriedkov,
- postupne prechádzať od imitácie k tvorivej interpretácii a tvorbe samotnej, k prezentácii v triede, v škole, na súťaži či v inom kultúrnom kontexte, k produkovaniu a prezentovaniu hudby spevom či hrou, vyjadrovať hudbu sám, v skupine i s celou triedou,
- vzájomne kooperovať a tolerovať sa navzájom.

V spojení s vytváranou aj počúvanou znejúcou hudbou by mal žiak:

- uplatňovať základné vedomosti z teórie hudby, notopisu, základných hudobno-teoretických pojmov, poznatky z hudobnej histórie, poznania hudobných foriem, hudobných nástrojov a nástrojových zoskupení, základné vedomosti a zručnosti z oblasti techniky (teórie, spôsobov) vytvárania hudby spevom a hrou na hudobné nástroje;
- zvládnuť základné technologické postupy produkcie a prezentácie hudby a jej spracovania v digitálnom či virtuálnom priestore;
- analyzovať, verbálne hodnotiť, polemizovať či obhajovať vlastné vnímanie produkovanej či počúvanej hudobnej, hudobno-dramatickej produkcie, aj svoje hudobné preferencie.

Obrázok 19: Ciele vzdelávania v hudobnej výchove pre jednotlivé vzdelávacie cykly

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

SPEVÁCKE SPÔSOBILOSTI

Prvý vzdelávací cyklus je zameraný na objavovanie a prezentovanie vlastných speváckych spôsobilostí, aj na uplatňovanie elementárnych speváckych návykov a dodržiavanie zásad hlasovej hygieny. Žiaci by mali spievať v hlasovej polohe c1-c2 imitačne, intonačne i kombinovane, hrať sa, experimentovať a tvorivo pracovať s hlasom, imitovať okolitý zvukový svet, resp. na elementárnej úrovni vytvárať rôznorodé melódie, odpovede na spievané a rytmizované otázky, vytvárať rytmické útvary.

V druhom vzdelávacom cykle je cieľom, aby žiaci uplatňovali elementárne spevácke návyky, kultivovali technickú, intonačnú i výrazovú stránku speváckeho prejavu, dodržiavali zásady hlasovej hygieny. Cieľom je spievať v hlasovej polohe a-d2 imitačne, intonačne i kombinovane, experimentovať a tvorivo pracovať s hlasom, na elementárnej úrovni vytvárať rôznorodé melódie, odpovede na spievané a rytmizované otázky, vytvárať rytmické útvary. Spievať hlasové modely, intonačné cvičenia podľa nôt, spievať viachlasne (kánón, iné druhy viachlasu).

V treťom vzdelávacom cykle je cieľom spievať technicky a intonačne správne, uplatňovať zásady hlasovej kultúry a hygieny, s prihliadnutím na mutačné obdobie žiakov. Tvorivo pracovať s hlasom, spievať rôznorodý piesňový repertoár, rytmický aj melodický viachlas, komponovať či melodizovať rôzne textové útvary.

HRA NA HUDOBNOM NÁSTROJI

V prvom vzdelávacom cykle je v komponente hra na hudobných nástrojoch (Orffove hudobné nástroje, vlastnoručne zhotovené a elementárne hudobné nástroje) cieľom poznať techniku hrania na ne, identifikovať ich podľa znenia aj vizuálne, experimentovať s ich zvukovou farbou. Využívať hudobné nástroje a hru na tele na interpretáciu sprievodov k spevu, pri rytmickej improvizácii, pohybovom a hudobno-dramatickom stvárnení.

Druhý vzdelávací cyklus v komponente Hra na hudobných nástrojoch (Orffove hudobné nástroje, vlastnoručne zhotovené a iné elementárne hudobné nástroje, ľudové nástroje, klasické hudobné nástroje, elektronické nástroje) zameriava pozornosť na **rozvoj experimentovania s ich zvukovou farbou** a na ich využívanie na interpretáciu sprievodov k spevu, interpretáciu samostatných inštrumentálnych kompozícií, pri pohybovom a hudobno-dramatickom stvárnení, improvizácií k spevu či počúvanej skladbe a piesňam.

V treťom vzdelávacom cykle je zámerom rozvíjanie schopnosti **tvoriť a hrať samostatné inštrumentálne kompozície**, tvorivo uplatniť hudobné nástroje pri pohybových a hudobno-dramatických kompozíciách (stvárnení), improvizácii k spevu, k počúvanej skladbe či piesňam. Cieľom je tiež využívať elektronické a virtuálne hudobné nástroje pri tvorbe a aranžovaní hudby k hudobným a hudobno-dramatickým projektom. Žiaci by mali byť schopní hrať podľa notového zápisu, sledovať plynutie hudby v notovom zápise. Zámerom je prostredníctvom digitálnych technológií vytvárať jednoduché grafické aj notové partitúry a tiež prostredníctvom nich hľadať, selektovať, spracovávať hudobný obsah, využiť technologické riešenia pri tvorbe hudobného digitálneho obsahu.

POČÚVANIE HUDBY

V prvom vzdelávacom cykle je cieľom aktívne (zúčastnene) **počúvať hudbu rôzneho charakteru**, objavovať zákonitosti hudby, identifikovať vyjadrovacie prostriedky hudby (tempo, rytmus, dynamika, melódia), základné formové štruktúry skladby, založené na princípoch opakovania a zmeny (totožnosť, podobnosť, kontrast) v oblasti melódie a rytmu a základné farby nástrojov (flauta, klavír, husle, trúbka). Vlastnými slovami vyjadriť charakter skladby, postrehnúť rovnaké a rozdielne časti skladby. Počúvať a pokúšať sa porozumieť významu toho, čo je v hudbe komunikované. Učiť sa hľadať a objavovať adekvátne hudobné artefakty v digitálnom priestore.

Druhý vzdelávací cyklus má za cieľ rozvíjať schopnosť aktívne počúvať hudbu rôzneho charakteru, **poznať rôzne funkcie hudby** (umelecká, estetická, poznávací, úžitková, sociálna, zábavná, identifikačná), identifikovať vyjadrovacie prostriedky hudby (melódia, harmónia,

rytmus, dynamika, zvuková farba) a ich zmeny vo vzťahu k estetickým kategóriám hudby. Žiaci by tiež po ukončení cyklu mali byť schopní vyjadriť charakter skladby a tvrdenie podložiť znalosťami z oblasti teórie a estetiky hudby.

V treťom vzdelávacom cykle sa pozornosť zameriava na schopnosť **vnímať a identifikovať charakteristiky a zložitejšie štruktúry hudby**, vzťahy, podobnosti a rozdiely medzi hudobnými dielami a osobitosť kompozičných a interpretačných štýlov významných osobností jednotlivých štýlových období na základe počúvania sprostredkovanej a živej hudobnej produkcie. Žiaci sa učia vyhľadávať zdroje hudby, hodnotné artefakty z hľadiska ich kvalít i kvality interpretácie, technického a technologického spracovania. Zámerom je tiež **identifikovať základné hudobné formy**, hudobné druhy, nástroje a nástrojové skupiny súborovej hry (sláčikové kvarteto, klavírne kvinteto, komorný orchester, dychový orchester, symfonický orchester, big band, moderné kapely, ľudové hudobné zoskupenia), ľudské hlasy podľa farby znenia pri speve. Žiak by mal byť schopný **aplikovať poznatky zo všeobecných dejín, literatúry a iných druhov umenia** pri analýze a hodnotení hudobného diela – i súčasnej hudby a rámcovo poznať periodizáciu dejín európskej hudby. V treťom vzdelávacom cykle sa kladie dôraz aj na poznanie tvorby významných osobností západnej hudobnej kultúry a Slovenska, významné hudobné zoskupenia, interpretov a miesta interpretácie hudby v regióne, aj v rámci Slovenska (koncertné sály, divadlá, festivaly, súťaže). Žiak by sa mal orientovať v ponuke hudobných podujatí na Slovensku, aj v regióne.

Súčasťou tohto komponentu je tiež **orientácia v štruktúrovanej oblasti kultúrnej prevádzky** (koncerty, festivaly, výstavy) a účasť na tejto produkcii v pozícii aktívnych poslucháčov a budovanie vzťahu žiaka k umeniu a reflexii umeleckých a estetických zážitkov. Žiak verbálne i neverbálne vyjadruje atmosféru hudby, vníma a hodnotí vlastný alebo kolektívny hudobný výkon.

Tretí vzdelávací cyklus v komponente počúvanie hudby smeruje aj k aktívnemu, zážitkovému, skúsenostnému poznaniu a pomenovaniu **špecifík ľudovej hudobnej kultúry vlastného regiónu**, poznaniu špecifík hudobnej kultúry regiónov Slovenska, národnostných menšín Slovenska, etník a sociálnych skupín, piesňové skupiny a žánre, hudobno-štýlové vrstvy slovenskej ľudovej piesne. Žiak bude schopný identifikovať a hodnotiť autentickú a štylizovanú podobu ľudovej kultúry.

HUDOBNO-POHYBOVÉ VYJADRENIE HUDBY

Prvý vzdelávací cyklus je zameraný na schopnosť Improvizovať v elementárnej podobe na hudbu, pohybom stvárniť obsah a charakter piesne a hudby, hrať na tele, zapamätať si a imitovať pohyb v hudobno-pohybových hrách so spevom a hudbou, uplatniť pohyb ako

prostriedok na vyjadrenie a pochopenie vyjadrovacích prostriedkov hudby (melódia, rytmus, tempo, harmónia, dynamika), imitovať a uplatniť tanečné prvky.

V druhom vzdelávacom cykle je cieľom voľne pohybom vyjadriť charakter hudby, tvorivo pohybom improvizovať na hudbu, hrať na tele, stvárať hudobno-pohybové hry so spevom a pohybové útvary (kruh, zástup, rad, diagonála), tanec v pároch, tanečné prvky, jednoduché detské tanečné choreografie ľudových a regionálnych tancov, moderných tancov.

V treťom vzdelávacom cykle je zámerom, aby si žiaci zapamätali a vytvorili jednoduchú tanečnú choreografiu, **navrhli a uplatnili pohybové spôsobilosti k znejúcej hudbe**, navrhli hudbu k pohybu a **pohybovo improvizovali**. Tretí vzdelávací cyklus sa zameriava aj na schopnosť žiakov identifikovať podoby a charakteristické znaky ľudových tancov, štandardných tancov, moderných tancov, popísať slovne a charakterizovať regionálne ukotvenie tancov.

HUDOBNO-DRAMATICKÉ VYJADRENIE HUDBY

V prvom vzdelávacom cykle žiaci vyjadrujú dej, náladu, charakteristiku postáv príbehu prostriedkami hudby a dramatickej improvizácie a interpretácie. Výsledkom je vytvorenie **hudobno-dramatického** celku.

V druhom vzdelávacom cykle sa pozornosť sústreďí na schopnosť uplatniť pohyb v tvorivej dramatike. Integrovať slovo, hudbu a pohyb do podoby scenára krátkych dramatických a scénických foriem.

Tretí vzdelávací cyklus podporuje žiakov vo **vytváraní návrhov vlastných hudobno-dramatických celkov**, projektov v reálnom alebo i virtuálnom priestore. Zároveň je zámerom rozvíjať schopnosť diskutovať, argumentovať, prezentovať, spracovať a zdokumentovať priebeh jeho vlastnej realizácie. Žiaci by mali byť schopní zvoliť pri ich tvorbe vhodné digitálne nástroje a možné technické riešenia. Rozvíja sa aj schopnosť **uplatniť fantáziu, imagináciu a improvizáciu** v skupinových hudobno-dramatických projektoch.

Pri všetkých komponentoch je špecifickým cieľom rozvíjať poznanie a hudobnú gramotnosť, uplatniť pomocné prostriedky uvedomenej vokálnej intonácie a rytmizácie v podobe rytmických a solmizačných slabík v dur (notový zápis) pri aktívnom zmocňovaní sa a interpretácii hudby. Žiaci uplatňujú teoretické poznatky pri interpretácii hudobných sprievodov k piesňam, k hudobno-dramatickým celkom, produkcii a interpretácii samostatných inštrumentálnych kompozícií, pri pohybovom a hudobno-dramatickom stvárnení, improvizácií k spevu,

počúvanej skladbe či piesňam. Cieľom je tiež poznať špecifiká ľudovej hudobnej kultúry vlastného regiónu, regiónov Slovenska, národnostnej menšiny či etnika.

Pri všetkých komponentoch taktiež rozvíjať osobnostné, sociálne a rozvojové kompetencie, ako napr. vnímať a používať hudbu pri akustickej regulácii prostredia, s ohľadom na funkcie hudby, aktívne reflektovať na fenomén spoločnej tvorby a vyjadrenia hudby. Vnímať hudbu a hudobný prejav ako kultúrny fenomén dialektickej jednoty tradície a zmeny.

Výtvarná výchova

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

Výtvarné činnosti majú pre žiakov nezameniteľný potenciál. Umožňujú im sebavyjadrenie a zároveň chápanie sveta, ktorý je z dominantnej časti vnímaný vizuálne. Zmeny vo vzdelávacej podoblasti výtvarná výchova reflektujú túto situáciu.

Predmet naďalej ostáva činnostným vyučovaním, na ktorom žiaci prechádzajú zážitkom tvorivého procesu, od vlastnej predstavy a fantázie, cez jej vizualizáciu (nachádzanie formy, ako túto predstavu vyjadriť) až po technickú realizáciu svojho artefaktu. Prostredníctvom týchto činností postupne spoznávajú vyjadrovacie prostriedky a kompozičné princípy výtvarného umenia, architektúry, fotografie, filmu, dizajnu a remesiel. Sú uvádzaní do porozumenia vizuálnej komunikácii aj mimo oblasti umenia. Rozvoj **vizuálnej gramotnosti a tvorivosti** je hlavným argumentom závažnosti predmetu v rámci kurikula.

Rozloženie vzdelávacích výsledkov do cyklov zodpovedá vývinovým štádiám psychiky a schopnosti sebavyjadrovania žiaka. Učiteľovi umožní pružnejší prístup pri koncipovaní vyučovania a lepšie zohľadnenie úrovne jednotlivých žiakov; učiteľovi poskytne dostatok priestoru tvoriť obsahy, prieniky a spolupracovať s kolegami - učiteľmi iných predmetov.

Hlavným cieľom vzdelávacej podoblasti je rozvoj **vizuálnej gramotnosti** (schopnosť rozumieť vizuálnym znakom, vizuálnej komunikácii a schopnosť vyjadrovať sa ich prostredníctvom) so špecifickým zameraním na **tvorivé a kritické myslenie**. To je v súlade s koncepciou predmetu, ako sa vyvíjala od 90. rokov. Dáva sa však väčší dôraz, okrem rozvíjania tvorivosti žiakov, aj na vizuálnu gramotnosť v oblasti všetkých vizuálnych umení, tiež na oblasť mimoumeleckej vizuálnej komunikácie.

V rámci obsahov sa bude dôslednejšie aplikovať šírka a rozmanitosť vizuálnej kultúry (napr. z hľadiska umenia, médií, reklamy, folklóru, prírodného estetického a vizuálnej stránky všetkého, s čím sa žiak v škole i mimo nej stretáva).

Dynamický vývoj rôznych spôsobov vyjadrovania sveta vo výtvarnom umení (naprieč obdobiami, kultúrami, smermi a štýlmi) poskytuje obrovskú banku hľadísk a foriem myslenia. Ich aplikácia prostredníctvom zážitkového a činnostného vyučovania formuje pružnosť myslenia žiaka a jeho kultúru.

Od zavedených zmien očakávame, že bude v prostredí všeobecného vzdelávania pochopená závažnosť predmetu a dôležitá rola rozvíjania tvorivosti a vizuálnej komunikácie – ako príprava na život v spoločnosti, v ktorej sú tieto faktory ťažiskové.

Ide o snahu vytvoriť podmienky na zmenu prístupu k tejto oblasti vzdelávania – zo strany vedenia škôl i pedagógov. Tiež výraznejšie zapojiť medzipredmetové vzťahy na základe formálnych aj obsahových súvislostí, ktoré predmet poskytuje. Okrem sebayjadrenia žiaka, je táto vzdelávacia podoblasť priestorom pre chápanie hodnôt ako kooperatívnosť, tolerancia rozmanitosti, estetická citlivosť, formovanie vlastného vkusu a názorov, chápanie zmyslu umenia a kultúrnej identity.

Popri zážitku tvorivého procesu bude dôležitým prvkom jeho prezentácia a reflexia – hodnotenie (vrátane sebahodnotenia a vzájomného hodnotenia žiakov), ktoré vytvára predpoklad na formovanie kritického myslenia, schopnosti korigovať vlastné učenie a vytvárať si vlastné postoje. K realizácii týchto zámerov plánujeme pripraviť širokú škálu podporných vizuálnych materiálov a metodických inšpirácií na možnosti ich využitia.

Charakteristika, zameranie a ciele predmetu výtvarná výchova

Základnú platformu predmetu tvorí vizuálna gramotnosť a rozvoj kreatívnych spôsobilostí.

Výtvarná výchova rozvíja osobnosť a spôsobilosti žiaka pomocou vnímania, reflektovania a sebayjadrenia sa prostredníctvom vizuálnych znakov a výtvarných techník. Využíva aktívnu tvorivú činnosť žiakov, ktorá vytvára priestor na prepájanie školy s reálnym životom. Jej hlavným cieľom je rozvoj vizuálnej gramotnosti, so špecifickým zameraním na tvorivé, kritické a analytické myslenie, so schopnosťou vidieť rôzne aspekty sveta v súvislostiach. Rozvinutá vizuálna gramotnosť umožňuje človeku rozlišovať, integrovať a osvojovať si vizuálnu kultúru a prispieva k aktívnemu kritickému vytváraniu hodnôt kultúry a životného prostredia.

Výtvarná výchova umožňuje žiakovi rozvíjať zručnosti spojené so samostatnou prácou, ako aj prácou v skupine, kde sú široké možnosti rozvoja komunikačných, strategických a prosociálnych

spôsobilostí. Umožňuje osobnostný a sociálny rozvoj žiaka. Ponúka žiakovi vedomosti, ktoré tvoria základ pochopenia vybraných oblastí a vďaka jedinečnosti prepojenia teórie a praktickej činnosti prispieva k ich ukotveniu v kognitívnom koncepte žiaka. Konceptuálne uchopenie témy dáva predpoklad na prieniky konceptuálneho učenia, ktoré systémovo nahrádza obsahový typ vzdelávania. Vytváranie zručností a postojov sa môže v predmete realizovať aj vďaka zážitkovej pedagogike, ktorá je jednou z jeho dôležitých zložiek. Prispieva k možnosti sebarealizácie, tvorivosti a k budovaniu pozitívnej klímy v škole.

Výtvarná výchova umožňuje žiakovi nachádzať spôsoby práce so zadanou témou, objavovať históriu umenia a kultúry, rozvíjať schopnosti percepcie umeleckého diela, ako aj objavovať oblasti vedy, kultúry a života, do ktorých téma presahuje. V procese tvorby výtvarného artefaktu, ktorý je podstatnou súčasťou predmetu, má žiak možnosť naučiť sa základným princípom dodržiavania pracovných postupov pri osvojovaní si výtvarných techník, ako aj budovať si návyky pri príprave a realizácii s materiálom a výtvarnou technikou. Pri výtvarných projektoch sa žiaci učia definovať vlastné ciele a hľadať vhodné stratégie na ich dosiahnutie. Rozvíjajú schopnosti plánovať, organizovať, realizovať a hodnotiť.

Obrázok 20: Grafické vyjadrenie cieľov výtvarnej výchovy

Primárnym cieľom výtvarnej výchovy je **rozvoj vizuálnej gramotnosti**. Dosiahnutie vizuálnej gramotnosti je v predmete rozložené do troch cyklov, v ktorých sa kladie dôraz na vizuálnu komunikáciu, rozvoj poznávacích a sebazpoznávacích procesov, psychomotorických zručností a tvorivosti žiaka. Je realizovaná formou objavovania **komponentov vizuálnej komunikácie**: výtvarný jazyk, médiá, nástroje, formy, techniky a výtvarné umenie a vizuálna kultúra. **Tvorivosť** je hybnou silou učenia, nadobúdania vizuálnej gramotnosti, sebarealizácie a sebaaktualizácie žiaka.

Vizuálna gramotnosť

Vyjadrovať sa a komunikovať prostredníctvom obrazov je dieťa schopné už pred vstupom do 1. cyklu primárneho vzdelávania. Vizuálna komunikácia je v rámci predmetu zmyslovým a činnostným vzdelávaním, v ktorom sa zdôrazňuje rozvíjanie umelecko-estetických a poznávacích spôsobilostí žiaka. Dôraz sa kladie na zážitkové učenie a podporu autentickej tvorby žiakov, pričom proces zahŕňa v jednote všetky zložky podieľajúce sa na tvorivom učení – myslenie (racionálne aj vnemové a citové mentálne procesy) a realizáciu, ktoré sú základom pre vyjadrenie myšlienky a jej komunikáciu. Vizuálne spôsobilosti (od porozumenia zmyslovému vnemu, predstavivosti, fantázie až po ich formálne vyjadrenie – vizualizáciu) môžeme považovať za dôležitý prostriedok tvorivosti. Vizuálne myslenie je schopnosť analyzovať vizuálne podnety a schopnosť tvoriť vlastné vizuálne vyjadrenia, čo je v súčasnej kultúre jednou z kľúčových spôsobilostí pre väčšinu oblastí ľudskej činnosti.

Tvorivosť

Rozvoj tvorivosti vo výtvarnej výchove predstavuje v prvom rade vytvorenie atmosféry, v ktorej sa očakáva vlastný vklad žiaka. Podporujú sa jeho prejavy vychádzajúce z predstavivosti, fantázie, potreby sebarealizácie a objavovania vlastných formálnych riešení. Vytváranie autentických foriem vyjadrovania je princípom, ktorý vedie ku kritickému mysleniu a formuje vlastné postoje vo vzťahu ku svetu, ako aj vnímanie rozmanitosti postojov a kultúr. Zároveň musí byť (najmä v 3. cykle) žiakov prejav konfrontovaný s tým, ako je obsah vytvoreného artefaktu komunikovateľný (jeho kultúrny a sociálny kontext).

Ciele predmetu:

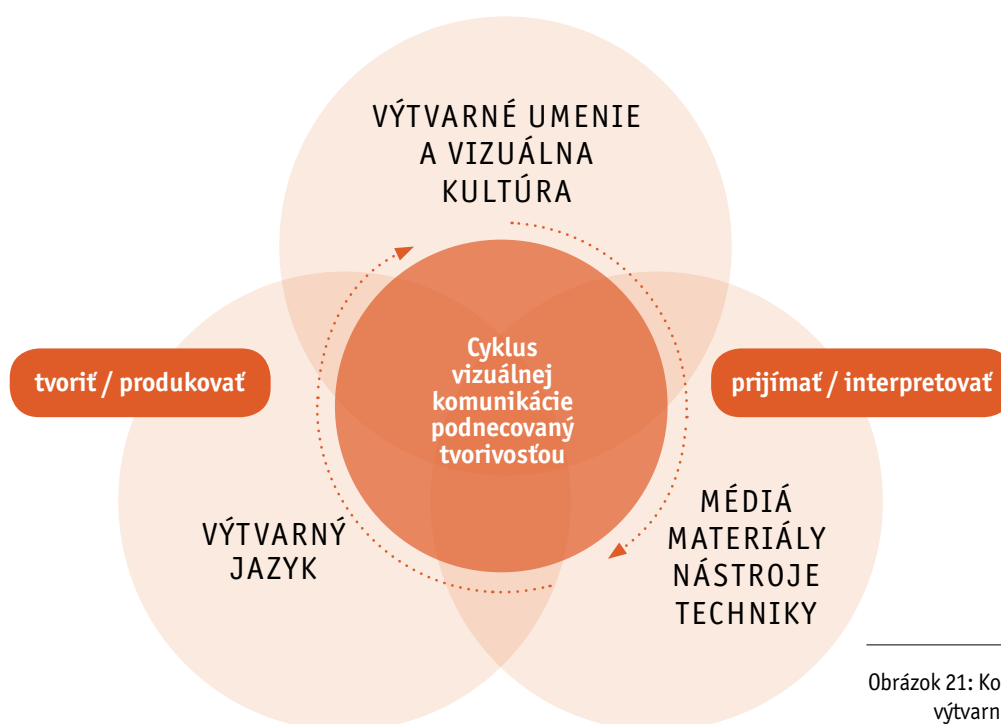
- 1** podchytiť a rozvinúť prirodzenú potrebu žiaka vizuálne vyjadrovať svoje predstavy a koncepty, viesť žiaka k rozvíjaniu vlastných spôsobov myslenia, sebarealizácie a sebvýjadrovania (formovanie základov tvorivosti);
- 2** formovať vizuálnu gramotnosť a komunikačné schopnosti;
- 3** podporovať rozvoj rôznych stratégií myslenia;
- 4** rozvíjať manuálne a technické zručnosti a experimentovať na základe získaných skúseností;

- 5 uvádzať do znalosti vizuálnej kultúry a komunikácie v jej jednotlivých oblastiach – z hľadiska kultúrnych tradícií, aktuálneho myslenia a osobitostí vnímania okolitého sveta;
- 6 podporovať vedomie vlastnej kultúrnej identity a vnímanie rozmanitosti ako prínosnej hodnoty pre spoluprácu;
- 7 rozvíjať schopnosť reflexie, sebahodnotenia a hodnotenia;
- 8 podporovať komplexnosť výchovno-vzdelávacieho procesu prostredníctvom prepojenia s inými predmetmi na úrovni tém i formálnych súvislostí.

Schéma vizuálnej komunikácie uplatnenej vo výučbe

Tvorivosť je vo vyučovaní predmetu prirodzenou hybnou silou výtvarnej činnosti žiakov a učiteľ smeruje ciele vyučovacích jednotiek **do 3 komponentov**:

- **výtvarný jazyk** ako systém, ktorý si dieťa postupne osvojuje a nadobúda;
- **médiá, materiály, nástroje, formy a techniky** ako prostriedky vyjadrenia, každé so sebe vlastným vyjadrovacím charakterom;
- **výtvarné umenie a vizuálna kultúra** ako obrovská banka výpovedí vizuálneho charakteru naprieč dejinami ľudstva.

Obrázok 21: Komponenty
výtvarnej výchovy

Komponenty vzdelávacej podoblasti

Ciele a obsahy všetkých troch komponentov navzájom súvisia.

Komponent – Výtvarný jazyk (výtvarné vyjadrovacie prostriedky)

Charakteristika: výtvarné vyjadrovacie prostriedky a kompozičné princípy predstavujú syntax a gramatiku vizuálnych umení. Prostredníctvom nich sa buduje výraz a sprostredkúva význam. Ich znalosť je predpokladom vizuálnej gramotnosti.

Ciele: skúsenostne spoznať potenciál vyjadrovacích prostriedkov a kompozičných princíпов (v jednotlivosti a vo vzájomných vzťahoch) a vedieť ho použiť vo výtvarnom vyjadrovaní a vizuálnej komunikácii prostredníctvom rôznych médií.

Komponent – Médiá, materiály, nástroje, techniky

Charakteristika: činnostné vyučovanie predmetu predstavuje realizáciu predstáv a konceptov v rôznych médiách, materiáloch, prostredníctvom vybraných nástrojov a technických postupov.

Ciele: získať základné zručnosti s prácou s nástrojmi a spoznať základné techniky tvorby vizuálnych artefaktov; uplatňovať výtvarný jazyk prostredníctvom jednotlivých vizuálnych médií a skúmať ich komunikačné a vyjadrovacie možnosti a ich uplatnenie v rámci vizuálnej kultúry.

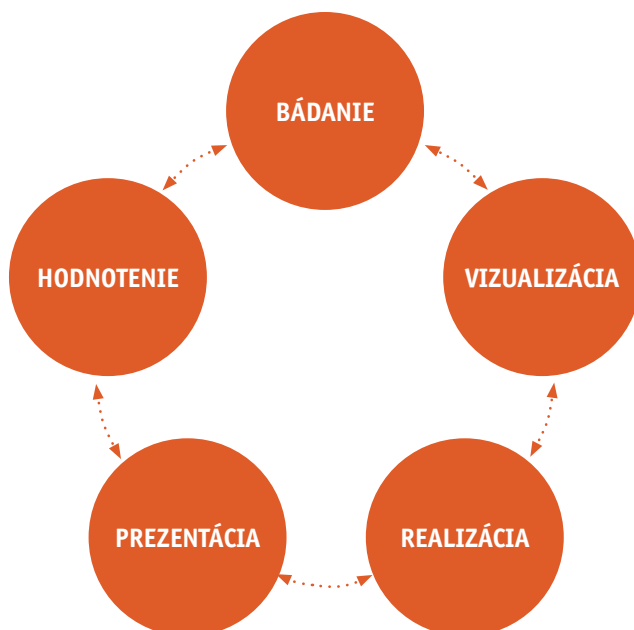
Komponent – Výtvarné umenie a vizuálna kultúra

Východiskom je navodiť zážitok doby a života v nej (technických možností, prostriedkov, ideí) a uviesť žiaka prostredníctvom výtvarnej činnosti do problematiky dobových tém, historických slohov, štýlov, technických postupov a procesov výtvarného umenia. Ťažiskom je zážitok z tvorivého procesu, objavovanie a porovnávanie postupov, techník a vyjadrovacích možností. Prostredníctvom komunikácie s originálom výtvarného diela v galérii, múzeu alebo prostredníctvom reprodukcie sú žiaci vedení k vlastnému tvorivému uvažovaniu a interpretovaniu zážitku z umenia. V jednoduchšej forme analyzujú aj základné prvky diel. Cieľom je prostredníctvom osobného zážitku porozumieť inej dobe, jej ľuďom, kultúre, výtvarnému umeniu a dokázať ich porovnávať so súčasnými pohľadmi na svet, viesť k pochopeniu vybraných tvorivých procesov z ponuky moderného a súčasného umenia, podporovať toleranciu k rôznym spôsobom vyjadrovania.

Obrázok 22: Obsahové vymedzenie komponentov výtvornej výchovy

Komponenty **výtvarnej a vizuálnej kultúry** sú prepojené tvorivým procesom, ktorého prvky podporujú vzdelávacie možnosti predmetu. Prvky tvorivého procesu:

Obrázok 23: Grafické vyjadrenie tvorivého procesu prepájajúceho komponenty výtvornej a vizuálnej kultúry

BÁDANIE je zamerané na vytvorenie myšlienkového konceptu o preberanej téme. Vedie žiakov k ich vlastnej aktivite, k hľadaniu informácií na základe potreby dozvedieť sa viac o zvolenej téme (nastolenom probléme) a technike. Predpokladom úspešného bádania žiaka je prítomnosť predchádzajúcich vedomostí v danej oblasti, doplnené informáciami učiteľa. Je preto dôležité, aby žiak tému pochopil a dokázal ju aplikovať do oblasti, ktorá má spoločné presahy so zadanou témou, ale aj so žiakovým doterajším poznaním a predstavami.

VIZUALIZÁCIA je proces, v ktorom žiak hľadá formálne prevedenie myšlienky/predstavy do materiálu a média. Žiak je pri procese definovania svojej témy stotožnený s určitou predstavou svojho finálneho výtvarného produktu. V procese vizualizácie sa snaží nájsť spôsob výtvarného spracovania svojej predstavy. Žiak uvažuje o riešeníach témy v závislosti od technických a vyjadrovacích možností zvolenej výtvarnej techniky. V oblasti vizualizácie sa kladie dôraz na rozvoj tvorivosti, čo podporuje rozvoj divergentného myslenia.

REALIZÁCIA je prirodzený prvok výtvarného procesu. Je jeho podstatou. Je to oblasť, kde sa pozornosť zameriava na realizáciu výtvarnej myšlienky vo výtvarnej technike (médiu). Výtvarná myšlienka získala v predošlej oblasti (vizualizácia) konkrétnu vizuálnu podobu. V nasledujúcom kroku sa bude vizuálna predstava realizovať vo výtvarnej technike. Proces realizácie je preto postavený na zvládnutí základných technických zručností, ktoré sa na danú výtvarnú techniku viažu. V použití každej výtvarnej techniky je veľká miera tvorivosti. Žiak je vedený k zvládnutiu základných zručností potrebných na použitie techniky, no na druhej strane je podnecovaný k „bezpečnému“ experimentovaniu v danom médiu.

PREZENTÁCIA je termín, ktorý označuje procesy spojené s aktivitami súvisiacimi s finálnym artefaktom, čiastkovými produktmi alebo samotným procesom tvorby. Môže ísť o výstavu výsledných artefaktov skupinovo na jednom mieste alebo ich prezentáciu jednotlivo pred publikom – spolužiakmi, učiteľom. Prezentácia sa môže realizovať buď priamo na vyučovaní alebo v čase a priestore mimo neho. Rozvoj prezentačných zručností je prirodzenou súčasťou predmetu.

HODNOTENIE VÝSLEDKU, PROCESU A SEBAHODNOTENIE je súčasťou každej ľudskej činnosti. Hodnotenie zdanlivo uzatvára tvorivú aktivitu. Okrem posúdenia dosiahnutej kvality by však malo priniesť aj odporúčania, čo a ako je možné pri opakovaní aktivity zlepšiť. Je to dôležitá súčasť učenia sa. Rozvoj zručnosti v hodnotení dáva predpoklad na formovanie kritického myslenia a schopnosti korigovať vlastné učenie.

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

VÝTVARNÝ JAZYK (výtvarné vyjadrovacie prostriedky)

1 Prvý vzdelávací cyklus

Žiak v nadväznosti na spontánny detský výtvarný prejav a jeho formáciu v rámci predprimárneho vzdelávania uplatňuje najmä svoju fantáziu. Metodicky je vedený k objavovaniu výrazových možností škvrny, línie, farby, jednoduchých tvarov a ich usporiadania v priestore. Prostredníctvom inšpiratívnych podnetov a tém je uvádzaný do hravého experimentovania s výrazom. Žiak získava poznatky o rôznych prírodných a technických materiáloch, nástrojoch a pracovných postupoch. Prostredníctvom kreslenia, maľovania alebo priestorového vytvárania sa oboznamuje s niektorými prvkami fotografie, filmu, architektúry a dizajnu. Využíva výtvarný jazyk na vyjadrenie svojich myšlienok a emócií a na rozpoznávanie myšlienok a emócií druhých, aktívne sa zapája do práce v tíme a je vedený k snahe porozumieť významu toho, čo je v umení komunikované.

2 Druhý vzdelávací cyklus

Žiak prostredníctvom výtvarných činností spoznáva výrazové možnosti tvaru, plochy, povrchu, svetla, priestoru, rôznych možností kompozície, rámcovania (výberu) zobrazovanej skutočnosti, záberu. Zoznamuje sa so základmi proporcií a mierky, vyjadrenia priestoru, fotografického a video zobrazovania. Je schopný používať jednoduché digitálne nástroje na výtvarné vyjadrovanie. Hľadá vizuálne vyjadrenie synestetických pocitov z počutej hudby/zvuku, ale aj z chutí, vôní, hmatových pocitov. Je vedený k rozvoju osobnostných spôsobilostí. Zamýšľa sa nad myšlienkami, emóciami a potrebami, ktoré sú komunikované vo výtvarnom umení, vyjadruje svoje myšlienky a predstavy. Prepája poznatky z ostatných vzdelávacích oblastí s oblasťou výtvarného vyjadrovania a využíva výtvarný jazyk ako nástroj pri riešení problémov.

3 Tretí vzdelávací cyklus

Žiak cieľavedome používa výtvarné vyjadrovacie prostriedky a základné kompozičné princípy vo svojich vizuálnych prejavoch a pri riešení komplexných problémov. V rámci vlastných výtvarných činností uplatňuje základné kompozičné princípy obrazu, objektu, fotografie,

videozáznamu, organizácie priestoru, kompozície elektronického dokumentu alebo prezentácie. V predložených výtvarných dielach reflektuje použitie základných výrazových prostriedkov, interpretuje, analyzuje a kriticky sa zamýšľa nad ich účelom. Uvedomuje si (a rámcovo pomenuje) individuálne prvky výrazových možností vo svojom výtvarnom vyjadrovaní, vo vyjadrovaní svojich spolužiakov a v rôznych štýloch vizuálnych umení. Vie rozlíšiť a pomenovať základné funkcie rôznych typov architektúry a dizajnu. Dokáže vizualizovať alebo hľadať vizuálne analógie svojich poznatkov z niektorých iných predmetov (napr. dejepisu, geografie, prípadne aj abstraktnejšie z matematiky, fyziky, chémie...).

MÉDIÁ, MATERIÁLY, NÁSTROJE, TECHNIKY

1 Prvý vzdelávací cyklus

Žiak zdokonaľuje svoje zručnosti pri práci s nástrojmi a objavuje nové, atraktívne technické možnosti. Zoznamuje sa s jednoduchými/základnými technikami kreslenia, maľovania, grafiky, tvarovania a priestorového vytvárania.

2 Druhý vzdelávací cyklus

Žiak získava skúsenosť s používaním nástrojov, techník a materiálov a túto skúsenosť dokáže primerane pomenovať. Oboznamuje sa s nástrojmi na tvorbu technického obrazu (fotografia, video, elektronický obraz).

3 Tretí vzdelávací cyklus

Žiak pozná a čiastočne ovláda základné technické postupy tvorby maľby, kresby, grafiky, plastiky, priestorovej tvorby, dizajnu vizuálnej komunikácie, telového dizajnu, elektronického obrazu. Dokáže pracovať s nástrojmi na tvorbu dynamického obrazu (mobil, príp. fotoaparát/kamera), fabulovať krátky videopríbeh a zapojiť do dynamického obrazu zvuk. Dokáže odôvodniť výber média a techniky pre daný účel tvorivého vyjadrenia.

VÝTVARNÉ UMENIE A VIZUÁLNA KULTÚRA

---

1 Prvý vzdelávací cyklus

Žiak prostredníctvom priameho (napr. v galérii) alebo sprostredkovaného (formou reprodukcie) kontaktu s umeleckým dielom voľne výtvarne interpretuje svoj zážitok. Formou rozprávania príbehu je uvedený do sveta historického tvorcu umenia (pravek, starovek, stredovek...) a formou hravej činnosti na základe svojej predstavivosti spracováva niektorú z tém daného obdobia.

---

2 Druhý vzdelávací cyklus

Žiak je formou rozprávania a rozhovoru uvádzaný do myšlienkového kontextu vybraných výtvarných štýlov, smerov a kultúrnych typov vizuálnych umení. Dokáže spracovať podnety historického, moderného a súčasného umenia na úrovni výtvarnej interpretácie alebo voľnej inšpirácie. V rámci návštevy galérie (alebo inej prezentácie vizuálnych artefaktov alebo produktov) dokáže pomenovať videný artefakt a rozprávať o svojom zážitku z neho.

---

3 Tretí vzdelávací cyklus

Žiak poznáva diela a produkty vizuálnej kultúry v ich spoločenskom a kultúrno-historickom kontexte. Verbálne aj realizačne interpretuje videné výtvarné artefakty (v rámci galérie, resp. múzea alebo na základe reprodukovateľného obrazu). Charakterizuje výraz a koncepčné smerovanie vybraných smerov výtvarného umenia, dizajnu, filmu. Porovnáva charakteristické artefakty súčasnej kultúry, ľudovej kultúry z vybraných regiónov. Dokáže sa inšpirovať umeleckými dielami (ich štýlom, témou, významom a funkciou) vo svojom výtvarnom vyjadrovaní. Dokáže ich výtvarne prakticky interpretovať a vybrať si alebo kombinovať rôzne štýly alebo výrazové prostriedky. Je schopný ich porovnávať. Svoju stvárňujúcu interpretáciu dokáže stručne verbálne zdôvodniť. Dokáže opísať objekty mimoumeleckého estetického.

ZDRAVIE A POHYB

ZDRAVIE A POHYB

Prečo sa pristupuje k zmenám a čo sa očakáva

Vo vzdelávacej oblasti Zdravie a pohyb sa snažíme zdôrazňovať najmä rozvoj pohybovej gramotnosti v základných školách, ktorý je podporený vo vyučovacom čase predovšetkým počas hodín telesnej a športovej výchovy a v rôznych kurzových formách vyučovania. Kvalitná realizácia dobre pripraveného obsahu má za cieľ priniesť zlepšenie výsledkov žiakov, ako aj posilniť status telesnej a športovej výchovy v školách. Podporou pre zdravý telesný rozvoj žiakov bude aj koncept aktívnej školy. Aktívnou školou rozumieme každodennú realizáciu pohybových aktivít, kurzových foriem výučby, pohybových aktivít v rámci školského klubu detí, ale aj počas prestávok.

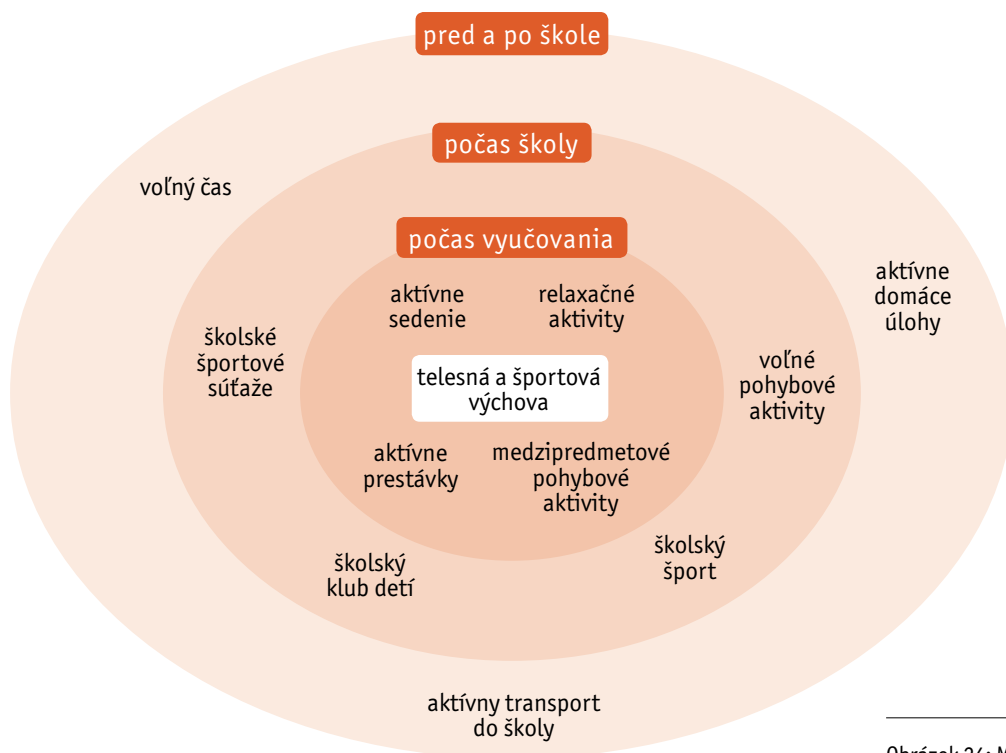
Ciele sa menia najmä z pohľadu rozvoja pohybových schopností, ktoré pokladáme za základný pilier vzdelávacej oblasti Zdravie a pohyb. Intenzívnejšie sú zdôraznené témy súvisiace s konceptom osobnej pohody a prosperity ktorý sa priamo spája s duševným zdravím. Pohybové aktivity a šport dokážu vytvárať pozitívne zážitky a podporujú dobrú náladu, preto v východiskách zmien v kurikule zdôrazňujeme práve tento zámer. Novými prvkami je i využívanie moderných informačno-komunikačných technológií a aplikácií slúžiacich na orientáciu, monitorovanie trasy, ale i na hodnotenie úrovne telesnej zdatnosti a pohybovej výkonnosti.

Najväčšie zmeny očakávame najmä v kultúre školy, ktorá by nemala vnímať pohybové aktivity žiakov ako *záťaž, ale naopak ako esenciálnu súčasť každej školy*. Tieto pohybové aktivity by mali byť realizované rôznymi organizačnými formami pričom v centre pozornosti by mala byť telesná a športová výchova ako jediný predmet venujúci sa pohybovému rozvoju žiakov. Dôležitou podporou tejto zmeny je aj koncept aktívnej školy, vytváranie priestoru pre pohybové aktivity v mimovyučovacom čase. V pedagogickej praxi učiteľov by sa zmeny mali prejavíť akceptovaním obsahu vzdelávacej oblasti ako plnohodnotnej súčasti výchovy a vzdelávania a podporovaním plnenia cieľov a obsahu tejto oblasti rovnako ako v prípade iných predmetov. Veríme, že zmeny kurikula sa odzrkadlia aj v lepších vzdelávacích výsledkoch žiakov, ktorí nadobudnú celoživotné návyky smerujúce k aktívnemu životnému štýlu podporujúcemu ich fyzické, ale i psychické zdravie.

Charakteristika, zameranie a ciele vzdelávacej oblasti

Vzdelávacia oblasť *Zdravie a pohyb* vytvára u žiaka priestor pre rozvoj pohybovej gramotnosti, vrátane rozvoja celoživotných pohybových kompetencií, so zameraním sa na osvojenie vedomostí a zručností súvisiacich so zdravým spôsobom života, pohybovou a športovou aktivitou. Žiaci porozumejú významu pohybovej a športovej aktivity pri upevňovaní fyzického a duševného zdravia a spoznajú účinok vykonávaných cvičení na organizmus. Vzdelávacia oblasť Zdravie a pohyb rozvíja sociálnu, emočnú, intelektuálnu, ako i etickú stránku žiaka. Pri realizovaní obsahu vzdelávacej oblasti je dôležité rešpektovať individuálne dispozície žiakov v súlade so základnými princípmi inklúzie. Významnou súčasťou je motivácia žiakov k dosiahnutiu individuálnych zlepšení svojej všeobecnej pohybovej výkonnosti, pri akceptovaní vlastných pohybových možností a ich limitov. Vzdelávacia oblasť Zdravie a pohyb sa realizuje v súlade s filozofiou aktívnej školy, prostredníctvom vyučovacieho predmetu telesná a športová výchova, každodennými povinnými pohybovými aktivitami, kurzovými formami výučby, ako i pohybovými aktivitami realizovanými v rámci školského klubu detí. Dôležitým poslaním vzdelávacej oblasti je vytváranie pozitívneho vzťahu žiakov k pravidelnej pohybovej a športovej činnosti ako nevyhnutného základu aktívneho využívania voľného času.

Obrázok 24: Model aktívnej školy (Bailey, Scheuer 2021)²⁵

²⁵ Scheuer, C., Bailey, R. (2021). The active school concept. In: Bailey, R. et al (Eds.) Physical activity and Sport during the first ten years of life, London: Routledge.

Jedným z hlavných cieľov vzdelávacej oblasti je pochopiť význam pohybu ako esenciálnej súčasti každodenného života a jeho vplyv na duševné a fyzické zdravie. Pohybovú aktivitu by mali žiaci vnímať ako primárnu možnosť trávenia voľného času. Pre začlenenie pohybovej aktivity do každodenného života je nevyhnutné osvojiť si pohybové zručnosti v rôznych oblastiach pohybových a športových aktivít, ktoré následne budú vytvárať priestor pre rozvoj celkovej pohybovej gramotnosti a celoživotných pohybových kompetencií. Súčasne by žiaci mali mať predstavu o svojich vlastných pohybových možnostiach, mali by v rámci telesnej a športovej výchovy dostať príležitosť spoznávať zákonitosti fungovania ľudského tela a jeho pohybových možností. Tie je možné odhaľovať pravidelným monitorovaním telesnej zdatnosti a všeobecnej pohybovej výkonnosti, ktoré poskytne žiakom príležitosť získať informácie o vlastných pohybových možnostiach. Týmto spôsobom by mali byť učiteľmi prezentované motorické testy.

Komponenty vzdelávacej oblasti

Komponenty vzdelávacej oblasti Zdravie a pohyb vychádzajú z jej charakteristiky a jej cieľov.

Základné komponenty sú:

- Zdravie a životný štýl
- Pohybové kompetencie
- Telesná zdatnosť a pohybová výkonnosť
- Šport a pohybová aktivita
- Ochrana a bezpečnosť života a zdravia obyvateľstva

Obrázok 25: Komponenty vzdelávacej oblasti Zdravie a pohyb

Vzdelávacia oblasť **Zdravie a pohyb** prirodzene obsahuje témy súvisiace so zdravím a zdravým životným štýlom. Žiaci by mali po ukončení základného vzdelávania chápať dôležitosť pohybu v súvislosti s podporou zdravia a rovnováhy medzi fyzickým a psychickým zaťažením. Zdravý životný štýl v sebe nesie témy súvisiace so zdravou výživou, hygienou, prevenciou návykových látok, otužovaním a duševnou rovnováhou. Podpora zdravého životného štýlu v školskom prostredí by mala byť každodennou súčasťou výchovy a vzdelávania, a to nielen na hodinách telesnej a športovej výchovy. Životný štýl sa v súčasnosti často spája s pojmom well-being, ktorý v sebe zahŕňa množstvo rôznych dimenzií. Well-being predstavuje prítomnosť pozitívnych emócií a nálad (napr. šťastie, spokojnosť), absenciu negatívnych emócií (napr. depresia, úzkosť), spokojnosť so životom, jeho naplnenie a pozitívnu náladu. Well-being sa priamo spája s duševným zdravím, keďže mnohé jeho súčasti sú navzájom prepojené. Pohybové aktivity a šport dokážu vytvárať pozitívne zážitky a podporujú dobrú náladu, preto by všetky aktivity mali zohľadňovať aj tento zámer.

Predpokladom pre aktívny životný štýl sú základné pohybové kompetencie, ktoré možno považovať za kľúčový komponent tejto vzdelávacej oblasti. Pohybové kompetencie chápeme ako súbor pohybových schopností a zručností, ktorými človek disponuje, aby sa pohyboval ekonomicky a s dôverou v rôznych pohybových situáciách. Všeobecne možno vnímať pohybové kompetencie ako spoločný rámec pre účasť na pohybových a športových aktivitách, na druhej strane sú však pohybové kompetencie súčasťou nášho každodenného života, ako napríklad pri chôdzi, behu, chytaní, hádzaní alebo udržaní rovnováhy. Rozvoj samotných pohybových kompetencií nevyhnutne súvisí s kultúrou a prostredím, kde sa jednotliviec pohybuje.

Ďalším dôležitým komponentom je telesná zdatnosť a pohybová výkonnosť, ktoré súvisia s celkovou odolnosťou organizmu a jeho schopnosťou adaptovať sa na zaťaženie, a to tak fyzické, ako i psychické. V súčasnosti zaznamenávame pokles telesnej zdatnosti a pohybovej výkonnosti u žiakov všetkých vekových kategórií, čo môže neskôr významne ovplyvniť ich zdravotný stav v dospelosti. Žiakov sa snažíme motivovať k zlepšeniu vlastnej úrovne telesnej zdatnosti a pohybovej výkonnosti, oceňujeme ich individuálny progres a podporujeme pozitívne emócie pocitu úspechu, ktoré sú s ním spojené.

Šport a pohybová aktivita ako ďalší komponent smerujú k motivácii žiakov využívať pohyb v rámci svojho voľného času, či už v organizovanej alebo neorganizovanej forme. Šport je fenomén, ktorý má svoj špecifický potenciál súvisiaci s rozvojom žiakov v rôznych oblastiach. Výchova a vzdelávanie cez šport pozostáva z integrácie a implementácie elementov športu tak, aby mohli byť využité na vzdelávacie účely a mohli oslovovať témy v zmysle sociálnych otázok, rozvíjania sociálnych kompetencií a smerovania k dlhodobej sociálnej transformácii. Dôležité však je, akým spôsobom bude šport využitý, aké hodnoty sprostredkuje, aký bude výsledný efekt športu pri formovaní jedinca z pohľadu nielen fyzického, ale i psychického,

morálneho a sociálneho. Rozvoj vzájomného rešpektu, solidarity a tolerancie sú vzdelávacie ciele, ktoré by mal šport naplňovať prostredníctvom špecifických športových alebo pohybových úloh. Motorická výkonnosť by v tomto prípade nemala byť prvoradá, hoci zohráva významnú úlohu. Cieľom je, aby všetky deti získali skúsenosti so športom a mohli sa ho aktívne zúčastniť.

Zámerom komponentu Ochrana a bezpečnosť života a zdravia obyvateľstva je viesť žiakov k ochrane svojho zdravia a života, tiež zdravia a života iných ľudí prostredníctvom teoretických a praktických poznatkov, zručností v sebaochrane, poskytovania pomoci iným v prípade ohrozenia bezpečnosti, zdravia a života. Na primeranej úrovni integruje postoje, vedomosti a zručnosti žiakov zamerané na vlastnú i celospoločenskú bezpečnosť a ochranu života a zdravia v krízových situáciách.

Ciele vzdelávania v jednotlivých vzdelávacích cykloch

1 Prvý vzdelávací cyklus

ZDRAVIE A ŽIVOTNÝ ŠTÝL

Cieľom tohto komponentu je, aby žiaci chápali dôležitosť starostlivosti o svoje zdravie, význam pohybu pre zdravie a základné charakteristiky zdravého životného štýlu. Súčasťou je tiež podpora well-beingu v zmysle vytvárania pozitívnych emócií na hodinách telesnej a športovej výchovy. Dôležitou témou je zdravá a nezdravá výživa. Žiaci by mali vedieť identifikovať vo svojom jedálničku tieto rozdiely a mali by vedieť, čo spôsobuje konzumácia nezdravej výživy. Žiakom by mali byť dostatočne ozrejmene aj hygiena a bezpečnosť pri cvičení. Špecifickou súčasťou je i podpora správneho držania tela prostredníctvom vhodných, zdravie podporujúcich cvičení. Vzhľadom na zvyšujúci sa počet žiakov s odchýlkami v držaní tela by mali žiaci získať základné poznatky o správnom držaní tela.

TELESNÁ ZDATNOSŤ A POHYBOVÁ VÝKONNOSŤ

Žiaci by mali zlepšovať úroveň svojej telesnej zdatnosti a pohybovej výkonnosti a využiť tieto benefity v každodennom živote tak, že nebudú pociťovať únavu alebo vyčerpanosť pri denných pohybových aktivitách. Dôležitou súčasťou tohto komponentu je rozvoj pohybových schopností. Pri telesnom zaťažení žiakov je vhodné zakomponovať do výučby sledovanie fyziologických prejavov ľudského organizmu (resp. vlastného tela) na pohybovú záťaž, ako napríklad zmeny pulzovej frekvencie, zrýchlené dýchanie, sčervenanie pokožky alebo zvýšené potenie. Žiaci by mali získať aj základné poznatky o možnostiach adaptácie organizmu na zaťaženie.

POHYBOVÉ KOMPETENCIE – ZÁKLADNÉ POHYBOVÉ ČINNOSTI

Cieľom je osvojiť si a následne rozvíjať základné pohybové zručnosti, ktoré sú rozčlenené do štyroch tematických celkov: lokomočné zručnosti, gymnastika, manipulačné zručnosti a sezónne pohybové činnosti (kurzové formy výučby). Žiaci by mali získať skúsenosti s týmito zručnosťami prostredníctvom veku a spôsobilostiam primeraných telesných cvičení a pohybových hier. Dôraz by mal byť kladený na inklúziu, čiže začlenenie všetkých žiakov do vyučovacieho procesu bez ohľadu na ich motorickú úroveň. Pohybové zručnosti spolu s dobrou úrovňou pohybových schopností sa následne prejavia v základných pohybových kompetenciách využiteľných v školskom, ako i mimoškolskom prostredí v rámci každodenného pohybového režimu. V rámci kurzových foriem výučby by žiaci podľa podmienok školy mali absolvovať základný plavecký výcvik a v prípade vhodných podmienok základný lyžiarsky a korčuľarsky výcvik.

ŠPORT A POHYBOVÁ AKTIVITA

Žiaci by mali chápať význam pohybovej aktivity pre zdravie a vedieť ju začleniť do svojho voľného času. V súvislosti so športom by žiaci mali poznať základné pravidlá vybraných športových hier na veku primeranej úrovni, mali by vedieť identifikovať športovcov – reprezentantov v rôznych športoch. Dôležitou súčasťou je téma fair-play, kalokagatie a základy olympizmu.

OCHRANA A BEZPEČNOSŤ ŽIVOTA A ZDRAVIA OBYVATEĽSTVA

Žiaci by mali byť vedení k ochrane svojho zdravia a života, tiež zdravia a života iných ľudí prostredníctvom teoretických a praktických poznatkov, zručností v sebaochrane, poskytovania pomoci iným v prípade ohrozenia zdravia a života. Na veku primeranej úrovni by mali vedieť integrovať postoje, vedomosti a zručnosti zamerané na zdravý životný štýl a ochranu života a zdravia v mimoriadnych a nepredvídateľných situáciách. Súčasťou sú didaktické hry, ktoré sa uskutočňujú v každom ročníku raz ročne v trvaní 4 hodín a slúžia na praktické osvojenie učiva.

2 Druhý vzdelávací cyklus

ZDRAVIE A ZDRAVÝ ŽIVOTNÝ ŠTÝL

V druhom cykle v tomto komponente by mali žiaci vedieť identifikovať zdravie ohrozujúce situácie a dokázať ich riešiť. S tým súvisí napríklad prvá pomoc pri úraze alebo poranení. Dôležitou súčasťou tohto komponentu je i prevencia fajčenia, požívania alkoholu, prípadne iných zdraviu škodlivých látok. Žiaci by si mali vedieť vytvoriť jednoduchý jedálniček zohľadňujúci zdravú výživu. Podpora well-beingu smeruje k odhaľovaniu negatívnych emócií a nálad, ako i k podpore

pozitívnych sociálnych vzťahov medzi žiakmi. Zdôrazňovanie hygieny a bezpečnosti pri cvičení je dôležité aj v súvislosti s postupne nastávajúcimi vývinovými zmenami u žiakov. Žiaci by mali v druhom cykle vedieť popísať vybrané odchýlky v držaní tela, čo ich spôsobuje a ako je možné preventívne využívať v tejto oblasti vhodné, zdravie podporujúce telesné cvičenia.

TELESNÁ ZDATNOSŤ A POHYBOVÁ VÝKONNOSŤ

Rovnako ako v prvom cykle by si žiaci mali zlepšovať úroveň svojej telesnej zdatnosti a využiť tieto benefity v každodennom živote tak, že nebudú pociťovať únavu alebo vyčerpanosť pri denných pohybových aktivitách. Dôležitou súčasťou tohto komponentu je rozvoj pohybových schopností. Pri telesnom zaťažení žiakov je vhodné zakomponovať do výučby sledovanie fyziologických prejavov, ako napríklad meranie pulzovej frekvencie, dýchanie, sčervenanie pokožky alebo potenie. Žiaci by mali získať poznatky o fyziologických reakciách vlastného tela a súčasne o adaptácii organizmu na zaťaženie. Pri funkčných prejavoch organizmu by žiaci mali vedieť rozlišovať intenzitu zaťaženia od nízkej, cez strednú, až po vysokú intenzitu zaťaženia. Mali by získať prehľad o aplikáciách a moderných technológiách, ktoré je možné využiť na monitorovanie telesnej zdatnosti.

POHYBOVÉ KOMPETENCIE

Žiaci by mali mať osvojené základné pohybové kompetencie postavené na základných pohybových zručnostiach a schopnostiach. V tomto cykle by mal prebiehať zdokonaľovací proces osvojených zručností tak, aby sa neskôr premietli do celoživotných pohybových kompetencií.

ŠPORT A POHYBOVÁ AKTIVITA – ZÁKLADNÉ ŠPORTOVÉ ČINNOSTI

Cieľom základných športových činností je sprostredkovať žiakom skúsenosť s rôznymi športovými oblasťami a zdokonaľiť pohybové zručnosti v jednotlivých športoch. Žiaci získajú základné poznatky o pravidlách jednotlivých športov, zdokonaľia si taktické myslenie a upevnia myšlienky fair-play a kalokagatie. Dôležitá je i téma olympizmu a úspešných športovcov, žiaci by mali získať prehľad o olympijských myšlienkach a ich realizácii. Tematické celky sú: atletika, gymnastika, úpolové hry, pohybové a športové hry, tanec a sezónne pohybové aktivity (kurzové formy výučby). V rámci kurzových foriem výučby by žiaci mali absolvovať zdokonaľovací plavecký výcvik.

OCHRANA A BEZPEČNOSŤ ŽIVOTA A ZDRAVIA OBYVATELSTVA

Cieľom tohto komponentu v druhom cykle je nasmerovať žiakov k ochrane svojho zdravia a života a tiež zdravia a života iných ľudí prostredníctvom teoretických a praktických poznatkov, zručností v sebaochrane, poskytovaní pomoci iným v prípade ohrozenia zdravia a života. Žiaci

by mali vedieť rozpoznať situácie ohrozujúce bezpečnosť, život a zdravie a vedieť sa orientovať pri pohybe a pobyte v prírode. Obsah tohto komponentu sa realizuje účelovými cvičeniami 2 razy do roka v trvaní po 5 hodín, spravidla na jeseň a jar.

3 Tretí vzdelávací cyklus

ZDRAVIE A ZDRAVÝ ŽIVOTNÝ ŠTÝL

Žiaci by mali chápať, že zdravie nie je len neprítomnosť choroby, ale stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody, čím sa naplňa celkový charakter pojmu well-being. Cieľom tohto komponentu v treťom cykle je umocniť v žiakoch dôležitosť starostlivosti o svoje zdravie a všetkých jeho stránok, tak fyzickej, ako i psychickej a sociálnej. S tým súvisí i prevencia socio-patologických javov a chápanie dôsledkov požívania škodlivých látok. V oblasti zdravej výživy by žiaci mali vedieť identifikovať jednotlivé jej zložky, ich benefit pre zdravie a mali by si vedieť vytvoriť vlastný, svojmu zdraviu prospešný jedálniček, v súlade so svojimi potrebami pre udržanie zdravej telesnej hmotnosti. V tejto súvislosti je vhodné, aby žiaci vedeli využívať dostupné aplikácie a moderné technológie k tejto téme. Pre podporu správneho držania tela by si mali žiaci vedieť vytvoriť pohybový program, s cieľom preventívne pôsobiť na chybné držanie tela.

TELESNÁ ZDATNOSŤ A POHYBOVÁ VÝKONNOSŤ

Žiaci by mali vedieť určiť úroveň svojich pohybových možností a vedieť identifikovať spôsoby jej diagnostikovania. V rámci zisťovania funkčnej odozvy organizmu je vhodné využívať dostupné monitorovacie zariadenia, ako napríklad multifunkčné hodinky alebo športtestre, prípadne mobilné aplikácie v smartfónoch, ktoré vedia zaznamenať a analyzovať údaje o pohybovej aktivite. Žiaci by mali získať poznatky o tom, ako hodnotiť tieto parametre a ako ich využívať pre plánovanie vlastného pohybového programu a rozvoj pohybových schopností.

POHYBOVÉ KOMPETENCIE

Žiaci by v treťom cykle mali mať osvojené všetky základné kompetencie na primeranej úrovni a mali by ich vedieť využívať aj v prípade zmeny prostredia a podmienok. Napríklad plavecké zručnosti by mali vedieť využiť pri zabezpečení pomoci unavenému plavcovi, prípadne pri záchrane neplavca. V rámci zdokonaľovacích plaveckých výcvikov je možné zaradiť i vodné pólo alebo skoky do vody. Podobným spôsobom by mali žiaci využívať pohybové kompetencie v prírodnom prostredí (balansovanie na kmeni, chôdza a beh po nerovnom teréne a podobne).

ŠPORT A POHYBOVÁ AKTIVITA – ŠPORTOVÉ ČINNOSTI POHYBOVÉHO REŽIMU

V treťom cykle by žiaci v tomto komponente mali mať osvojené primerané množstvo pohybových zručností, potrebných pre realizáciu dostatočne širokej palety pohybových a športových aktivít. Tematické celky sú: atletika, gymnastika, športové hry, úpoly a sezónne pohybové aktivity (kurzové formy výučby). V rámci kurzových foriem výučby by mali žiaci absolvovať lyžiarsky výcvik. Žiaci by mali poznať a v praxi uplatňovať základné pravidlá jednotlivých športov a vedieť identifikovať situácie, kedy sa pravidlá nedodržiavajú. Žiaci by mali získať potrebné skúsenosti súvisiace s organizáciou jednoduchej súťaže vo vybranom športe a rovnako aj s jej rozhodovaním. Mali by vedieť zorganizovať jednoduchú súťaž vo vybranom športe, vrátane vykonávania rozhodcovskej funkcie a mali by vedieť vypracovať kódex správania sa športového fanúšika. V treťom cykle sa očakáva, že žiaci budú poznať svoje pohybové možnosti a budú mať svoje preferencie v rámci športov, ktoré budú aktívne realizovať aj vo svojom voľnom čase. Pri realizovaní sezónnych pohybových aktivít v prírode by mali žiaci získať poznatky o možnostiach využitia moderných informačno-komunikačných technológií a aplikáciách slúžiacich na orientáciu, monitorovanie trasy pohybu, vyhľadávanie bodov záujmu a pod.

OCHRANA A BEZPEČNOSŤ ŽIVOTA A ZDRAVIA OBYVATEĽSTVA

Žiaci by mali chápať dôležitosť poskytnutia pomoci iným v prípade ohrozenia bezpečnosti, zdravia alebo života. Mali by získať základné zručnosti súvisiace so záchranou svojho života i života iných. Žiaci by mali byť v zmysle tohto komponentu vedení k podpore obratnosti a sily, podpore kolektívnosti a spolupatričnosti v rámci športových hier, k orientácii v teréne a v prírode, k zásadám bezpečnosti a správania sa v krízových situáciách. Mali by vedieť poskytnúť prvú pomoc na primeranej úrovni. Obsah tohto komponentu sa realizuje účelovými cvičeniami 2 razy do roka v trvaní po 5 hodín, spravidla na jeseň a jar.

Štátny pedagogický ústav
Pluhová 8
831 03 Bratislava

Vzdelávanie pre 21. storočie – východiská zmien v kurikule základného vzdelávania

ISBN: 978-80-8118-293-8

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2022